

Kansanterveystieteen laitos
Helsingin yliopisto

Nuorten raittius ja siihen vaikuttavat tekijät

Torsten Winter

Esitetään Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Kansanterveystieteen laitoksen luentosalissa 2, Kytösuontie 9 B, perjantaina 16.1.2004 klo 12.00.

Kansanterveystieteen julkaisuja M 182:2004

Ohjaajat: Professori Jaakko Kaprio
 Kansanterveystieteen laitos
 Helsingin yliopisto

 Professori Eero Lahelma
 Kansanterveystieteen laitos
 Helsingin yliopisto

Esitarkastajat: Professori Hillevi Aro
 Mielenterveyden ja alkoholitutkimuksen osasto MAO
 Kansanterveyslaitos, Helsinki

 Professori Jussi Kauhanen
 Kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitos
 Kuopion yliopisto

Vastaväittäjä: Dosentti Ossi Rahkonen
 Sosiaalipolitiikan laitos
 Helsingin yliopisto

ISSN 0355-7979

ISBN 952-10-1364-8 (nidottu)

ISBN 952-10-1592-6 (PDF, <http://ethesis.helsinki.fi>)

Helsinki 2004
Yliopistopaino

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	5
Abstract	7
Luettelo alkuperäisjulkaisuista	9
1. Johdanto	10
1.1. Miksi tutkia nuorten raittiutta?	10
1.2 Paineet raittiuden vähenemiseen	11
1.3 Perheen merkitys nuorten raittiudelle	12
1.4 Uskonnollisuuden merkitys nuorten raittiudelle	13
2. Raittius ja alkoholinkäytön aloittaminen	17
2.1 Raittiuden määrittely	17
2.2 Alkoholinkäytön aloittaminen	19
2.3 Raittiit nuoret	20
2.4 Nuorten raittiuden määrittely suomalaisissa tutkimuksissa	21
2.5 Nuorten raittiuden määrittely ulkomaisissa tutkimuksissa	27
3. Raittiuden taustatekijät	28
3.1 Raittiuden muutos	28
3.2 Perhe	30
3.3 Alue, uskonto ja kieli	33
3.4 Raittiit ja alkoholia käyttävät nuoret	36
4. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	39
5. Aineisto ja menetelmät	40
5.1 Aineisto	40
5.2 Alkoholikäytön mittaaminen	42
5.3 Uskonnollisuuden ja vieraantuneisuuden mittaaminen	43
5.4 Kaksosten tsygoottisuuden selvittäminen	44
5.5 Tutkimuksen taustamuuttajat	45
5.6 Tilastolliset menetelmät	46
6. Tulokset	48
6.1 Perhe- ja ympäristötekijöiden yhteys nuorten raittiuteen ja uskonnollisuuteen	48
6.2 Uskonnollisuuden yhteys nuorten alkoholinkäyttöön Pohjanmaalla ja Uudellamaalla	52
6.3 Uskonnollisuuden yhteys poikien ja tyttöjen raittiuden pysyvyyteen	55
6.4 Vieraantumistunne ja sen yhteys nuorten raittiuteen	58
7. Pohdinta	61
7.1 Tutkimuksen päätulokset ja niiden tarkastelu	62
7.2 Aineiston ja menetelmien luotettavuuden arviointi	68
7.3 Johtopäätökset	73
8. Kiitokset	77
Kirjallisuus	79
Liite	92
1. Raittiuskysymys	92
2. Uskonnollisuus- ja sosiaalinen vieraantuneisuusasteikko	92
3. Aluejako	93

Tiivistelmä

Tutkimusongelma

Tässä työssä tutkittiin nuorten raittiuteen liittyviä tekijöitä 1990-luvun Suomessa. Tutkimuksessa kysyttiin miten uskonnollisuus, alue, perhe ja sosiaalinen vieraantuneisuustunne olivat yhteydessä nuorten raittiuteen. Tutkimukseen kuuluu viisi julkaistua artikkelia ja yhteenvedo-osa.

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimusaineistona käytettiin postikyselynä vuosina 1991–1999 kerättyä Nuorten kaksosten terveystutkimusaineistoa (Finntwin16). Aineisto koostui viidestä ikäluokasta, vuosina 1975–1979 syntyneistä kaksosista ja heidän vanhemmistaan. Tutkimukseen osallistui 5563 nuorta ja 5051 vanhempaa. Tutkimuksessa hyödynnettiin Finntwin16-tutkimuksen pitkäjäsenasetelmaa, jossa nuoret osallistuivat tutkimukseen 16-, 17- ja 18,5-vuotiaana. Kyselylomakkeet olivat sekä suomen- että ruotsinkielisiä.

Nuorten raittiutta tutkittiin Nuorten terveystapatutkimuksessa (NTTT) käytetyllä kysymyksellä: ”Kuinka usein kaiken kaikkiaan käytät alkoholia?”. Vastaus: ”en käytä alkoholia” tulkittiin osoittavan raittiutta. Aluejako tehtiin Euroopan Unionin NUTS luokituksen mukaan. Uskonnollisuutta arvioitiin Wigginsin fundamentaalista uskonnollisuutta mittaavalla asteikolla ja sosiaalista vieraantumistunnetta tutkittiin Harris-Lingoes asteikolla.

Tutkimusaineisto analysoitiin tilastollisesti käyttäen hyväksi mm. logistista regressioanalyysia. Kahdessa osajulkaisussa hyödynnettiin Finntwin16-tutkimuksen kaksostutkimusasetelmaa. Vertaamalla monosygootti- ja disygoottikaksosten samankaltaisuutta pyrittiin arvioimaan additiivisten geneettisten, kaksosten yhteisten ympäristökokemusten sekä kaksosten yksilökohtaisten ympäristökokemusten osuudet nuorten raittiuden ja uskonnollisuuden vaihtelussa.

Tulokset

Raittiuteen vaikuttivat uskonnollisuus, vanhempien juomatavat ja alueelliset tekijät. Tutkimuksen mukaan nuorten raittiuden selitykset vaihtelivat jonkin verran alueittain Suomessa. Perheympäristöllä oli voimakkaampi yhteys nuorten raittiuteen Keski- ja Pohjois-Suomessa kuin Etelä-Suomessa. Uskonnollisuudella oli selvempi yhteys raittiuteen Pohjanmaalla kuin Uudellamaalla. Uskonnollisuuden alueelliset erot selittivät osittain nuorten

raittiuden alueellista vaihtelua mutta eivät kokonaan. Geneettisillä tekijöillä oli vain vähäinen merkitys.

Vanhempien uskonnollisuudella oli selvä yhteys nuorten raittiuteen ja enemmistö 18,5-vuotiaana raittiina olevista tuli uskonnollisista perheistä. Molempien vanhempien piti kuitenkin olla uskonnollisia, jotta perheen lapset olisivat selvästi muita nuoria useammin raittiita. Uskonnollisissa perheissä poikien ja tyttöjen raittiudessa ei ollut eroa mutta perheissä missä kumpikaan vanhemmista ei ollut uskonnollinen pojat olivat useammin raittiita kuin tytöt. Suomenkieliset 16-vuotiaat nuoret olivat useammin raittiita kuin ruotsinkieliset nuoret. 18,5-vuotiaana kieliryhmien väliset erot raittiudessa olivat lähes hävinneet. Nuoret, jotka tunsivat suurinta sosiaalista vieraantuneisuutta, olivat vähiten raittiita 16-vuotiaana. Vähiten vieraantuneita tässä iässä olivat 16-18,5-vuoden välillä alkoholin käytön aloittavat nuoret.

Yhteenveto

Uskonnollisuudella, alueella ja perheellä oli kaikilla selvä yhteys nuorten raittiudessa. Uskonnollisuuden ja perheen merkitys nuorten raittiudessa vaihteli myös alueittain. Sosiaalisella vieraantumistunteella ei ollut yhteyttä edellisiin kolmeen tekijään vaan muodosti oman ulottuvuuden suhteessa raittiuteen.

Nuorten raittiuden tukemiseen tarvitaan useanlaatuisia keinoja, jotka osittain vaihtelevat alueittain. Etelä-Suomessa alkoholivapaiden alueiden lisääminen olisi tärkeätä kun taas Pohjois-Suomessa perheen suuri merkitys nuorten raittiudessa pitäisi ottaa huomioon. Tietoa raittiudesta ja nuorista raittiista olisi oltava enemmän tarjolla, jotta nuoret itse voisivat paremmin ottaa kantaa omaan alkoholikäyttöön.

Avainsanat

Raittius, nuoret, perhe, uskonnollisuus, alue, vieraantuneisuus.

Abstract

Research problem

This study focuses on abstinence from alcohol by young people in Finland in the 1990s. The study examines the role of religiousness, region, family and social alienation in the drinking habits of young people. The study consists of five published papers and a summary.

Research material and methods

The research material is provided by surveys conducted by mail between 1991 and 1999 as part of the Finntwin16-study. The data set covers five age groups, twins born between 1975 and 1979 and their parents. The study includes 5,563 young people and 5,051 parents. The study builds upon the longitudinal framework of the Finntwin16 study where young people were studied at the ages of 16, 17 and 18,5. The questionnaires were available both in Finnish and Swedish.

The drinking habits of young people were studied by using a question included in the Adolescent Health and Lifestyle Survey (AHLS): “How often do you drink alcohol at all?”. Those answering: “I don't drink any alcohol” were regarded as alcohol abstainers. The regional division adheres to the NUTS classification by the European Union. Religiousness was assessed on the Wiggins scale which measures religious fundamentalism. Social alienation was studied using the Harris-Lingoes scale.

The research material was statistically analyzed by using, i.a., logistic regression analysis to examine determinants of abstinence. In two of the published papers classical twin analyses were conducted to assess, by comparing monozygotic and dizygotic twins, the contribution of the additive genetic effects, the common environmental experiences of the twins, and the unique environmental experiences of each twin to the variation in liability to abstinence and religiousness.

Results

Abstinence from alcohol among young people is influenced by religiousness, the drinking habits of parents, and regional factors. According to the study, the reasons for abstinence vary somewhat within different regions in Finland. Family influences on the use of alcohol by young people is more pronounced in Central and Northern Finland than in Southern Finland and, in particular, in the Uusimaa region where individual factors and other envi-

ronmental factors play a significant role. Religiousness seems to reduce the consumption of alcohol more in the Ostrobothnia region than in the Uusimaa region. Regional differences in religiousness partly explain the regional differences in the use of alcohol by young people. The religiousness of parents strongly correlates with the abstinence from alcohol by young people, and the majority of those who were abstinent at the age of 18.5 come from religious families. However, both parents need to be religious in order for their children to use significantly less alcohol than other young people. In religious families, there was no difference in the abstinence of boys and girls. However, in families where neither one of the parents was religious, boys were abstinent more often than girls. Finnish-speaking young people were abstinent more often than Swedish-speakers at the age of 16. At the age of 18.5, the differences in abstinence between the language groups were almost nonexistent. At the age of 16, the young people who suffered most from social alienation were the ones who used most alcohol. Those who started the use of alcohol when they were 16 to 18.5 years old felt least social alienation at age 16.

Summary

Religiousness, region, and family are all clearly related to abstinence from alcohol by young people. In addition, the effect of religiousness and family on abstinence varied by region. Social alienation does not seem to correlate with the three factors mentioned above. Instead, it represents a unique dimension with respect to abstinence.

Various means are needed to support the abstinence by young people, and these means should partly vary by region. In Southern Finland, the focus should be on providing more alcohol-free zones. In Northern Finland, on the other hand, the high importance of families should be recognized in the abstinence by young people. There should be more information available on abstinence and young abstainers as this would help the young people to formulate their own opinion.

Key words

Abstinence, young people, family, religiousness, region, alienation.

Luettelo alkuperäisjulkaisuista

Väitöskirja perustuu alla oleviin viiteen julkaisuun. Yhteenveto-osassa viitataan julkaisuihin roomalaisilla numeroilla I-V:

I. Rose RJ, Kaprio J, Winter T, Koskenvuo M, Viken RJ. (1999): Familial and socio-regional environmental effects on abstinence from alcohol at age sixteen. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement no.13*, 63-74.

II. Winter T, Kaprio J, Viken RJ, Karvonen S, Rose RJ. (1999): Individual differences in adolescent religiousness in Finland: Familial effects are modified by sex and region of residence. *Twin Research* 2(2), 108-114.

III. Winter T, Karvonen S, Rose RJ. (2002): Does religiousness explain regional differences in alcohol use in Finland? *Alcohol & Alcoholism* 37(4), 330-339.

IV. Winter T, Karvonen S, Kaprio J, Lahelma E. (2002): Uskonnollisuuden yhteys raittiuden pysyvyyteen pojilla ja tytöillä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 39(4), 273-287.

V. Winter T. (1998): Att mäta social alienationskänsla med Harris-Lingoes skala. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 35(4), 267-278.

1. Johdanto

1.1. Miksi tutkia nuorten raittiutta?

Nuorten alkoholinkäyttö on lisääntynyt ja raittius vähentynyt viimeisten vuosikymmenien aikana sekä Suomessa että monissa muissa länsimaissa. Tyttöjen ja poikien raittiudessa ei myöskään enää ole suuria eroja. (Leifman 2000, Rimpelä ym. 2002). Koska alkoholikäytön aloittaminen varhaisella iällä sisältää sekä terveydellisiä että sosiaalisia riskejä (Ghodsian ja Power 1987, Pedersen ja Skronnal 1998, Hingson ym. 2000) on terveystavoitteenaan Suomessa sekä muualla maailmassa ollut myöhäistä nuorten alkoholinkäytön aloittamista ja saada suurempi osa nuorisosta pysymään raittiina (WHO 2001, Terveys 2015 -kansanterveysohjelma 2001, Kohti monen polun alkoholipolitiikkaa 2002).

Alkoholin käytön lisääntymisen katsotaan johtuneen kahdesta toisiinsa liittyvästä laajasta yhteiskunnallisesta prosessista, yhtäältä kaupungistumisesta, toisaalta maallistumisesta. Näiden suurten muutosten vuoksi perheen, lähiyhteisöjen ja instituutioiden, kuten kirkon sosiaalinen kontrolli nuorten alkoholinkäyttöön on vähentynyt. (Rutter ja Smith 1995, Leifman 2000).

Voidaan kuitenkin kysyä, missä määrin perheen merkitys nuorten alkoholinkäyttöön on todella vähentynyt. On totta, että perheinstituutio on josakin määrin heikentynyt. Vanhemmat eroavat useammin kuin aikaisemmin ja monet asuvat kaukana sukulaisistaan. Joukkotiedotusvälineillä on myöskin paljon suurempi merkitys arvojen ja asenteiden luomisessa kuin ennen. Toisaalta yhteiskunnan muutosvauhti ja epävarmuus ovat lisänneet perheen emotionaalista merkitystä. Puhutaan jopa paosta perheisiin (Jallinoja 1990). Vaikka uusperheet ovatkin yleistyneet, asuu suurin osa lapsista edelleen koko lapsuutensa omien biologisten vanhempien kanssa (Andersson ym. 1997). Lapsiluvun väheneminen antaa myös vanhemmille suuremman mahdollisuuden ottaa osaa lastensa elämään.

Yhteiskunnan maallistuminen ei myöskään kaikkien perheiden osalta välttämättä tue väitettä, että perheiden merkitys olisi vähentynyt. Erityisesti uskonnollisten perheiden osalta voidaan ajatella, että perheiden merkitys olisi lisääntynyt. Tällainen olettaus perustuu siihen, että maallistuneessa yhteiskunnassa uskonnollisen ajatusmaailman siirtäminen seuraavalla sukupolvelle tapahtuu yhä enenevässä määrin juuri perheen sisällä (Sundback 2000). Tosin tämäkään muutos ei ole aivan yksiselitteinen, sillä paine omak-sua vanhempien uskonnollinen vakaumus on vähentynyt. Tämä koskee myös hyvin uskonnollisia perheitä, joissa vanhemmilla on suuria vaikeuksia siirtää uskonnollinen perinne lapsilleen (Helve 1993).

Vaikka nuorten alkoholinkäyttöä yleensä on Suomessa tutkittu paljon, on

nuorten raittiuteen liittyvien tekijöiden tutkiminen kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle. Tämä tutkimus pyrkii tuomaan lisävalaisua siihen, miten erityisesti perhe ja uskonto ovat yhteydessä nuorten raittiina pysymiseen. Nuorten raittiutta tukevien tekijöiden entistä parempi tuntemus on tällä hetkellä erityisen tärkeätä, sillä yhteiskunnan keinot rajoittaa ja valvoa alkoholin käyttöä tulevat edelleen kaventumaan tulevaisuudessa. Ollaan siirtymässä valtion ja yhteiskunnan valvomasta alkoholin käytöstä yhteiskuntaan, jossa yksilöiden ja lähiyhteisöjen normeilla ja säätelykeinoilla on yhä tärkeämpi merkitys alkoholin käyttöön ja sen aloittamiseen. (Kohti monen polun alkoholipolitiikkaa 2002).

1.2 Paineet raittiuden vähenemiseen

Yhteiskunnan yleisten normien mukaan nuoren ei pitäisi itse saada päättää alkoholinkäytöstään. Alkoholin myyntikielto alle 18-vuotiaille on konkreettinen osoitus tästä normista. Nuoret käyttävät kuitenkin alkoholia, koska sitä pidetään hauskana ja se antaa mahdollisuuden tehdä sellaista, mitä muuten ei uskaltaisi tehdä. Alkoholin katsotaan erityisesti auttavan suhteissa vastakkaiseen sukupuoleen. Alkoholinkäyttö on myös eräänlainen aikuistumisriitti, jolla näytetään, ettei enää olla lapsia. (Jaatinen 2000). Samalla osoitetaan yhteenkuuluvuutta muiden nuorten kanssa (Pape 1997).

Jo 14-vuotiaana enemmistö nuorista on kokeillut alkoholijuomia ja 18-vuotiaana vain 10 prosenttia nuorista on enää raittiita (Rimpelä ym. 2002). Prosenttiluvut osoittavat kuinka kaukana toisistaan aikuismaailman näkemykset nuorten alkoholinkäytöstä ovat nuorten todellisesta käyttäytymisestä. Aikuismaailman normit eivät päde nuorten parissa, vaan alkoholinkäyttö kuuluu nuorten omien normien mukaan myös nuorten elämään. Raittiit nuoret ovat tässä mielessä poikkeava ryhmä nuorten keskuudessa ja heihin voi kohdistua erityisiä sosiaalisia paineita muuttaa käyttäytymistään. Raittiina pysyminen vaatii henkisiä resursseja ja on helpompaa käyttäytyä niin kuin useimmat muutkin (Leifman 1991). Ympäristön tuen tärkeys nuorten raittiudelle on todettu tutkimuksissa (Holtung ja Rossow 2000). Perheissä, joissa vanhemmat eivät ole raittiita, raittiilla nuorilla on enemmän psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä ongelmia, kuin perheissä, joissa sekä vanhemmat että lapset ovat raittiita.

Nuoret eivät kuitenkaan muodosta homogeenista joukkoa, vaan on olemassa alueellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia eroja nuorten parissa myös suhteessa alkoholinkäyttöön (Karvonen 1995). Kulttuurierot näkyvät muun muassa verrattaessa suomenruotsalaisten suvaitsevaista suhtautumista alkoholinkäyttöön sekä uskonnollisten liikkeiden jäsenten kielteisenä näkemyksenä alkoholista ja sen seurauksista. Alueelliset erot alkoholin kokonaisku-

lutuksessa ovat myös melko suuret. Pääkaupunkiseudulla kulutus ovat selvästi korkeammat kuin muualla maassa ja entisen Vaasan läänissä kulutus on alhaisinta. Pääkaupunkiseudulla on myös kolme kertaa vähemmän raittiita aikuisia kuin muilla alueilla, muuta Etelä-Suomea lukuun ottamatta. (Kaukonen ym. 2000). Sosiaalisen ympäristön ja yhteisöjen tarjoamat resurssit tukea nuorten pysymistä raittiina vaihtelevat siten eri puolilla maata.

Kollektiivisen alkoholikulttuuriteorian mukaisesti (Skog 1985) yhteiskunnan eri ryhmät ovat keskinäisessä riippuvuudessa alkoholikäyttäytymisensä suhteen. Tämän teorian mukaan yhteiskunnassa ei ole ryhmiä, joihin muiden ryhmien lisääntyvä alkoholinkäyttö ei vaikuttaisi. Tämä koskee myös raittiita. Mitä enemmän juodaan alkoholia, sitä vähemmän on raittiita. Alkoholinkäytön lisääntyminen on siis merkinnyt, ettei alkoholivapaita saarekkeitä ole enää yhtä paljon kuin ennen. Tämä tuo paineita myös nuorten alkoholinkäyttöön ja raittiudesta luopumiseen.

1.3 Perheen merkitys nuorten raittiudelle

Yhteiskunnan muutoksista huolimatta vanhempien alkoholikäyttötavat, normit ja asenteet vaikuttavat edelleen voimakkaasti nuorten alkoholinkäyttöön (Biddle ym. 1980). Isän ja äidin sukupuolirooleilla on lisäksi vaikutuksia erityisesti tyttöjen alkoholinkäyttöön (Barnes ym. 1997).

Vanhempien suuren merkityksen nuorten alkoholitapoihin katsotaan johtuvan lapsuudenaikaisten kokemusten tärkeydestä sekä pitkäaikaisesta yhdessäolosta, jonka kuluessa nuoret ovat voineet seurata vanhempiensa käyttäytymistä. Monet kaksostutkimukset vahvistavat myös, että perheellä on suuri merkitys nuorten raittiudelle ja alkoholinkäytön aloittamiselle. Vaikutus ei kuitenkaan ole geneettistä, vaan se johtuu perheen ympäristötekijöistä (Heath ja Martin 1988, Koopmans ja Boomsma 1996, Viken ym. 1999, Rose ym. 2001). Vanhempien alkoholinkäyttötapojen ja alkoholinkäyttöön liittyvien arvojen tutkimisella on siksi tärkeä rooli nuorten raittiuden tarkastelussa.

Tämän tutkimuksessa tarkasteltavat nuoret syntyivät 1975-79 ja heidän vanhempansa kuuluvat suurimmaksi osaksi vuosina 1946-1955 syntyneisiin suuriin ikäluokkiin, joita myös kutsutaan ”suuren murroksen” sukupolveksi (Sulkunen 1981). Tämä sukupolvi koki itse erään Suomen historian nopeimmista modernisaatiovaiheista. Siirryttiin joukkomittaisesti maalta kaupunkiin samalla kun elettiin vapaamielisyyden aikaa, johon liittyi keskioluen myynnin salliminen vähittäiskaupoissa. ”Suuren murroksen” sukupolvea onkin kutsuttu ”märäksi sukupolveksi”, sillä sukupolven alkoholinkäyttö oli runsaampaa kuin aikaisempien 1900-luvun sukupolvien. Melkein kaikki ”märkään sukupolven” kuuluvat luopuivat raittiudesta 1970-luvulla elinolosuhteista, sukupuolesta tai asuinpaikasta riippumatta (Sulkunen

1979, 1981, 1987). Kaikki eivät kuitenkaan muuttaneet Pohjois- ja Itä-Suomesta Etelä-Suomeen, vaan osa jäi asumaan lähemmäksi omia kotiseutujaan. Osa ”suuren murroksen” sukupolvien lapsista kasvoi siksi traditionaalisemman yhteiskunnan alkoholienormien ja arvojen ympäristössä, kun taas toisten kasvu-ympäristönä oli modernimpi yhteiskunta ja siihen liittyvät normit ja arvot.

”Suuren murroksen” sukupolven perustamat perheet poikkesivat aikaisemmista perheistä. Myös naiset kävivät töissä kodin ulkopuolella yhä useammin ja 1970-luvun tasa-arvoideologian mukaisesti yritettiin päästä irti muistakin sukupuolen mukaan eroavista sosiaalisista rooleista (Andersson ym. 1997). Nuorina aikuisina ”suuren murroksen” sukupuolten välillä ei ollut eroa raittiudessa, vaan he olivat yhtä harvoin raittiita (Sulkunen 1979). He osoittivat näin tietä tämän päivän raittiustilanteelle. Tällä hetkellä aikuista miehistä 8 prosenttia ja naisista 9 prosenttia on raittiita (Mustonen ym. 2002). Vielä 1992 oli kaksi kertaa enemmän raittiita naisia. Sen sijaan miesten raittius oli melko samalla tasolla kuin nyt. (Ahlström 1994) Tällä hetkellä tytöt ovat nuorimmissa ikäluokissa jopa vähemmän raittiina kuin pojat (Rimpelä ym. 2002). Tämä tutkimus valottaa myös sitä, miten ”suuren murroksen” sukupolven lasten raittius on periytynyt tytöillä ja pojilla. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on, onko perheympäristöllä erilainen merkitys poikien ja tyttöjen raittiudelle. Toinen mielenkiinnon kohde on uskonnollisuuden ja sukupuolen välinen yhdysvaikutus suhteessa nuorten raittiuteen.

1.4 Uskonnollisuuden merkitys nuorten raittiudelle

Uskonnollisuus ja raittius ovat Pohjoismaissa perinteisesti liittyneet toisiinsa. Uskonnollisilla liikkeillä on ollut suuri merkitys raittiusliikkeiden synnyssä 1800-luvulla. Uskonnolliset piirit olivat myös aktiivisesti tukemassa kieltolain aikaansaamista. (Larkio 1976). Uskonnollisuuden muuttumisen ja maallistumisen myötä uskonnollisuuden merkitys alkoholikäytölle on kuitenkin vähentynyt. Uskonnollisuuden muutos liittyy alkoholikäytön tavoin ammattirakenteen muuttumiseen ja kaupungistuneisuuteen (Sundback 1988). ”Suuri muutto” 1960-70-luvulla Keski- ja Pohjois-Suomesta Etelä-Suomeen merkitsi siirtymistä melko uskonnolliselta maaseudulta maallistuneempaan kaupunkiympäristöön. Toisin sanoen siirryttiin maanviljelijän ammatista, jossa uskonnollisuus oli ollut yleistä, ammatteihin, joissa uskonnollisuus ei samalla tavalla ollut yleistä. Suomi maallistui samalla kun uskonnollisuuden erot lisääntyivät Pohjois- ja Etelä-Suomen välillä (Sundback 1991).

Uskonnollisuus ei kuitenkaan ole menettänyt merkitystään pelkästään siitä syystä, että nyt olisi vähemmän kirkkoon kuuluvia kuin ennen. Uskonnolli-

suuden muutoksen tai maallistumisen myötä uskonnollisten määräysten mukainen käyttäytyminen on vähentynyt (Koskelainen 1968) ja uskonnollisten henkilöiden vapaamielisyys on lisääntynyt (Hamberg 1986), mikä todennäköisesti on osaltaan lisännyt uskonnollisten ihmisten alkoholin käyttöä. Lisäksi yhteiskunnan eri elämän-alueet eivät enää ole yhtä kiinteästi yhteydessä toi-siinsa kuin ennen, vaan elämänalueet muodostavat osa-alueita. Aikakauden yleinen mielipide vaikuttaa myös Raamatun tulkintaan, koska sieltä voi löytää sekä alkoholin käyttöä puolta-via että kieltäviä näkemyksiä. Raittiutta kannattavien uskovaisten mielestä alkoholi tuhoaa ja saastuttaa ihmistä. Juovuk-sissa ihminen saattaa myös helpommin käyttäytyä uskonnon-vastaisesti. Tärkein uskonnollinen perustelu raittiudelle on kuitenkin tällä hetkellä lähimmäisenrakkaus. Ajatellaan, että alkoholistia on ongelmia liian monelle ja siksi kristittyjen pitäisi olla raittiita solidaarisuudesta alkoholin kanssa kamppailevia kohtaan ja samalla näyttää esimerkkiä muille, että ilmeikään alkoholia voi elää. (Latva 2000)

Uskonnollisuuden muutoksen liittäminen naisten alkoholikulutukseen on erityisen tärkeää, koska naiset ovat järjestelmällisesti kaikissa tutkimuksissa uskonnollisempia kuin miehet. He ovat enemmän kiinnostuneita uskonnosta ja osallistuvat useammin uskonnollisiin tilaisuuksiin. Naisten suurempi uskonnollisuus ei ole riippuvainen iästä tai uskonnollisesta yhteisöstä. (Miller ja Hoffman 1995). Naiset ovat myös uskonnollisempia kuin miehet kaikissa Pohjoismaissa (Sundback 1994).

Perinteinen ja konservatiivinen uskonnollisuus esiintyvät usein yhteiskunnan vähemmän kehittyneillä alueilla ja ovat yhteydessä paikallistunteeseen (Gustafsson 1991). Suomessa Raamatun auktoriteettia kristinuskon tulkinnassa painotetaan herätysliikkeissä ja vapaissa uskonnollisissa yhteisöissä (Huotari 1982). Näiden liikkeiden tukialueet ovat Keski- ja Pohjois-Suomessa. Liikkeissä suhtaudutaan usein kielteisesti alkoholin käyttöön ja painotetaan perheen tehtävää uskonnollisessa kasvatuksessa (Huotari 1981).

Uskonnollisuuden yhteys raittiuteen ei kuitenkaan ole ainoa seikka, miksi uskonnollisuuden tarkastelu on tärkeää. Uskonnollisuus rikkoo modernin yhteiskunnan rationaalisuusvaatimusta vastaan ja painottaa arvojen merkitystä ja voi antaa elämälle tarkoituksen. Uskonnollisuutta voidaankin pitää eräänlaisena irrationaalisenä ideologiana tai myyttinä, joka antaa voimaa uskoa johonkin muuhun kuin vallitsevaan käsitykseen todellisuudesta. Uskonnollisen fundamentaalisuuden nousua viime vuosikymmeninä voidaan myös pitää nykyisen maailmanlaajuisen taloudellisen ja poliittisen kehityksen eräänlaisena vastavoimana. (Armstrong 2002). Uskonnollisuus on tapa olla erilainen ja erottautua nykyisessä maailmassa (Beyer 2002). Samalla tavalla uskonnollisuutta voidaan pitää nykyisen alkoholikulttuurin

vastavoimana. Tämän näkemyksen mukaan uskonnollisuus antaa voimaa vastustaa sosiaalisia paineita käyttäen alkoholia myös nuorten keskuudessa.

1.5 Tutkimuksen kohde ja tarkoitus

Nuoret elävät nykyään yhteiskunnassa, jossa alkoholi on osa arkipäivää. Alkoholi kuuluu myös nuorten omaan elämään, kuten viikonlopun viettoon tai koulun loppumiseen.

Raittiina olemiseen liittyy siis sosiaalisia paineita muuttua käyttäytymistään. Nuoret eivät kuitenkaan muodosta homogeenista joukkoa, vaan on olemassa alueellisia, kulttuurisia ja muita eroja. Joissakin yhteisöissä ja joillakin alueilla raittiuteen kannustavia resursseja on enemmän kuin muualla (Leifman 1991). Nämä usein traditionaaliseen yhteiskuntaan liittyvät arvot eivät siis ole hävinneet, vaan vaikuttavat edelleen modernisaation läpikäymässä yhteiskunnassa. Tämä koskee erityisesti uskonnollisuutta, jonka merkitys alkoholinkäytölle on usein sivuutettu.

Tämän päivän nuoret ovat kansainvälisempiä kuin aikaisemmin. He seuraavat joukkotiedotusvälineitä, matkustavat ja käyttävät internetiä. Erilaiset elämäntyyli-tylit ovat tuttuja eri maiden nuorille. Samalla elämäntyyliellä on yhdenmukaistava vaikutus eri maiden nuoriin. EU:n integroitumiskehityksen myötä nuorten elinolosuhteet muuttuvat samankaltaisemmiksi, mikä edelleen helpottaa nuoria omaksumaan uusia elämäntyyliä. Nykyään hyväksytäänkin paremmin poikkeavia elämäntapoja ja vähemmistöryhmiä. Sosiaalinen paine yhdenmukaiseen käyttäytymiseen on mahdollisesti myös vähentynyt (Leifman 2000). Samalla normit ovat tulleet epäselvemmiksi, mikä on saattanut johtaa vieraantumistunteen lisääntymiseen yhteiskunnassa. Kuten aikuisilla, myös nuorilla alkoholi voi olla tapa irtaantua ahdistavasta olotilasta, mikä osaltaan voi selittää nuorten alkoholinkäytön lisääntymistä. Uskonto voi tällöin olla tapa hallita normien epäselvyyttä ja vieraantumista uskonnon tarjoamien sääntöjen noudattamisella. (Stark ja Bainbridge 1996).

Tässä tutkimuksessa selvitetään erityisesti nuorten raittiutta, ei niinkään alkoholinkäyttöä. Tavoitteena on tutkia sellaista käyttäytymistä, joka on nuorten omien normien mukaan poikkeavaa käyttäytymistä. Paul ym. (2000) ovat soveltaneet tätä periaatetta tutkiessaan toista aikuistumisrituaalia nuorten elämässä eli ensimmäistä sukupuoliyhdyntää. Tutkimalla sellaisia nuoria, joilla ei ollut sukupuolisuhteita tutkijat pystyivät paremmin arvioimaan, minkälaisia paineita normien mukaiseen käyttäytymiseen nuoret kohtasivat.

Rutterin ja Smithin (1995) mukaan nuorten maailmankuva ja arvot liittyvät yhteiskunnan kaupungistumiseen ja maallistumiseen. Tämä on todettu myös suomalaisissa tutkimuksissa, joissa Pohjanmaan nuoret ovat uskon-

nollisempia ja korostavat enemmän perhearvoja ja ahkeruutta kuin helsinkiläisnuoret. He pitävät myös helsinkiläisnuoria tärkeämpänä yrittämistä ja elintason kasvua. Helsinkiläisnuorille yksilön arvot ovat tärkeämpiä kuin Pohjanmaan nuorille. He painottavat myös ympäristönsuojelua ja vastustavat ydinvoimaa. Alue-erojen lisäksi todetaan myös sukupuolieroja suhtautumisessa yhteiskuntaan, sillä tytöt suhtautuvat poikia kriittisemmin yhteiskunnallisiin tapahtumiin. (Helve 1994, 1998, 2000).

Perheen, uskonnon ja vieraantumisen ohella nuorten arvojen alueellinen vaihtelu on yksi lähtökohtani, kun tutkin nuorten raittiutta. Täysin traditionaalista tai modernia ympäristöä ei Suomesta kuitenkaan löydy, vaan kaikki ympäristöt sisältävät enemmän tai vähemmän näitä molempia elementtejä. Kaupunkikulttuuri on Suomessa niin nuorta, että useimmilla kaupunkilaisilla on yhteyksiä maaseudulle. Vastaavasti kaikki alueet Suomessa ovat niin riippuvaisia toisistaan, ettei mikään alue voi jäädä ratkaisevasti jälkeen muista kehityksessä. Vertailemalla nuorten raittiuteen liittyviä tekijöitä eri puolilla Suomea, voidaan kuitenkin muodostaa kuva siitä, miten nuorten raittius muuttuu yhteiskunnan muutoksen seurauksena. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tätä muutosta vertailemalla Pohjois- ja Keski-Suomea Etelä-Suomeen ja Uudenmaan maakuntaan.

Aikaisempien tutkimusten mukaan kavereilla ja joukkotiedotusvälineillä on myös merkitystä nuorten alkoholinkäytölle. Tässä tutkimuksessa korostuvat kuitenkin normatiiviset ja ideologislunteiset tekijät, kuten uskonnollisuus ja vanhempien raittius sekä niiden merkitys nuorten raittiudelle. Tutkin erityisesti onko uskonnollisuudella ja raittiudella erilainen yhteys pojilla ja tytöillä ja kysyn, miten uskonnollisuuden väheneminen voi selittää erityisesti tyttöjen raittiuden vähenemistä.

Tutkimusaineistonani käytän pitkittäistutkimuksessa vuosina 1991-1998 kerättyä perheaineistoa 16-vuotiaista kaksosista (Nuorten kaksosten terveystutkimus – Finntwin16). Aineisto on edustava ja koko maan kattava. Kysymyksenasetteluni antaa mahdollisuuden sekä poikkitieteelliseen että pitkittäistutkimukseen, jossa sovellan sosiaalitieteellistä, epidemiologista ja osin myös geneettisen epidemiologian tarkastelutapaa selvittäessäni nuorten raittiutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

2. Raittius ja alkoholinkäytön aloittaminen

2.1 Raittiuden määrittely

Raittiuden määritelmä on suhteellinen ja vaihtelee usean tekijän mukaan. Mitä raittiudella ymmärretään vaihtelee myös kulttuurista toiseen. Joissakin kulttuureissa raittiuteen ei sovi vähäenkään määrä alkoholia, kun taas toisissa kulttuureissa alkoholinkäytöksi lasketaan vain tietyn alkoholilaadun juominen. Aikakauden ja ajan kulumisen huomioon ottaminen raittiuden tutkimuksessa on myöskin tärkeätä. Yhtäältä raittiuskäsitykset vaihtelevat ajankaksosta toiseen, toisaalta saman henkilön alkoholinkäyttö voi vaihdella eri aikoina. Pitääkö raittiiksi laskea vain sellaiset henkilöt, jotka eivät koskaan elämänsä aikana ole juoneet alkoholia, vai otetaanko huomioon vain esimerkiksi viimeisten 12 kuukauden alkoholinkäyttö? Jälkimmäisessä tapauksessa raittiiksi voidaan määritellä henkilöt, jotka joskus ovat voineet juoda suuriakin määriä alkoholia. Tutkimukset eroavat myös siinä, miten suuria määriä alkoholia on juotava, että se laskettaisiin alkoholinkäytöksi. Riittääkö alkoholin maistaminen vai pitkäkö juoda enemmän? Ehkä sekään ei riitä, vaan alkoholinkäytöksi lasketaan vain säännöllinen alkoholinkäyttö. Muut ovat raittiita. Lisäksi pitää määritellä, kuinka suuri alkoholiprosentti juomassa on, että se voidaan luokitella alkoholijuomaksi. Se missä yhteydessä alkoholia on nautittu, vaikuttaa myös raittiuden arviointiin. Voidaanko esimerkiksi laskea raittiiksi sellainen henkilö, joka ei juo muita alkoholijuomia kuin ehtoollisviiniä? (Vaillant 1983, Who are the abstainers? 2000).

Raittiusmäärittelyt vaihtelevat myös sen mukaan, perustuvatko luokitukset alkoholinkäyttäjän omaan näkemykseen vai tehdäänkö määrittely alkoholinkäytön mukaan. Edellisessä tapauksessa puhutaan raittiuden “subjektiivisesta määritelmästä”. Jälkimmäisessä tapauksessa taas on kyse “objektiivisesta raittiudesta” (Sulkunen 1979). Koska sanalla “raitisuus” on melko häilyvä merkitys voi subjektiivinen luokitus tuottaa ongelmia. Ei tiedetä tarkoitetaanko henkilöä, joka ei koko elämänsä aikana ole käyttänyt alkoholia vai tarkoitetaanko henkilöä, joka ei juuri sillä hetkellä ole nauttinut alkoholia? Subjektiivisessa tapauksessa tutkittavan asenne raittiuteen voi myös vaikuttaa vastukseen. Alkoholinkäytöllä on ollut ja on edelleen suuri merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa. Liiallista käyttöä voidaan pitää sivistymättömänä ja pahana, mutta täydellinen raittius ei ole hyvä asia, vaan on osoitus erilaisuudesta. Ympäristön myönteinen suhtautuminen alkoholiin voi siis lisätä halukkuutta pitää itseään raittiina ja päinvastoin. Yleensä alkoholitutkimuksessa havaittu alkoholinkäytön aliraportointi voi myös vaikuttaa raittiiden määrän arviointiin, vaikka alkoholin käytön aliraportointia ei välttämättä tehdä nuorten parissa (Lintonen 2001). Toisaalta harha “kaikki muut-

kin juovat” voi vaikuttaa raittiutta vähentävästi nuorten parissa (Jaatinen 2000).

Raittiutta tutkittaessa on lisäksi otettava huomioon, että sekä suomen- että ruotsinkielellä sana ”raitis” (ruotsiksi ”nykter”) voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Puhuttaessa raittiista henkilöstä voidaan puhua sekä henkilöstä että henkilön raittiina olemisesta. Käyttämällä sanaa ”absolutisti” tällainen sekaannus voitaisiin välttää. Ilmaus ei kuitenkaan ole yleisessä käytössä, mikä rajoittaa ”absolutisti”-sanan käyttöä tutkimuksissa.

Aikaisemmin tarkoitettiin raittiudella usein elinikäistä raittiutta. Nykyään riittää usein tutkimuksissa, ettei juo alkoholia viimeisten edeltävän 12 kuukauden aikana, jotta voitaisiin kutsua raittiiksi. Erilaisten raittiusmääritelmien olemassaolo hankaloittaa kuitenkin raittiuden muutosten arviointia. Tästä on esimerkkinä Köhlnhornin ja Björin (1991) tekemä vertailu, jonka mukaan 11 prosenttia aikuisista ei ollut juonut alkoholia viimeisten 12 kuukauden aikana, mutta vain 7 prosenttia oli ollut raittiina koko elinikänsä. Romanovin ym. (1987) tutkimuksessa verrattiin samojen henkilöiden alkoholikäyttöä vuosina 1975 ja 1981. Postikyselyissä kysyttiin kuinka paljon olutta, viiniä tai väkeviä alkoholijuomia joi keskimäärin. Raittiiksi luokiteltiin henkilöt, jotka vastasivat etteivät koskaan käytä alkoholia. Ensimmäisellä mittauskerralla 10 prosenttia miehistä ja 24 prosenttia naisista olivat raittiita. Kuusi vuotta ensimmäisen mittauskerran jälkeen raittiina olleista vain 67 prosenttia miehistä ja 78 prosenttia naisista olivat edelleen raittiina. Koska alkoholikysymyksessä ei tarkennettu miten pitkäaikaisesta alkoholinkäytöstä oli kyse, ei kuitenkaan voida sanoa miten pysyvää tutkimuksessa mitattu raittius oli.

Myös nuorilla raittiusprosentit eroavat riippuen siitä, puhutaanko elinikäisestä vai viimeisten 12 kuukauden aikaisesta alkoholinkäytöstä. ESPAD-tutkimuksen (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) mukaan vuonna 1995 11 prosenttia 15-16-vuotiaista ei ollut koskaan käyttänyt alkoholia. Viimeksi kuluneen vuoden aikana 15 prosenttia nuorista ei ollut käyttänyt alkoholia. Vuonna 1999 vastaavat luvut ESPAD-tutkimuksessa olivat 9 prosenttia ja 14 prosenttia. (Ahlström ym. 2001).

2.2 Alkoholinkäytön aloittaminen

Kun tarkastellaan nuorten alkoholinkäyttöä, erottelu raittiuden ja alkoholinkäytön välillä on vieläkin vaikeampaa kuin aikuisilla. Alkoholinkäytön aloittaminen on prosessi, joka tapahtuu yleensä vähitellen. Nuori voi maistaa alkoholia tai kokeilla, minkälainen vaikutus sillä on häneen, mutta luopua sen jälkeen alkoholista pitkiksikin ajoiksi. Tällainen polveileva muutos raittiudesta alkoholikäyttäjäksi voi tapahtua useamman kerran ennen kuin

nuori on säännöllinen alkoholinkäyttäjä. Nuorten keskuudessa esiintyy kuitenkin paljon yksilökohtaista vaihtelua ja jotkut voivat aloittaa säännöllisen käytön heti ensimmäisen kokeilun jälkeen. (Ahlström 1987).

Koska alkoholinkäytön aloittaminen on vähittäinen prosessi raittiudesta säännölliseen käyttöön voidaan alkoholinkäytön aloittamista kysyä erilaisilla tavoilla. Arvio voi perustua jälkikäteen annettuun tietoon aloitussiestä (Grant ja Dawson 1997, Pedersen ja Skrondal 1998), mutta myös eri ikäisten nuorten sen hetkiseen alkoholinkäyttöön (Rimpelä ym. 2003). Alkoholitutkimusten välillä on myös eroja sen suhteen, kysytäänkö milloin on maistanut tai kokeillut alkoholia ilman tarkennusta, miten paljon alkoholia pitää maistaa, että se laskettaisiin käytöksi (Hallman ym. 1992). Toisissa tutkimuksissa todetaan samantapaisten kysymysten yhteydessä: ”Koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit hyvin pieniä määriä alkoholia, vaikkapa vain puoli pulloa keskioletta tai tilkan viiniä” (Rimpelä ym. 2003). Alkoholinkäytön voidaan myös katsoa alkaneen silloin, kun on alkanut käyttää alkoholia säännöllisesti (Grant ym. 2001). Alkoholinkäytön aloituksen merkitys tulevaisuudessa voi myös perustua siihen, miten usein oli humalassa ensimmäisinä kertoina kun käytti alkoholia (Humphrey ja Friedman 1986).

Useat tutkimukset osoittavat, että alhainen alkoholinkäytön aloitusikä on yhteydessä sekä alkoholiongelmiin että muihin ongelmiin myöhemmin elämässä (Grantin ja Dawsonin 1997, Hingson ym. 2000). Alkoholinkäytön aloittamisella sinänsä on todettu olevan itsenäinen vaikutus alkoholinkulutukseen ja alkoholiongelmiin tulevaisuudessa (Pedersen ja Skrondal 1998), mutta syy tähän on jäänyt ainakin osittain epäselväksi (Grant ja Dawson 1997, Grant ym. 2001). Yhden tulkinnan mukaan alkoholinkäytön yhteys tuleviin ongelmiin olisi näennäinen (Prescott ja Kendler 1999). Tämän tulkinnan mukaan, voi esiintyä tekijöitä, jotka liittyvät sekä lasten aikaiseen alkoholinkäyttöön että alkoholiongelmiin tulevaisuudessa. Jos näin on, voidaan myös päätellä, ettei alkoholinkäytön aloittaminen myöhemmin suojaisi nuorta tulevilta alkoholiongelmilta.

Alkoholinkäytöllä voi olla erilainen merkitys, kun alkoholia nautitaan perhepiirissä verrattuna siihen, etteivät vanhemmat ole olleet paikalla ja alkoholi on hankittu kaveriporukassa (Rose ym. 2001). Helsinkiläispoikien keskuudessa yli 40 vuotta sitten tehdyn tutkimuksen mukaan vanhempien läsnä ollessa juotiin vähemmän ja miedompia juomia (Bruun 1963). On kuitenkin osoitettu, että perheissä, joissa vanhemmat tarjoavat lapsilleen alkoholia, nuoret juovat myös enemmän kavereiden kanssa (Marklund 1983, 2000). Pitkittäistutkimusten pitäisi kuitenkin selvittää, onko perheen parissa aloitetulla alkoholinkäytöllä erilainen merkitys tulevaisuudessa, kuin kavereiden kanssa aloitetulla alkoholinkäytöllä.

2.3 Raittiit nuoret

Suurin osa nuorista alkaa jossain vaiheessa nuoruuttaan käyttää alkoholia ja vain pieni osa jää raittiiksi. Raittiilla nuorilla voidaan siksi tarkoittaa nuoria, jotka eivät vielä ole kokeilleet alkoholia, mutta myös sellaisia nuoria, jotka eivät koskaan ala käyttää alkoholia. Kaikki ovat tosin erään pitkittäistutkimuksen mukaan jossain vaiheessa käyttäneet alkoholia lapsuuden ja keski-ian välillä (Pulkinen ja Pitkänen 1994, 2002). Tässä tutkimuksessa oli joka kerralla tietty määrä raittiita, mutta kukaan ei ollut joka kerta raitis. Tämän tutkimuksen mukaan siis kukaan nuorista ei ollut absolutisti tässä suhteellisen pienessä aineistossa. Alun perin Pulkkisen tutkimukseen osallistui 369 nuorta, joista 80 prosenttia otti osaa tutkimukseen vielä 42-vuotiaana.

Suomessa tehdään useita valtakunnallisia nuorison terveystutkimuksia säännöllisin välein. Kun tarkastellaan näiden tutkimusten raittiusprosentteja, havaitaan kuitenkin melko suuria eroja. Tämä selittyy osittain ikäerolla, sillä vaikka tutkimukset käsittelevät samaa ikäluokkaa, voi muutaman kuukauden ikäerolla olla suuri merkitys raittiuden esiintymisessä. Tämä ei kuitenkaan selitä kaikkia eroja, vaan syyt löytyvät myös kysymysten erilaisuudesta ja siitä, miten raittius on määritelty.

Alkoholinkäytön aloittamisen selvittely liittyy useasti alkoholin terveysvaikutusten arviointiin. Tutkittaessa raittina pysyviä nuoria ollaan tämän lisäksi kiinnostuneita siitä, mitä raittiuteen sinänsä kuuluu ja miten raittiit eroavat alkoholia käyttävistä nuorista. Voidaan esimerkiksi verrata raittiiden elämäntyyliä alkoholia käyttävien elämäntyyliin ja kysyä, mitä hyviä ja huonoja puolia kahdessa erilaisessa elämäntyyliässä on (Hallman ym. 1992, Ahlström ym. 1996). Tällainen tieto voi auttaa terveysviranomaisten pyrkimyksiä pitää useampi nuori mahdollisimman kauan raittiina (WHO 2001, Terveys 2015 -kansanterveysohjelma 2001).

Aikuisten parissa on todettu, että on tärkeitä voida erottaa raittiit vähän alkoholia juovista henkilöistä, sillä tutkimusten mukaan vähän alkoholia juovilla on todettu olevan vähemmän sydänsairauksia kuin täysin raittiilla henkilöillä (Poikolainen 1995). Näitä tuloksia on kuitenkin arvosteltu siitä, ettei aina ole eroteltu toisistaan raittiita, joilla aikaisemmin on ollut alkoholiongelmaa, niistä, jotka aina ovat olleet raittiita. Joissakin tutkimuksissa ei ole otettu huomioon sairauksista tai iästä johtuvaa raittiutta muusta raittiudesta. Tuloksia on myös arvosteltu siitä, ettei ole tarpeeksi otettu huomioon sitä, millä tavoin raittiit muissa suhteissa eroavat alkoholinkäyttäjistä. Tämä koskee erityisesti raittiiden heikompiä sosiaalisia siteitä muihin ihmisiin (Holtung ja Rossow 2000). Myös nuorten parissa on havaittu, että raittiiden sosiaaliset kontaktit muihin nuoriin voivat olla huonoja (Pedersen ja Skrondal 1998). Siksi olisi tärkeitä voida erottaa raittiit muista nuorista.

Usein raittiit kuitenkin yhdistetään tutkimuksissa vähän alkoholia käyttäviin (Hallman ym. 1992, Ahlström ym. 1996). Tutkimusten puutteista huolimatta on kuitenkin todennäköistä, että J:n muotoinen riskikäyrä alkoholin käytön ja sydänsairauksien välillä on todellinen. Tämä yhteys on todettu valtaosassa tutkimuksia (Rehm 2000).

Aikaisemmin on selvitetty, miksi aikuiset raittiit eivät käytä alkoholia (Sulkunen 1987). Syyt raittiuteen eivät juurikaan eroa miesten ja naisten välillä. Ajanjakson vaikutus havaittiin miesten keskuudessa. Järkiperaiset syyt, kuten alkoholin vaikutus terveyteen ja itsekontrolliin, olivat vuonna 1984 tärkeämpiä miehillä kuin kahdeksan vuotta aikaisemmin. Myös nuorilta tarvittaisiin vastaavia tietoja siitä, miten he perustelevat pidättäytymistä alkoholista. Ei myöskään tiedetä, aiheuttaako raittiina oleminen hankaluuksia muitten nuorten seurassa vai onko raittiudella etupäässä myönteisiä vaikutuksia. Vaikka Suomessa on kiitettävällä tavalla tehty tutkimuksia nuorison alkoholinkäytöstä (Lintonen 2001), näyttävät raittiit nuoret jääneen vähemmälle huomiolle.

2.4 Nuorten raittiuden määrittely suomalaisissa tutkimuksissa

Ensimmäinen koko väestöä koskeva alkoholitutkimus tehtiin Suomen Gallupin toimesta vuonna 1946. Tutkimus rajattiin koskemaan vain 19 vuotta täyttäneitä väestöä. Aikuisilta kysyttiin kuitenkin, milloin he ensimmäisen kerran olivat käyttäneet alkoholia. Tutkimuksen mukaan 10 % naisista ja 31 % miehistä oli käyttänyt alkoholia 17-vuotiaana. (Sulkunen 1979).

Ensimmäisessä suomalaisessa laajemmassa tutkimuksessa nuorten alkoholin käytöstä (Bruun 1963) helsinkiläispoikien (14-, 16- ja 18-vuotiaat) raittiutta arvioitiin poikien alkoholinkäyttötietojen perusteella, ei sen mukaan katsoivatko he olevansa raittiita vai ei. Jos nuoret vastasivat kieltävästi kysymykseen olivatko he koskaan nauttineet olutta, viiniä tai viinaa, heidät luokiteltiin raittiiksi ("absolutistiksi"). Nuoret luokiteltiin raittiiksi, vaikka heillä oli kokemuksia ehtoollisviinistä, pienistä lääkinnällisistä syistä otetuista alkoholimääristä tai jos he olivat juoneet korkeintaan 2 painoprosenttia alkoholia sisältäviä juomia. Vuonna 1973 ja 1979 tehtiin koko maata kattavien terveystapatutkimusten yhteydessä erityinen vertailututkimus Helsingissä Bruunin vuoden 1960 tutkimuksen kanssa (Ahlström-Laakso 1975, Ahlström 1983). Tulosten mukaan elinikäinen raittius oli vähentynyt selvästi 14- ja 16-vuotiaiden keskuudessa vuoteen 1973 mennessä, mutta noussut taas vuonna 1979.

Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos ja Stakesissa toimiva Alkoholipoliittinen tutkimusyksikkö (vuodesta 1996) on tehnyt koko väestöön perustuvia juomatapatutkimuksia vuosina 1968, 1976, 1984, 1992 ja 2000. Näissä haas-

tattelututkimuksissa raittiiksi on määritelty sellainen henkilö, joka edeltäneinä 12 kuukautena ei ole juonut alkoholia. Kuinka suuri määrä alkoholia pitää juoda, ettei enää lasketa raittiiksi, on vaihdellut eri vuosina. Vuonna 1992 raittiiden ja alkoholinkäyttäjien luokittelu perustui lusikalliseen alkoholijuomaa edeltäneinä 12 kuukautena. Aikaisemmissa tutkimuksissa sekä vuonna 2000 määrä on ollut puoli annosta alkoholia (puoli pulloa keskiolutta, puoli lasillista viiniä tai puoli ravintola-annosta väkeviä). Näissä tutkimuksissa nuorin ikäluokka on muodostunut 15-19-vuotiaista nuorista. Vastaukset perustuivat 100-200 15-19-vuotiaan pojan ja tytön vastauksiin. Vuosina 1968 ja 2000 alle 100 tämän ikäistä poikaa ja tyttöä osallistui tutkimukseen (Mustonen ym. 1998, Mustonen ym. 2002). Vuonna 1996 tehtiin Pohjoismaiden juomatapatutkimus. Tässä se jätetään huomioimatta, koska nuorimmat vastaajat olivat 18-19-vuotiaita (Mustonen ym. 1998).

Nuorten terveystapatutkimuksia (NTTT) on tehty vuodesta 1977 lähtien joka toinen vuosi. Näissä postikyselyissä 12-18-vuotialta nuorilta on tiedusteltu, kuinka usein he käyttävät alkoholia kysymyksellä: ” Kuinka usein kaiken kaikkiaan käytät alkoholia? Koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit hyvin pieniä määriä alkoholia, vaikkapa vain puoli pulloa keskiolutta tai tilkan viiniä. ” Kaksi viimeistä vastausvaihtoehtoa olivat ”ker- ran vuodessa tai harvemmin” ja ”en käytä alkoholijuomia”. NTTT:n luokituksessa vain viimeisen vaihtoehdon (”en käytä alkoholijuomia”) valinneet on luokiteltu raittiiksi. NTTT-tutkimuksiin on osallistunut 300-600 16-vuotiasta poikaa ja tyttöä vuosina 1977-1985, 1989. Vuosina 1987,1991-2001 tutkimuksiin osallistui 1000-1500 16-vuotiasta tyttöä ja poikaa. Otantaan perustuvaan tutkimukseen on kuulunut tiettyinä peräkkäisinä kesäpäivinä syntyneet nuoret. Päivämäärät on valittu siten, että keski-ikä on pysynyt samana (Lintonen ym. 2000, Rimpelä ym. 2002).

Kansanterveyslaitos on vuodesta 1978 tutkinut suomalaisen aikuisväestön terveystapatutkimuksia (Helakorpi ym. 1995, 1998). Tässä postikyselyssä nuorin ikäluokka on 15-24-vuotiaat. Raittiutta arvioidaan kysymyksellä ” Oletteko viimeksi kuluneen vuoden (12 kk) aikana käyttänyt mitään alkoholijuomia (olutta, viiniä tai väkeviä)?” Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä” ja ”en”. Tutkimukseen on osallistunut noin 300 15-24-vuotiasta miestä ja naista vuosina 1980-98. Vuosina 1978-79 tutkimuksiin osallistui noin 500 15-24-vuotiasta miestä ja naista.

Itä-Suomen nuorisoprojektissa tutkittiin keväällä 1984 9. luokkalaisten terveystapatutkimuksia Kuopion ja Pohjois-Karjalan lääneissä (Tossavainen 1988). Tutkimus toteutettiin luokkakyselynä kaikissa läänien ylä-asteissa ja tutkimukseen osallistui yli 4000 oppilasta. Alkoholinkäytön useutta tutkittiin samalla kysymyksellä, mitä on käytetty NTTT-tutkimuksissa, ja jota NTTT:ssa on käytetty laskettaessa nuorten raittiutta. Tämän raittiusmääri-

telmän mukaan Tossavaisen tutkimuksessa oli lähes 30 prosenttia raittiita tyttöjä ja poikia.

WHO-koululaistutkimusta on tehty Suomessa vuodesta 1983-84 lähtien 5. 7. ja 9. -luokkalaisille. Tutkimusaineistot on kerätty luokkakyselymenetelmää käyttäen. Koululuokat on valittu koko maata edustavalla otoksella. Vuosina 1984, 1986 ja 1990 kyselyt tehtiin suomenkielisille koululaisille, vuosina 1994 ja 1998 myös ruotsinkielisille. Tutkimuksiin on osallistunut noin 1000 9.luokkalaista vuosina 1984-1990 ja noin 1600-1900 vuosina 1994 ja 1998. Aineistot on kerätty keväällä. (Tynjälä ja Törmäkangas 1995). Vuosina 1984-1990 9.luokkalaisten ikä oli keskimäärin 15,6 vuotta. Vuosina 1994 ja 1998 ikä oli keskimäärin 15,8 vuotta (Hallman ym. 1992, Villberg ja Tynjälä 2000). Raittiutta on näissä kyselyissä tiedusteltu kysymyksellä: ”Oletko koskaan maistanut (kokeillut) alkoholia ? (Esim. keskiolutta, viiniä, siideriä, likööriä tai väkeviä kuten koskenkorvaa, vodkaa jne.)”. Vastausvaihtoehdot olivat ’kyllä’, ’en’, ’en tiedä’. Alkoholin määrästä ei mainittu kysymyksissä. WHO-koululaistutkimuksen aineiston perusteella tehdyssä tutkimuksessa (Hallman ym. 1992) raittiiksi on määritellyt nuori, joka ”ei tupakoi ja käyttää alkoholia harvemmin kuin kerran kuukaudessa eikä ole koskaan ollut humalassa”.

Kansainvälinen koululaistutkimus (The European school survey project on alcohol and other drugs) eli ESPAD-tutkimus tehtiin Suomessa vuosina 1995 ja 1999. Kohderyhmänä oli 9. -luokkalaiset (15-16-vuotiaat) vuosina 1979 ja 1983 syntyneet nuoret, jotka vastasivat kyselyyn lukuvuoden keväällä koululuokassa. Tutkimuksiin osallistui ensimmäisellä kerralla yli 2000 ja toisella kerralla yli 3000 oppilasta. Tutkimusaineistot painotettiin edustavuuden saavuttamiseksi. Vuonna 1999 osallistujat olivat keskimäärin 15,7-vuotiaita (L. Metso henkilökohtainen tiedonanto 9.12. 2003). Raittiutta arvioitiin kysymällä, kuinka monta kertaa nuori oli juonut alkoholia elämänsä aikana sekä kuinka monta kertaa viimeisten 12 kuukauden aikana. Alkoholin määrästä ei mainittu kysymyksissä. Nuoret, joilla ei ollut ”juomakertoja” luokiteltiin raittiiksi. (Ahlström ym. 2001, Hibell ym. 2000).

Tutkimuksessa, jossa ESPAD-aineistoa on käytetty, raittiit on kuitenkin yhdistetty vähän alkoholia juovien kanssa (Ahlström ym. 1996). Perusteluna tälle ratkaisulle oli, että raittiiden ja vähän alkoholia juovien välillä ei ollut eroa selittävissä muuttujissa. Selittävät muuttujat olivat tässä tutkimuksessa asuinpaikka, perhetausta, koulutausta, itsetunto ja sosiaalisuus, terveys ja harrastukset.

Kouluterveyskysely-tutkimusta on tehty vuodesta 1995 lähtien. Alussa käytettiin nimitystä Kouluterveystudkimus, mutta nykyään tutkimusta kutsutaan Kouluterveyskyselyksi. Ensimmäisenä vuotena tutkimus tehtiin Turussa, Helsingissä ja Lappeenrannassa. Seuraavina vuosina tutkimus laa-

jeni koskemaan koko maata. Näissä luokkakyselyissä on tutkittu peruskoulujen 8. ja 9. -luokkalaisten sekä lukion 2. luokan ja ammattioppilaitoksen nuorten terveyttä ja terveystietoisuutta. Valtakunnallisiin Kouluterveys-tutkimuksiin on joka kerta osallistunut noin 20.000 9.luokkalaista nuorta. Raittiutta voidaan arvioida kysymyksellä: ”Kuinka usein kaiken kaikkiaan käytät alkoholia, esimerkiksi puoli pulloa keskiolutta tai enemmän?” Viisi vaihtoehtoa olivat: ”noin kerran viikossa tai useammin”, ”noin 1-2 kertaa kuukaudessa”, ”harvemmin”, ”en koskaan”. Kouluterveyskysely tehdään samoissa kunnissa joka toinen vuosi huhtikuun kahden viimeisen viikon aikana. Osallistujat ovat keskimäärin 15,8-vuotiaita. Parillisina vuosina kyselyyn osallistuvat Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kunnat ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja Oulun läänien kunnat. (Pohjanpää ym. 1996, Rimpelä ym. 1996a, Rimpelä ym. 1996b, www.stakes.fi/kouluterveys/).

Kuten kirjallisuuskatsauksesta ilmenee, Suomessa on tehty useita edustavia ja koko maata kattavia tutkimuksia nuorten alkoholinkäytöstä. Suomi on myös mukana useassa kansainvälisessä vertailututkimuksessa. Suomalaisia tutkimuksia joista ilmenee raittiuden esiintyminen, on koottu taulukkoon 1. Taulukossa on pyritty huomioimaan koko maata koskevat tutkimukset, mutta myös historiallinen muutos 1960-luvun alusta. Myös Tossavaisen (1988) iso tutkimus Itä-Suomessa on alueellisen vertailun takia taulukossa. Lisäksi on haluttu antaa mahdollisuus vertailuun tämän tutkimuksen kanssa, miksi paikalliset Kouluterveyskyselyt vuodelta 1995 on otettu mukaan. Uusimmat valtakunnalliset tutkimukset on myös liitetty taulukkoon.

Taulukko 1. Nuorten raittiuden yleisyys (%) suomalaisten tutkimusten mukaan 1960-2003.

Tekijä	Aineisto	Tutkimus- vuosi ja paikkakunta	Raittius-prosentti		Tutkimusmenetelmä	Raittiutta koskeva kysymys ja luokittelun perusta	Tutkitujen ikä ja koulu luokka
			pojat	tytöt			
Bruun 1963	Pohjoismainen vertailu	1960 Helsinki	23		Haastattelu N=151	Ei koskaan nauttinut olutta, viiniä tai viinaa: 3 kyllä – ei kysymystä.	16
Ahlström- Laakso 1975	Alkoholitutkimu ssäätö	1973 Helsinki	4		Postikysely N=148 Koko maan käsittävä postikysely täydennetty helsinkiäläisillä	Ei ole lainkaan käyttänyt alkoholia juomia. Tutkimuksessa pyrittiin vertailuun Bruunin (1963) tutkimuksen kanssa.	16
Ahlström 1983	NTTT	1979 Pääkaupunkis eutu	17		Koko maan käsittävä Postikysely täydennetty Pääkaupunkiseudun osalta	Ei ole lainkaan käyttänyt alkoholia juomia. Tutkimuksessa pyrittiin vertailuun Bruunin (1963) tutkimuksen kanssa.	16
Ahlström- Laakso 1975 Ahlström 1979 Ahlström 1983	Alkoholitutkimu ssäätö	1973 Koko maa	12	13	Postikysely Edustava otos	Ei ole lainkaan käyttänyt alkoholia juomia. Tulos on sama, jos lasketaan kulutuksen määrän mukaan viimeisten 12 kuukauden aikana (Ahlström 1979).	16
Rimpelä ym. 2003	NTTT	1977 1981 1985 1989 1991 1995 1999 2001 2003 Koko maa	25 21 24 17 14 12 11 14 12 13 13 21	24 22 22 14 12 11 12 13 13	Postikysely Tiettyinä päivinä syntyneet Edustava otos Suomenkieliset	Kuinka usein käyttää alkoholia : Ei koskaan Puoli pulloa keskiolutta tai vastaava määrä	16½
Mustonen ym. 1998	Juomatapa- tutkimus	1968 1976 1984 1992 2000 Koko maa	32 9 18 17 10	36 13 27 14 10	Haastattelu Otaanta N=100-200 Suomen- ja ruotsinkieliset	Oman ilmoituksen mukaan ei nauttinut alkoholia viimeisten 12 kuukauden aikana Pieni määrä alkoholia, määrittelemä vaihdellut	15-19
Tossavainen 1988	Itä-Suomen nuorisoprojekti	1984 Kuopion ja Pohjois- Karjalan läänissä	28	29	Luokkakysely N=4253 Alueellinen	Kuinka usein käyttää alkoholia: Ei koskaan Puoli pulloa keskiolutta tai vastaava määrä	15-16 9.luokka kevällä

Ahlström ym. 2001	ESPAD	1995 1999 Koko maa	12 9	11 9	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Suomen- ja ruotsinkieliset	Kuinka monta kertaa juonut alkoholia: Nolla juomakertoja Ei mainittu määrää	15-16 9.luokka maaliskuussa
Ahlström ym. 2001	ESPAD	1995 1999 Koko maa	15 14	14 13	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Suomen- ja ruotsinkieliset	Kuinka monta kertaa juonut alkoholia viimeisten 12 kuukauden aikana: Nolla juomakertoja Ei mainittu määrää	15-16 9.luokka maaliskuussa
Hallman ym. (1992).	WHO-koululais- tutkimus (HBSC)	1983 1986 1990	12 7 9	13 6 3	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Suomenkieliset	Maistanut (kokeillut) alkoholia: Kyllä – Ei Ei mainittu määrää	15-16 9.luokka kevällä
Kannas ja Brunell. 2000		1994 1998 Koko maa	8 7	8 5			
Kannas ja Brunell. 2000	WHO-koululais- tutkimus (HBSC)	1994 1998 Koko maa	1 4	4 3	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Ruotsinkieliset	Maistanut (kokeillut) alkoholia: Kyllä – Ei Ei mainittu määrää	15-16 9.luokka kevällä
Kannas ja Brunell 2000	WHO-koululais- tutkimus (HBSC)	1994 1998 Koko maa	18 16	19 9	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Suomenkieliset	Kuinka usein käyttää alkoholia: Ei koskaan Pieni määrä	15-16 9.luokka kevällä
Kannas ja Brunell 2000	WHO-koululais- tutkimus (HBSC)	1994 1998 Koko maa	5 9	8 9	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Ruotsinkieliset	Kuinka usein käyttää alkoholia: Ei koskaan Pieni määrä	15-16 9.luokka kevällä
Rimpelä ym. 1996a, Rimpelä ym. 1996b, () Pohjanpää ym. 1996	Kouluterveys- kysely	1995 <i>Toukokuu:</i> Turku <i>Joulukuu:</i> Helsinki Lappeenranta	15 19 26	11 20 23	Luokkakysely, alueellinen, N=400-1100 Suomenkieliset	Kuinka usein käyttää alkoholia: Ei koskaan Puoli pulloa keskiolutta tai vastaava määrä	15-16 9.luokka
www.stakes.fi/kouluterveys YS Luopa ym. 2000	Kouluterveys- kysely	1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002	22 24 20 19 19 21 22	19 22 18 19 17 22 21	Luokkakysely, Edustava otos kouluja Suomen- ja ruotsinkieliset. Parillisina vuosina kyselyyn osallistuvat Etelä-Suomen, Itä- Suomen ja Lapin läänien kunnat ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja Oulun läänien kunnat	Kuinka usein käyttää alkoholia: Ei koskaan Puoli pulloa keskiolutta tai vastaava määrä	15-16 9.luokka huhtikuussa,

Taulukon 1 mukaan, raittiusprosentti on yhteydessä tutkimustapaan. Eri tutkimusmenetelmät ja raittiuden määritelmät tuottavat yllättävänkin erilaisia raittiusprosentteja. NNTT-tutkimusten mukaan raittius on vähentynyt selvästi nuorten keskuudessa. WHO:n koululaistutkimuksen mukaan selvää raittiuden vähenemistä ei kuitenkaan ole tapahtunut. Tutkimuksia vertailtaessa voidaan huomata myös, että alkoholinkäyttöön perustuva raittiuden määritelmä tuottaa korkeampia raittiusprosentteja kuin tutkittavaan omaan käsitykseen perustuva arvio. Lisäksi voidaan havaita, miten nopeasti alkoholinkäyttö muuttuu 15-16 vuoden iässä. Sillä mihin vuodenaikaan tutkimus on tehty, voi myös olla merkitystä raittiuden yleisyyden kannalta.

2.5 Nuorten raittiuden määrittely ulkomaisissa tutkimuksissa

Ruotsissa Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) on tehnyt vuodesta 1971 koululuokkatutkimuksia peruskoulun 9. luokan koululaisten alkoholin käytöstä. Tutkimuksiin on osallistunut useita tuhansia nuoria. CAN:n tutkimuksissa alkoholin käyttäjäksi on määriteltä myös nuoret, jotka kerran vuodessa tai sitä harvemmin ovat juoneet lasillisen olutta (ei kevytolutta) tai vastaavan määrän alkoholia. (Andersson ym. 2001). Toisessa ruotsalaistutkimuksessa (Leifman ym. 1995) tutkittiin yli 50.000:n 18-19-vuotiaan pojan raittiutta. Tässä tutkimuksessa raittius määriteltiin kysymällä, kuinka usein juo olutta (keski- tai vahvaa olutta eli 4,5-5,5 prosentista olutta), viiniä tai väkeviä. Jos vastasi, ettei koskaan juonut mitään kolmesta alkoholijuomasta, luokiteltiin raittiiksi. Tiedot kerättiin vuonna 1969-70, jolloin 6 prosenttia kutsuntoihin osallistuneista oli raittiita.

Pedersenin kahdessa nuorisotutkimuksessa Norjassa (Pedersen ja Skronnal 1998, Pedersen ja Kolstad 2000) määriteltiin alkoholinkäytön alarajaksi puoli pulloa olutta tai vastaavaa määrää alkoholijuomaa. Alkoholinkäyttöä ei rajattu koskemaan edeltävää vuotta tai muuta ajanjaksoa. Toisessa norjalaisessa nuorisotutkimuksessa (Hellandsjö ym. 2002) tutkittiin alkoholinkäytön aloittamista. Alkoholikäytön aloittamista tiedusteltiin kysymyksellä, milloin oli maistanut alkoholia ensimmäisen kerran. Tutkimuksessa tulkittiin vastaus, ettei ollut maistanut alkoholia, samaksi kuin ettei ollut juonut alkoholia.

Tunnetussa amerikkalaisessa pitkittäistutkimuksessa nuorten alkoholin käytöstä (Jessor ja Jessor 1975) nuoret luokiteltiin raittiiksi tai alkoholin käyttäjiksi sen mukaan, olivatko he koskaan juoneet olutta, viiniä tai väkeviä. Alkoholimäärän piti olla enemmän kuin pelkkä alkoholin maistaminen tai pari ”kulausta”. Sen lisäksi nuoren piti käyttää alkoholia enemmän kuin kolme kertaa elämässään, jotta hänet olisi luokiteltu alkoholin käyttäjäksi.

Uudessa amerikkalaisessa pitkittäistutkimuksessa (Hingson ym. 2000) alkoholin maistamista tai paria ”kulausta” ei myöskään vielä katsottu alko-

holinkäytöksi. Erotuksena Jessorin ja Jessorin (1975) tutkimukseen raittiuden toinen kriteeri oli, ettei ole juonut enempää kuin 12 annosta alkoholia minään elinvuotena. Tätä määritelmää käyttää myös Yhdysvaltain kansallinen alkoholitutkimusinstituutti (National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism - NIAAA) (Who are the abstainers? 2000).

3. Raittiuden taustatekijät

3.1 Raittiuden muutos

Aikuisten naisten raittius on vähentynyt huomattavasti viime vuosikymmenten aikana. Naisilla tämä muutos ei näytä tapahtuneen tasaisesti, vaan heillä raittiiden osuus oli välillä suurempi. Heti sodan jälkeen vuonna 1946 31 prosenttia naisista oli raittiita (Sulkunen 1979). Vuonna 1968 raittiiden naisten määrä oli noussut 43 prosenttiin. Tämän jälkeen raittius laski nous-
ten taas 1980-luvulla. Tämän jälkeen raittius on melko tasaisesti laskenut naisten keskuudessa. (Mustonen ym. 1998). Tällä hetkellä naisten ja miesten raittiudessa ei juurikaan ole eroa, sillä aikuisista miehistä 8 prosenttia ja naisista 9 prosenttia on raittiita (Mustonen ym. 2002). Miesten raittiudessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisten viiden vuosikymmenen aikana. Sukupuolten välisten raittiuserojen häviäminen on uusi asia Euroopassa. Vielä 1990-luvun alussa naisten raittius oli Suomessa ja yleensäkin Euroopassa kaksi kertaa yleisempää miehiin verrattuna (Ahlström 1994). Myös Yhdysvalloissa naisten raittius on vähentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana (Nusbaumer 1981).

Raittiuden väheneminen ei kuitenkaan ole tapahtunut tasaisesti, vaan sukupolvittain (Sulkunen 1981). Nuorten keskuudessa raittius väheni Suomessa 1960-luvulta 1970-luvun alkupuolelle asti, jonka jälkeen raittius taas yleistyi 1980-luvun puoleen väliin asti. (Ahlström 1979, Ahlström ym. 1989). 1980-luvun puolenvälin jälkeen raittius alkoi laskea. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2000, Rimpelä ym. 2002). Myös Ruotsissa nuorten raittiiden osuus 15-16-vuotiaista oli alimmillaan 1970-luvun alussa. Samoin kuin Suomessa, raittius yleistyi myös Ruotsissa nuorten parissa 1980-luvulla ja on sen jälkeen pysynyt melko samanlaisena viimeiset 15 vuotta (Andersson ym. 2001).

1990-luvulla raittius on pysynyt melko samalla tasolla. Eri ikäryhmien välillä voidaan kuitenkin havaita eroja. 16- ja 18-vuotiaiden raittiudessa ei 1990-luvulla ole juurikaan tapahtunut muutoksia. Sitä nuoremmat ovat kuitenkin aloittaneet alkoholinkäytön nuoremmalla iällä kuin aikaisemmin. Aikaisemmin tytöt olivat raittiimpia kuin pojat. Nykyään sukupuolten välil-

lä ei ole kovin suuria eroja. Nuorimmissa ikäluokissa pojat voivat jopa olla raittiimpia kuin tytöt. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2000, Rimpelä ym. 2002).

Raittiuden yleisyys nuorten parissa 1990-luvun jälkipuoliskolla vaihtelee jonkin verran eri tutkimusten välillä. Tulosten erilaisuuteen vaikuttavat sekä erilaiset kysymykset että iän vaihtelu. Jo muutaman kuukauden ikäerot voivat näkyä raittiusprosentteissa. Maaliskuussa 1995 kerätyssä ESPAD-tutkimuksessa 11 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ei kertaakaan elämänsä aikana ollut juonut alkoholia (Ahlström ym. 2001). Nuorten terveystapatutkimuksen tulosten mukaan 16-vuotiaiden raittius-prosentit vaihtelevat vuosina 1991-1995 pojilla 12-15 prosentin välillä ja tytöillä 11-13 prosentin välillä (Rimpelä ym. 2002). Vuosina 1996-1998 tehdyissä valtakunnallisissa Kouluterveyskyselyissä raittiusprosentit olivatkin selvästi korkeammat kuin NNTT-tutkimuksissa, vaikka käytettiin samaa kysymystä. Tämän jälkeen erot Kouluterveystutkimuksen ja NNTT:n kanssa ovat hävinneet poikien osalta mutta ovat edelleen suuret tyttöjen osalta. (www.stakes.fi/kouluterveys).

Raittiuden muutoksen selitykset voidaan jakaa ns. helppoihin ja vaikeisiin selityksiin (Mäkelä 1983). Helppojen selitysten mukaan raittiuden väheneminen on riippuvaista taloudellisesta hyvinvoinnista ja vapaa-ajan lisääntymisestä. Muutos liittyy myös ostovoiman lisääntymiseen ja alkoholin saatavuuteen. Alkoholin käyttö on myös saattanut lisääntyä, kun ihmiset ovat muuttaneet kaupunkiin, jolloin sosiaaliset sekä kulttuuriset siteet ovat voineet katketa. Yhteiskuntarakenteen muutoksesta johtuen alkoholin käyttöön liittyvät normit sekä kaupungeissa että maaseudulla ovat muuttuneet. Esimerkiksi naisten raittiuden vähenemisen on katsottu olevan yhteydessä siihen, että maaseudulla normatiivinen paine raittiuteen ei enää ole yhtä voimakas kuin ennen (Sulkunen 1979, Mäkelä 1983, Rutter ja Smith 1995, Leifman 2000).

Tällaiset helpot selitykset eivät kuitenkaan kerro, miksi 1800-luvun loppupuolen taloudellisena nousukautena tai 1900-luvulla sotien välisenä aikana alkoholin kulutus laski. Myös raittiuden nousu 1980-luvulla nuorten keskuudessa jää selittämättä. Alkoholin käytön ja raittiuden muutoksen ymmärtämiseksi ei siis riitä, että tarkastellaan ihmisten resursseja tai sosiaalista kontrollia, vaan on myöskin tarkasteltava aikakauteen liittyviä ideologisia ja moraalisia tekijöitä. (Mäkelä 1983).

Sosiaaliset ja demografiset tekijät, kuten ammatti, ikä ja sukupuoli eivät enää ole yhtä selvästi yhteydessä aikuisten raittiuteen kuten ennen (Sulkunen 1979, Simpura 1985, Mustonen ym. 2002). Vielä 20 vuotta sitten raittius liittyi Suomessa enemmän sosiaalisiin taustatekijöihin kuin Norjassa ja Ruotsissa. Silloin Suomessa raittius ei liittynyt yhtä paljon terveisiin elä-

mäntäpöihin kuin Ruotsissa ja Norjassa (Simpura 1985). Jo 1970-luvulla havaittiin kuitenkin myös Suomessa, että moraaliset ja periaatteelliset perustelut raittiudelle olivat lisääntyneet, erityisesti miesten keskuudessa (Sulkunen 1979). Suomalaiset raittiustutkimukset ovat kuitenkin melko vanhoja, joten on vaikeata arvioida, miten paljon sosiaaliset taustatekijät ja yksilölliset valinnat vaikuttavat raittiina olemiseen tällä hetkellä. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan raittius liittyy edelleen alhaiseen koulutukseen ja maaseudulla asumiseen (Ramstedt ja Köhlhorn 1998). Ruotsissa on myös esitetty (Helmersson Bergmark 1999), että raittius ei olisikaan laskenut kaikissa sosiaaliryhmissä, vaan raittius olisi lisääntynyt 1970-luvulta lähtien korkeasti koulutettujen kaupunkilaisnaisten parissa. Myöskään maaseudun alle 40-vuotiaat naiset eivät ole enää sen raittiimpia kuin kaupunkien naiset

3.2 Perhe

Vanhempien alkoholikäyttötavat ja siihen liittyvät normit vaikuttavat voimakkaasti nuorten alkoholinkäyttöön (Biddle ym. 1980). On myös havaittu, että vanhempien vaikutus alkoholinkäyttöön vaihtelee sukupuolittain, niin että vanhempien alkoholinkäytöllä on suurempi merkitys tyttöjen alkoholinkäyttöön kuin poikien. Poikien alkoholinkäyttöön näyttää sen sijaan vaikuttavan enemmän kavereiden esimerkki. (Forslundin ja Gustafsonin 1970). Ensmingerin ym. (1982) mukaan teini-ikäiset, joilla oli hyvät suhteet vanhempiinsa, käyttivät vähemmän alkoholia kuin muut nuoret. Lasten raittius on myös yhteydessä siihen, kuinka hyvin vanhemmat ovat perillä lastensa vapaa-ajan vietosta ja heidän harrastuksistaan. Suomalaisilla 14-vuotiailla nuorilla tämä yhteys näyttää olevan selvempi tytöillä kuin pojilla. (Rose ym. 2001). Norjalaisen tutkimuksen mukaan (Pedersen ja Skrondal 1998) taas vanhempien alkoholinkäyttö vaikutti poikien ja tyttöjen juomisen aloittamiseen samalla tavalla. Vanhempien normit vaikuttivat sen sijaan ainoastaan tyttöjen alkoholinkäytön aloittamiseen, kun taas tovereiden normit vaikuttivat enemmän poikiin.

Nuorten raittiutta ei ole tutkittu kovin paljon (Leifman ym. 1995, Pedersen ja Kolstad 2000). Monet käytettävissä olevat tutkimukset ovat tästä syystä usein jo melko vanhoja. Aikaisemmista tutkimuksista voidaan kuitenkin varmuudella sanoa, että perheellä on suuri merkitys nuorten raittiudelle. Raittiit nuoret ovat usein kotoisin perheistä, joissa vanhemmat itsekin ovat raittiita. Suuren ruotsalaisen tutkimuksen mukaan (Leifman ym. 1995) raittiiden 18-19-vuotiaiden poikien isistä yli 60 prosenttia oli myös raittiita eli kolme ja puoli kertaa suurempi osuus kuin alkoholia käyttävien poikien isistä. Tulos perustui yli 50.000:n kutsuntaan osallistuneen vastauksiin ja on siinä mielessä luotettava. Aineisto kerättiin kuitenkin jo vuosina 1969-70, minkä jäl-

keen raittiudessa on tapahtunut paljon muutoksia.

Vanhempien raittiudella on suuri merkitys onko nuori raitis vai ei. Vuonna 1973 44 prosenttia 14-vuotiaista tytöistä ja 34 prosenttia samanikäisistä pojista oli raittiita, jos molemmat vanhemmat olivat raittiita. Jos molemmat vanhemmat käyttivät alkoholia vain 13 prosenttia tytöistä ja 10 prosenttia pojista olivat raittiita. (Ahlström 1983). Helsingissä 1989-90 opintonsa aloittaneiden opiskelijoiden ja heidän vanhempiansa raittiuden välillä todettiin vahva yhteys (Nyström 1993). Tässä tutkimuksessa isän raittius oli voimakkaammin yhteydessä nuorten raittiuteen kuin äidin raittius. Jos nuori oli raitis, isä oli kolme - neljä kertaa ja äiti kaksi kertaa useammin raitis alkoholia käyttävien nuorten vanhempiin verrattuna. Koska myös Nyströmin tutkimus on 10 vuotta vanha, saattavat raittiudessa tapahtuneet muutokset vaikuttaa vanhempien ja lasten raittiuden samankaltaisuuteen. Erityisesti raittiuden väheneminen naisten keskuudessa on todennäköisesti merkinnyt, että raittiiden nuorten äidit poikkeavat yhtä paljon muista äideistä kuin raittiiden isät muista isistä.

Nuorten raittius oli aikaisemmin selvemmin yhteydessä vanhempien sosioekonomiseen asemaan. 1970-luvun lopussa oli Suomessa eniten raittiita niiden 16-vuotiaiden nuorten parissa, joiden isät (huoltaja) työskentelivät maa- ja metsätaloudessa. Vähiten raittiita nuoria oli johtajien ja ylempien toimihenkilöiden perheissä. Erot nuorten raittiudessa perheiden välillä olivat melko suuret. 16-vuotiaista nuorista tytöt olivat kolme kertaa ja pojat kaksi kertaa useammin raittiita maanviljelijäperheissä kuin johtajien ja ylempien toimihenkilöiden perheissä. Myös nuorten omalla rahatilanteella oli selvä yhteys hänen alkoholinkäyttönsä vuonna 1979. Mitä enemmän omaa rahaa 12-16-vuotiaalla nuorella oli käytettävissään sitä harvemmin hän oli raitis. Aikuisten raittius on tällä hetkellä selvästi yleisintä maatalousyrittäjillä, joista 18 prosenttia oli vuonna 2000 raittiita. Vähiten raittiita on ylempien toimihenkilöiden joukossa, joista vain 5 prosenttia on raittiina. (Ahlström 1983, Metso ym. 2002).

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään kaksostutkimusaineistoa. Tämä antaa mahdollisuuden erottaa vanhempien geneettisen vaikutuksen perheen ympäristövaikutuksesta nuorten raittiuteen (Plomin ym. 1997). Kaksostutkimuksissa perheen ei-geneettisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat samalla tavalla kaksosiin, kutsutaan perheen yhteisiksi ympäristötekijöiksi. Perheen yhteisiä ympäristötekijöitä voivat olla esimerkiksi perheen sosioekonominen asema, asuinpaikka, uskonto ja perheilmapiiri. Yhteiseen ympäristöön voi lisäksi kuulua koulu ja kaveripiiri. Yhteiseen perheympäristöön ei siis kuulu vain itse perheeseen liittyvä ympäristö, vaan se ympäristövaikutus minkä kaksoset jakavat. Kaksostutkimuksessa on tähän saakka ollut vaikeata arvioida, miten suuri merkitys lähiympäristöllä, koululla, kavereilla ja muil-

la yhteisillä ei-perheeseen liittyvillä tekijöillä on kaksosten käytökseen. Tämä on johtunut sekä vaikeudesta mitata erilaista ympäristövaikutusta, että siihen tarvittavien matemaattisten menetelmien vaikeudesta. Uusimpien tutkimustulosten mukaan (Rose ym. 2003) yhteisen ympäristövaikutuksen jakaminen perheen sisäiseen ja ulkoiseen vaikutukseen osoittaa, että lähiympäristöllä, kavereilla ja koululla voi olla merkittävä osuus nuorten raittiudessa. Kaksostutkimustuloksia tarkasteltaessa on lisäksi huomioitava, että perheen ympäristövaikutus kaksosiin ei pelkästään ole yhteistä ympäristövaikutusta. Vanhemmat voivat esimerkiksi kohdella kaksosia eri tavalla tai reagoida kaksosten tekemisiin eri tavalla.

”Perhetekijällä” tarkoitetaan tässä perheeseen liittyviä sekä geneettisiä että muita perhevaikutuksia. Nimityksellä ”perheympäristö” tarkoitetaan kaksosten yhteisiä kokemuksia, johon ei kuulu geneettisiä tekijöitä.

3.3 Alue, uskonto ja kieli

Pääkaupunkiseudulla on aikuisten raittiisuus on harvinaisempaa kuin muualla maassa. Tutkimukset antavat jonkin verran erilaisia lukuja siitä, miten suuri tämä ero on. Kaukosen ym. (2000) mukaan raittiita on vain kolmannes koko maahan verrattuna. Muuhun Etelä-Suomeen verrattuna ero on kaksinkertainen. Metson ym. (2002) mukaan pääkaupunkiseudulla on puolet vähemmän raittiita kuin muualla maassa.

Alkoholinkulutus on perinteisesti Länsi-Suomessa ja erityisesti entisen Vaasan läänin alueella ollut vähäisempää kuin muualla Suomessa (Kaukonen ym. 2000). Alkoholinkäytön alueellinen vaihtelu on melko samanlaista aikuisilla ja nuorilla (Ahlström ym. 2000). Vähiten alkoholia kokeilleita 15-16-vuotiaita oli vuonna 1999 Pohjois-Suomessa ja eniten pääkaupunkiseudulla. Raittuserot alueiden välillä olivat kuitenkin pienet. Kymmenen vuotta aikaisemmin Uudenmaan läänissä oli vähiten ja Oulun läänissä eniten raittiita 14-18-vuotiaita (Karvonen ym. 1991). Karvosen toisen tutkimuksen mukaan 16-18-vuotiaiden viikoittainen alkoholinkäyttö oli vähäisintä Oulun ja Vaasan lääneissä. Muualla Suomessa alkoholinkäyttö nuorten parissa oli yhtä suurta. (Karvonen 1995).

Suomessa taloudelliseen rakennemuutokseen liittyi suuri muuttoliike Itä- ja Pohjois-Suomesta Etelä-Suomeen. Suomi muuttui maatalousvaltaisesta maasta teollisuusmaaksi Euroopan nopeinta vauhtia ja muutto suuntautui erityisesti entisen Uudenmaan läänin alueelle (Valkonen 1980, Karisto ja Takala 1990). Tähän murrokseen liittyi myös keskioluen vähittäiskauppa-myynnin salliminen sekä aikakauden yleinen vapaamielinen suhtautuminen alkoholiin (Mäkelä 1976). Rakennemuutoksen vaikutukset alkoholinkäyttöön vaihtelivat kuitenkin alueittain. Erityisesti Pohjanmaalla rakennemuut-

tos ei ollut yhtä perinpohjainen kuin muualla. Sosiaaliluokkien väliset varallisuuserot olivat lisäksi suhteellisen pieniä ja arvomaailma oli konservatiivinen (Djupsund ja Karvonen 1991, Ylikangas 1989). Sosiaalinen kontrolli on tästä syystä saattanut olla voimakas, mikä on voinut vaikuttaa alkoholinkäyttöön. Etelä-Suomen rakenteellinen muutos oli sitä vastoin raju. Koska ”suuri muutto” erityisesti koski sodan jälkeen syntyneitä suuria ikäluokkia, muutoksesta tuli erityisen raju (Gronow ym. 1977). Uusilla asuinalueilla sosiaalinen kontrolli oli vähäisempää ja naapureista ei tarvinnut välittää yhtä paljon kuin ennen (Sulkunen 1979).

Nuorten alkoholinkäytön alueellista vaihtelua on selitetty sosioekonomisilla, kulttuurisilla ja historiallisilla tekijöillä (Karvonen 1997). Rahkosen ym. (1987) mukaan nuorten raittius oli yleisempää vuosina 1973-1987 maaseudulla kuin kaupungeissa. Maanviljelijäperheiden 14-16-vuotiaat lapset olivat useammin raittiita kuin muut nuoret. Tämä oli kuitenkin vain väliaikaista, sillä jo 18-vuotiaana maanviljelijäperheiden lapset eivät enää poikenneet muista nuorista raittiuden suhteen.

Uskonnollisuus on tärkeä kulttuuriselitys nuorten alkoholinkäytölle. Vaikka maallistuminen on voimistunut Suomessa ja useassa muussa länsimaassa (Rutter ja Smith 1995), vähentää uskonnollisuus yleensä alkoholinkäyttöä sekä aikuisilla (Stark 1996) että nuorilla (Patoek-Peckham ym. 1998, Francis 1997). Tosin uskonnot ja eri lahkot poikkeavat toisistaan siinä, miten ne suhtautuvat alkoholinkäyttöön (Beeghley ym. 1990). Nuorilla perheen ilmapiiri ja kavereiden alkoholinkäyttö vaikuttavat kuitenkin ratkaisevasti uskonnollisuuden ja alkoholinkäytön väliseen yhteyteen (Bahr ym. 1993). Se, miten uskonnollisuutta mitataan (kirkossa käynti, uskonnollisuusasteikko tai mihin uskonnolliseen seurakuntaan kuuluu), vaikuttaa myös tutkimusten tuloksiin. Joskus on käytetty yksittäisiä kysymyksiä, kuten käykö kirkossa, kuuluuko kirkkoon tai mihin uskontokuntaan kuuluu (esim. protestantti-katolinen). Luotettavampia tuloksia on saatu, kun on käytetty useita osioita käsittäviä uskonnollisuusskaaloja. (Kendler ym. 1999). Verrattaessa tutkimustuloksia eri maiden välillä on huomattava, että uskonnollisuuden merkitys voi vaihdella. Esimerkiksi, kun Suomessa käy kirkossa ja muissa hengellisissä tilaisuuksissa 2-3 % seurakuntaan kuuluvista (Sihvo 1997), käy teini-ikäisistä 55% Yhdysvalloissa kirkossa viikoittain (Gallup Religion Data 1997). On todennäköistä, että kirkossa käymisellä ei ole samanlaista merkitystä suomalaisille ja yhdysvaltalaisille nuorille.

Perheen normit eivät pelkästään vaikuta eri tavalla poikien ja tyttöjen raittiuteen, vaan syyt voivat myös olla erilaisia. Kun verrattiin perheitä, joissa kaksoset olivat saaneet uskonnollisen kasvatuksen, perheisiin, joissa kasvatusta ei ollut uskonnollista, ympäristö- ja geneettisillä tekijöillä oli erilainen merkitys alkoholinkäytön aloittamiseen näissä kahdessa perhetyypissä. Ei-

uskonnollisissa perheissä geneettisillä tekijöillä oli merkitystä nuorten alkoholinkäytön aloittamiseen, mutta uskonnollisissa perheissä geneettisillä tekijöillä ei ollut merkitystä. Erot tyttöjen kesken olivat erityisen selvät. (Koopmans ym. 1999). Tulos viittaa siihen, että uskonnollisuus muokkaa alkoholinkäytön aloittamiseen liittyvien geneettisten tekijöiden vaikutusta.

Vastaavalla tavalla kuin raittius, myös uskonnollisuus on voimakkaasti yhteydessä perheympäristöön eli kaksosten yhteisiin ei-geneettisiin ympäristötekijöihin. (Boomsma ym. 1999). Uskonnollisuus poikkeaa näin useimmista muista tässä iässä tutkituista kaksosten ominaisuuksista. Yleensä tutkitut ominaisuudet liittyvät yhteisiin geeneihin, ei yhteisiin ympäristötekijöihin. Uskonnollisuutta voidaankin pitää yhtenä niistä yhteisistä ympäristötekijöistä, jotka voimakkaimmin vaikuttavat nuoren alkoholin käytön aloittamiseen. Tutkimalla perheen uskonnollisuutta voidaan siten selvittää niitä ympäristötekijöitä, joista raittius on riippuvainen.

Suomessa ei juurikaan ole tutkittu uskonnollisuuden yhteyttä nuorten alkoholinkäyttöön. Uskonnollisuuden merkityksen arviointi on paljolti jäänyt tutkijan omien arviointien varaan. Esimerkiksi Pohjanmaan alhaisen alkoholinkulutuksen on katsottu sosiaalisen kontrollin lisäksi johtuvan alueiden erilaisesta uskonnollisesta perinteestä ja ilmapiiristä (Simpura ja Lahti 1988, Karvonen 1995). KISS (Nuorten kysyminen, ihmissuhteet, seurustelu ja seksuaalisuus) - tutkimuksessa tiedusteltiin myös nuorten uskonnollisuutta. Tämän tutkimuksen mukaan uskonnolliset nuoret juovat vähemmän alkoholia ja ovat useammin raittiita kuin muut nuoret. Tarkemmin tätä ei kuitenkaan ole raportoitu. (Kontula 1990).

Uskonnon ohella toinen tärkeä kulttuuriselitys nuorten alkoholinkäytölle Suomessa on kieliryhmä. Suomessa ruotsinkielisten nuorten alkoholinkäyttö eroaa suomenkielisten nuorten alkoholinkäytöstä, sillä ruotsinkielisten nuorilla on enemmän kokemuksia alkoholista (Kannas ja Brunell 2000, Kannas ym. 2000). Ruotsinkielisten parissa on jo pitkään suhtauduttu vapaamielisemmin alkoholinkäyttöön. Ruotsinkieliset papit eivät olleet yhtä suurella innolla ajamassa kieltolakia kuin suomenkieliset ja useat Ruotsalainen kansanpuolueen edustajista vastustivat kieltolakia ensimmäisessä yksikamarisessa eduskunnassa vuonna 1907 vaikka päätös muodollisesti oli yksimielinen. (Kallenautio 1979, Larkio 1976). Alkoholilla on myös ollut toisenlainen rooli suomenruotsalaisessa juhlatraditiossa. Ruotsinkielisten parissa esiintyy kuitenkin myös eroja, sillä Etelä-Suomen ruotsinkieliset käyttävät enemmän alkoholia kuin Pohjanmaan ruotsinkieliset. (Ahlström 1998). Tälläkin on historiallinen tausta, koska Ruotsalaisen kansanpuolueen kieltolakia kannattavat kansanedustajat tulivat juuri Pohjanmaalta (Kallenautio 1979). Vuoden 1984 juomatapatutkimuksen mukaan aikuisten suomenruotsalaisten alkoholinkäyttö ei kuitenkaan kovin paljon eroa muusta väestöstä

Tulkinta perustui kuitenkin vain 169 suomenruotsalaisen vastauksiin. (Simpura 1990).

3.4 Raittiit ja alkoholia käyttävät nuoret

Aikaisempien tutkimusten mukaan uskonnollisuus ei ole ainoa erotteleva tekijä raittiiden nuorten ja muiden nuorten välillä, vaan raittiit ovat perhekeskeisempiä ja koulusaavutukset ovat heille tärkeämpiä kuin muille nuorille (Jessor ja Jessor 1975). Raittiilla nuorilla on lisäksi keskimääräistä huonommat sosiaaliset taidot: he ovat epävarmoja muiden seurassa, heillä on vähän ystäviä eivätkä he ole suosittuja koulussa. Raittiiden ja paljon alkoholia käyttävien sosiaaliset taidot muistuttavat toisiaan. Molemmilla ryhmillä on huonommat sosiaaliset taidot kuin vähän tai kohtuullisesti alkoholia juovilla nuorilla (Leifman ym. 1995). Pedersenin ja Kolstadin (2000) mukaan raittiit nuoret tunsivat itsensä yksinäisiksi ja heidänkin tulostensa mukaan raittiiden suhteet tovereihin olivat heikommat kuin alkoholia käyttävien. Raittiit eivät kuitenkaan olleet ahdistuneempia tai masentuneempia kuin muut nuoret, joten tutkijat katsoivat heidän olevan yksinäisiä ja eristäytyneitä ilman oireita. Myös aikuisten parissa on saatu vastaavanlaisia tuloksia. Paras psyykinen hyvinvointi oli jonkin verran alkoholia käyttävillä. Huonoin oli raittiilla ja paljon alkoholia käyttävillä (Vaillant 1983).

Suomessa ei myöskään tiedetä kovin paljon raittiiden nuorten elämästä laajemmin. Tutkimusten vertailua ja tulkintaa hankaloittaa myös erilainen tapa määritellä raittius. Täysin raittiit nuoret ja vähän alkoholia käyttävät nuoret on myös useasti yhdistetty yhdeksi ryhmäksi. Se, mitä tiedetään raittiista nuorista, vastaa kuitenkin hyvin ulkomaisia tutkimuksia.

Rahkonen ym. (1987) mukaan koulumenestys oli selvästi yhteydessä raittiuteen vuosina 1973-1987. Mitä huonommin pärjäksi koulussa, sitä harvemmin oli raitis. KISS-tutkimuksessa 1985 (Kontula ja Meriläinen 1988) verrattiin noin 2600 raittiin ja alkoholia käyttävän nuoren sukupuolikokemuksia. Tämän tutkimuksen mukaan 13-, 15- ja 17-vuotiailla raittiilla oli vähemmän kokemuksia suutelusta ja seksistä yleensä kuin alkoholia käyttävillä. Alkoholinkäytöllä oli tämän tutkimuksen mukaan suurempi merkitys sukupuolikokemuksiin kuin sukukypsyydellä. Raittiiksi määriteltiin 13-vuotiaana korkeintaan kerran vuodessa, 15-vuotiaana korkeintaan kerran kahdessa kuukaudessa ja 17-vuotiaana korkeintaan kerran kuukaudessa alkoholia käyttävät.

Nuorten sukukypsyydellä on kuitenkin myös selvä yhteys raittiuteen. Suomessa 14-vuotiaiden kaksosten parissa tehdyssä tutkimuksessa verrattiin alkoholinkäyttöä ja sukukypsyyttä (Dick ym. 2001a). Sukukypsyyttä mitattiin PDS-asteikolla (Pubertal development scale). Tutkimuksen mukaan

puolet nuorista, jotka kuuluivat sukupuolisesti eniten kehittyneeseen viidennekseen, käytti alkoholia. Sen sijaan vain viidenes niistä nuorista, jotka kuuluivat vähiten sukupuolisesti kehittyneeseen viidennekseen, käytti alkoholia. Ahlström (1983) sai vastaavia tuloksia tutkiessaan 12-, 14- ja 16-vuotiaita nuoria vuonna 1979. Hänen tulosten mukaan raittius oli vähäisempää mitä aikaisemmin kuukautiset olivat alkaneet. Pojilla pituus oli yhteydessä raittiuteen. Mitä pidempi poika, sitä useammin oli alkoholinkäyttäjä. Tyttöjen pituudella ja raittiudella ei ollut yhtä selvää yhteyttä. Huolimatta näistä yhteyksistä biologisen kehityksen ja raittiuden välillä, oli nuorten iällä Ahlströmin (1983) tutkimuksessa kuitenkin suurempi merkitys nuorten raittiuteen.

Hallman ym. (1992) tutkivat vuoden 1990 WHO-koululaistutkimuksen perusteella suomalaisten nuorten elämäntyyliä alkoholinkäytön ja tupakanpolton mukaan. Raittiina pidettiin niitä 15-16-vuotiaita nuoria, jotka käyttivät alkoholia harvemmin kuin kerran kuukaudessa eivätkä koskaan olleet humalassa eivätkä tupakoineet. Raittiiden suhteet vanhempiin olivat hyvät, mutta heillä ei ollut yhtä paljon kavereita kuin muilla. Seurustelu oli myöskin paljon harvinaisempaa raittiiden kuin alkoholia käyttävien keskuudessa. Toisessa tutkimuksessa Ahlström ym. (1996) tutkivat raittiiden ja alkoholia kokeilleiden 15-16-vuotiaiden elämäntapaa. Tutkimus perustui vuonna 1995 kerättyyn Suomen ESPAD-tutkimusaineistoon. Raittiiden ja alkoholia kokeilleiden yhdistämistä perusteltiin sillä, etteivät ryhmät eronneet selittävien muuttujien suhteen. Myös tämän tutkimuksen mukaan raittiilla ja alkoholia kokeilleilla oli hyvät suhteet vanhempiinsa. He pärjäsivät hyvin koulussa ja asuivat usein maaseudulla. Heillä oli hyvä itsetunto, mutta heidän suhteensa kavereihin eivät olleet kovin hyvät. Alkoholinkäytön ja kaverisuhteiden välillä oli u:n muotoinen yhteys, sillä päihteiden monikäyttäjillä oli myös huonot suhteet kavereihin.

3.5 Yhteenvedo aikaisemmista tutkimuksista

Tutkimusten perusteella sekä suomalaisten aikuisten että nuorten raittiuden yleisyydestä tiedetään varsin paljon. Alueellisesti raittius on yleisintä Pohjanmaalla ja harvinaisinta Uudellamaalla. Maanviljelijäperheissä ollaan useimmin raittiita ja ylemmissä toimihenkilöperheissä taas raittius on harvinaisinta. Erot eri sosiaaliryhmien välillä ovat kuitenkin vähentyneet. (Sulkunen 1979, Simpura 1985, Mustonen ym. 2002). Naisten ja miesten välinen raittiusero on myöskin lähes poistunut samalla, kun naisten raittius on vähentynyt (Mustonen ym. 2002). Tutkimusten mukaan vanhempien raittiudella ja lasten raittiudella välillä on vahva keskinäinen yhteys (Nyström 1993). Tiedetään myös, että raittiit nuoret ovat perhekeskeisiä ja pärjäävät

hyvin koulussa. Heillä ei kuitenkaan ole yhtä paljon ystäviä kuin muilla nuorilla. (Hallman ym. 1992, Ahlström ym. 1996)

Vaikka käytettävissä on runsaasti tietoa raittiuden yleisyydestä, ei muista raittiuteen liittyvistä tekijöistä kuitenkaan tiedetä kovin paljoa. Tutkittaessa raittiuden yhteyttä sosiaalisiin tekijöihin uskonnollisuuden merkitys on jätetty melko vähälle huomiolle (Sulkunen 1979). Tuore norjalainen tutkimus (Pedersen ja Kolstad 2000) osoittaa kuitenkin selvästi, että uskonnollisuudella on edelleen tärkeä sija raittiuden selittäjänä. Useat muutkin ulkomaiset tutkimukset osoittavat, että uskonnolliset henkilöt yleensä juovat vähemmän alkoholia ja ovat useammin raittiita kuin muut (Burkett 1980, Cochran 1991, Fillmore ym. 1998).

Eräiden suomalaisten tutkimusten mukaan uskonnolliset ihmiset ovat muita useammin raittiita (Kontula 1990, Latva 2000). Etsittäessä selityksiä alkoholinkäytön alueelliselle vaihtelulle, on viitattu uskonnollisuuteen eräänä mahdollisena selityksenä (esim. Partanen ym. 1966, Simpura ja Lahti 1988, katso myös Karvonen 1995). Selitykset ovat kuitenkin paljolti jääneet pohdinnan tai arvelujen tasolle. Lisäksi yhteiskunnan maallistuminen on voinut muuttaa uskonnon yhteyttä raittiuteen. Alueellisten uskonnollisuuserojen kasvu on myös saattanut vaikuttaa raittiuden yleisyyteen eri alueilla. Uskonnollisuuden ja raittiuden välisen yhteyden tarkempi tutkiminen näyttäisi täten antavan mahdollisuuksia lisätä tietoa raittiuden taustatekijöistä.

Sulkusen (1979) tutkimuksessa tarkasteltiin yksilöiden raittiutta, mutta perheiden merkitystä ei tutkittu. Nuorten alkoholinkäyttöä tutkittaessa vanhempien ottaminen huomioon on kuitenkin tärkeätä (O'Connor 1978). Yhteiskunnan muutosten myötä perheen merkitys nuorten raittiudelle on saattanut muuttua. Lisäksi aikuiset käyttävät enemmän alkoholia ja naiset ovat melkein yhtä harvoin raittiita nykyään kuin miehet. Yhtäältä yhteiskunnan maallistumisen on katsottu vähentävän naisten raittiutta (Rutter ja Smith 1995), toisaalta maallistuminen on lisännyt perheen merkitystä uskonnollisessa kasvatuksessa (Sundback 2000). Perheen ja erityisesti uskonnollisen perheen merkitystä nuorten raittiudelle ei tarpeeksi tunneta.

Alkoholinkäytön aloittamisella nuorella iällä saattaa olla kielteisiä vaikutuksia tulevaisuudessa. Useimmat nuoret kuitenkin käyttävät alkoholia. Alkoholinkäyttö liitetään hauskanpitoon ja se on eräänlainen aikuistumisrituaali nuorten keskuudessa. Raittiudessa pitäytyminen voikin tuottaa nuorelle ulkopuolisuuden tuntemuksia. Eräissä tutkimuksissa raittiiden nuorten käyttäytymistä ja elämänlaatua onkin tutkittu (Hallman ym. 1992, Ahlström ym. 1996). Näissä tutkimuksissa täysraittiit ja vähän alkoholia käyttävät on kuitenkin yhdistetty samaan ryhmään kuuluviksi. Jotta saataisiin mahdollisimman tarkka kuva raittiudesta, on tarkastelu kohdistettava myös täysraittiisiin nuoriin.

4. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa selvitetään nuorten raittiuteen liittyviä tekijöitä. Erityisesti kysytään miten perhe ja uskonnollisuus ovat yhteydessä nuorten raittiuteen. Tutkimuksessa tarkastellaan myös poikien ja tyttöjen raittiuden erojen syitä. Lisäksi tutkitaan vieraantumistunteen yhteyttä raittiuteen ja selvitetään, voidaanko nuorten raittiuden alue-eroja selittää uskonnollisuudella.

Tutkimusaineistona käytetään nuorten kaksosten perheaineistoa. Tämä antaa mahdollisuuden soveltaa myös geneettisen epidemiologian menetelmiä, jolloin voidaan erottaa yhtäältä perintötekijät perheen ympäristötekijöistä, toisaalta erottaa toisistaan perheen yhteiset ympäristövaikutukset molempien kaksosten omasta ainutlaatuisesta ympäristökokemuksesta. Tutkimuksessa selvitetään näiden perhetekijöiden yhteyttä nuorten raittiudelle ja uskonnollisuudelle.

Nuorten uskonnollisuutta tutkitaan heidän ollessaan 16-vuotiaita. Uskontoon liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia tässä iässä (Brummer 1985) ja suurin osa suomalaisista nuorista on tällöin hiljattain käynyt rippikoulun (Niemelä 2002). Uskonnollisuuden yhteyttä raittiuteen tutkitaan sekä 16-vuotiaana että 18,5-vuotiaana. Näin voidaan selittää sitä, mikä vaikutus uskonnollisuudella on raittiuteen tiettyinä hetkenä, ja miten pysyvä tämä vaikutus on.

Yksityiskohtaiset tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten ympäristö- ja geneettiset tekijät liittyvät nuorten raittiuteen ja uskonnollisuuteen Etelä- ja Pohjois-Suomessa? (I, II)
2. Onko uskonnollisuus yhteydessä siihen, että Pohjanmaan nuoret ovat raittiimpia kuin Uudenmaan nuoret? (III)
3. Miten uskonnollisuus liittyy poikien ja tyttöjen raittiuden pysyvyyteen? (IV)
4. Miten vieraantumistunnetta mitataan ja miten se on yhteydessä nuorten raittiuteen? (V)

5. Aineisto ja menetelmät

5.1 Aineisto

Tutkimuksessa käytetään Nuorten kaksosten terveystutkimusaineistoa (Finntwin16). Finntwin16 on nuorten kaksosten seurantatutkimuksena kerätty perheaineisto. Se aloitettiin vuosina 1991-1995 lähettämällä kyselylomakkeita kaikille Suomessa vuosina 1975-1979 syntyneille kaksosille ja heidän vanhemmilleen. Ensimmäiset kyselylomakkeet lähetettiin kaksosille ja heidän vanhemmilleen nuorten ollessa 16-vuotiaita. Tämän jälkeen kyselylomakkeita on lähetetty nuorille heidän ollessaan 17-, 18,5- ja 22-25-vuotiaita. Tässä tutkimuksessa ei käytetä tietoja 22-25-vuotiaista, koska aineiston keräys oli kesken, kun tämä tutkimus tehtiin. Kaksosuutta selvitettiin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän perusteella. Kaksosuuden kriteerinä oli syntymäpäivä ja yhteiset vanhemmat. Kaksosten ja heidän vanhempansa nykyiset osoitteet saatiin Väestörekisterikeskuksesta. Tutkimus on hyväksytty eettisessä toimikunnassa Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitoksessa ja Indianan yliopistossa.

Tutkimus aloitettiin lähettämällä kaksi viikkoa ennakkoon ilmoitus tulevasta tutkimuksesta. Tämä antoi mahdollisuuden tarkistaa osoitteen oikeellisuuden sekä saada tiedon mahdollisista kieltäytymisistä. Tutkimuslomakkeet lähetettiin kaksosille ja heidän vanhemmilleen 16-vuotissyntymäpäivää seuraavan kuun alussa, paitsi kesäkuussa, jolloin lomakkeet lähetettiin kuukautta myöhemmin. Nuorten ikä voitiin tällä tavalla vakioda melko tarkkaan. Nuoret olivat keskimääriin 16 vuotta ja 2 kuukautta vanhoja, kun he vastasivat 16-vuotislomakkeeseen. Sama ikä oli tärkeätä, koska nuorten alkoholinkäyttö muuttuu nopeasti. Lähettäessä 17-vuotislomakkeita noudatettiin samaa menettelyä kuin 16-vuotislomakkeiden kohdalla. 18-vuotislomakkeet lähetettiin kunakin vuonna neljänä eri lähetyskertana niin, että nuoret olivat keskimäärin 18,5-vuotiaita. Suomen- ja ruotsinkielisille lähetettiin lomakkeet heidän omalla äidinkielellään.

Mikäli kyselylomaketta ei palautettu, lähetettiin ensiksi muistutus. Tämän jälkeen pyrittiin soittamaan kaikille niille, jotka eivät ensimmäisen muistutuksen jälkeen vastanneet. Jos puhelinta ei ollut, lähetettiin uusi muistutus. Tutkimukseen osallistujia kiitettiin lähettämällä pieniä lahjoja, kuten kyniä, mittanauhoja ja elokuvalippuja. Vastaajille lähetettiin myös tietoja tutkimuksen tuloksista. Tällä tavalla pyrittiin saamaan korkea vastausprosentti ja ylläpitämään kiinnostusta tutkimusta kohtaan. Tällainen motivointi on tärkeätä, koska kyseessä on seurantatutkimus.

Kerättäessä Finntwin16-aineistoa käytettiin esitutkimusaineistona loka-joulukuussa 1974 syntyneitä suomenkielisiä kaksosia. Esitutkimuslomakkeet poik-

kesivat melko paljon varsinaisista lomakkeista, eikä niitä ei ole käytetty tässä tutkimuksessa I-osatyötä lukuun ottamatta. Varsinaiseen tutkimukseen vastasi 5563 nuorta ja esitutkimukseen 214 nuorta. Seuraavassa esitettävät tiedot perustuvat viiden vuoden aineistoon, johon esitutkimusaineisto ei kuulunut.

16-vuotislomakkeen palautti 2881 tyttöä (92 % tytöistä) ja 2682 poikaa (87% pojista). Ruotsinkielisistä 277 (85 %) osallistui 16-vuotiskyselyyn. Vastan-neille 16-vuotiaille lähetettiin uudet kyselylomakkeet heidän ollessaan 17- ja 18,5-vuotiaita. Yli 90 prosenttia vastasi uusintakyselyihin, joista viimeiset tehtiin 1998. Kaikkiin kolmeen kyselyyn osallistui 87 prosenttia tytöistä ja 76 prosenttia pojista. Isiä osallistui 2395 (84 % isistä) ja äitejä 2656 (87 % äideistä). Molempien vanhempien ja molempien 16-vuotiaiden kaksosten yhteinen vastausprosentti oli 78,5. Isät olivat keskimäärin 46-vuotiaita ja äidit 44-vuotiaita. Perheistä 81% asui yhdessä. Viidessä vastanneessa perheessä oli kaksi kaksosparia.

Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, etteivät kaksoset poikkea merkittävästi muista nuorista erityisesti alkoholinkäytön, uskonnollisuuden ja sosiaalisen vieraantumisen osalta. Tätä voidaan perustella aikaisemman tiedon perusteella (Moilanen ja Rantakallio 1989), jonka mukaan kaksosten terveystottumukset tai sosiaalinen tausta eivät poikkea muista samanikäisistä. Kolmannessa (III) ja neljännessä (IV) osatyössä, joissa kaksosia on tarkasteltu yksilöinä, on tilastollisessa mielessä otettu huomioon, että nuoret ovat samasta perheestä (katso jaksot 5.6 ja 7.2).

Yhteenvedon voidaan todeta, että Nuorten kaksosten terveystutkimusaineisto (Finntwin16) on edustava ja koko maata kattava. Tutkimusasetelma antaa mahdollisuuden arvioida perhetekijöiden yhteyttä nuorten raittiuteen sekä tietyinä hetkenä että tulevaisuudessa. Koska nuoret ovat kaksosia, voitiin arvioida raittiuteen liittyviä geneettisiä ja ympäristötekijöitä.

Tämän tutkimuksen osatöissä Finntwin16-aineistoa käytettiin seuraavalla tavalla:

Osatyö	16-vuotias	17-vuotias	18,5-vuotias	Äiti	Isä	Aluetaso, jolla tutkimukset tehtiin
I	X			X	X	Uudenmaan ja Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomen vertailu. Muu osa Etelä-Suomea ei ole huomioitu
II	X					Koko maa, Etelä-Suomen ja muun Suomen (Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomi) vertailu
III	X			X		Pohjanmaan ja Uudenmaan vertailu
IV	X	X	X	X	X	Koko maa
V	X			X	X	Koko maa

(Katso myös liite aluejaon suhteen).

5.2 Alkoholikäytön mittaaminen

Nuorten alkoholikäyttöä mitattiin jo kauan Suomessa käytetyllä kysymyksellä (Mäkelä 1973), jota myös Nuorten terveystapatutkimus (NTTT) käyttää (Rimpelä ym. 2002). Raittiutta kuvaava muuttuja muodostettiin kysymyksestä: ”Kuinka usein kaiken kaikkiaan käytät alkoholia?” Yhdeksän vastausvaihtoehtoa olivat: 1) päivittäin, 2) pari kertaa viikossa, 3) kerran viikossa, 4) pari kertaa kuukaudessa, 5) noin kerran kuukaudessa, 6) noin kerran parissa kuukaudessa, 7) 3-4 kertaa vuodessa, 8) kerran vuodessa tai harvemmin, ja 9) en käytä alkoholia. Raittiiksi määriteltiin henkilöt, jotka vastasivat ”en käytä alkoholia”. Tätä määritelmää on myös käytetty NTTT:ssa (Rimpelä ym. 2002). Sama alkoholikysymys toistettiin 17- ja 18,5-vuotiaana.

Vanhempien raittiutta (I) selvitettiin kysymyksellä ” Oletteko viimeksi kuluneen vuoden aikana juonut alkoholijuomia (keskiolutta, viiniä, väkeviä tai muita alkoholipitoisia juomia)? Vanhempien alkoholikäyttöön liittyviä ongelmia (I) selvitettiin yhdeksällä mmMast (Malmö Modified Michigan Alcoholism Screening Test) kysymyksellä (Seppä ym. 1992). Testiin kuuluivat esimerkiksi seuraavat kysymykset: ”Otatteko lasillisen alkoholia ennen juhliin lähtöä?” ja ”Onko Teillä vaikeuksia juoda vähemmän kuin ystävänne?”.

5.3 Uskonnollisuuden ja vieraantuneisuuden mittaaminen

Uskonnollisuutta ja vieraantuneisuustunnetta tutkittiin nuorilla ja heidän vanhemmillaan nuorten ollessa 16-vuotiaita. Kyselylomakkeisiin sisältyi 163-osioinen MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) –persoonallisuustesti (Dahlstrom ym. 1972). Testin kyllä-ei –väittämistä voitiin muodostaa 12-osioinen Wigginsin fundamentaalista uskonnollisuuden mittaava asteikko (Wiggins 1966) ja yhdeksänosioinen Harris-Lingoes -sosiaalisen vieraantumisen asteikko (Graham 1977).

Osatöissä II ja III käytetään koko 12-osoista uskonnollisuusasteikkoa. Tämä tehtiin vaikka havaittiin kahden osion ”Olen varma, että on vain yksi oikea uskonto” ja ”En voi sietää ihmisiä, joiden mielestä on olemassa vain yksi uskonto” käyttäytyvän toisin kuin muut osiot. Näissä kahdessa kansainvälisessä julkaisussa (II, III) haluttiin kuitenkin antaa arvot Suomessa käytetystä Wigginsin fundamentaalista uskonnollisuusasteikosta. 12-osioisen asteikon sisäinen yhdenmukaisuus Cronbachin alfa-kertoimella mitattuna oli lisäksi korkea (0.81 pojilla, 0.82 tytöillä, 0.85 isillä ja 0.82 äideillä).

Osatyössä IV tutkittiin uskonnollisuusasteikon ominaisuuksia. Asteikon vastauksien ennakkotarkastelu osoitti, että melkein kaikki nuoret (97-98 %)

olivat vastanneet kielteisesti kahteen osioon ”Käyn kirkossa melkein joka viikko” ja ”Luen Raamattua useita kertoja viikossa”. Koska kyllä-vastauksien osuus osioissa tulisi olla yli 5 prosenttia (Streiner ja Norman 1989), poistettiin nämä kaksi osiota asteikosta. Seuraavaksi suoritettiin faktorianaalyysi jäljellä oleville 10 osiolle. Käytettäessä faktoreiden ominaisarvoa 1 rajana saatiin kolmen faktorin ratkaisu. Viimeiselle faktorille latautuivat osiot ”Olen varma, että on vain yksi oikea uskonto” ja ”En voi sietää ihmisiä, joiden mielestä on olemassa vain yksi uskonto”. Koska näiden osioiden tulkinta ja yhteys uskonnollisuuteen oli epäselvä, ne poistettiin analyysistä. Asteikko koostui tällöin kahdesta faktorista, joiden katsottiin kuvaavan ideologista ja konservatiivista uskonnollisuutta. Nuorilla tämän asteikon sisäinen yhdenmukaisuus Cronbachin alfa-kertoimella mitattuna oli 0.83.

Wigginsin uskonnollisuusasteikossa oli 12 osiota. Kahdeksan osiota, joita käytettiin asteikossa II-, III- ja IV- osatöissä, olivat: 1) Kaikki tapahtuu juuri niin kuin Raamatun profeetat ovat ennustaneet, 2) uskon Kristuksen toiseen tulemiseen, 3) uskon kuolemanjälkeiseen elämään, 4) olen hyvin uskonnollinen (uskonnollisempi kuin muut), 5) uskon että paholainen ja helvetti ovat olemassa kuolemanjälkeisessä elämässä, 6) uskon että Jumala on olemassa, 7) Kristus suoritti ihmetöitä, kuten esim. veden muuttamisen viiniksi, ja 8) rukoilen useita kertoja viikossa.

Harris-Lingoes -sosiaalisen vieraantumisenasteikon käyttöä ja sen validiteettia Suomessa on tutkittu osatyössä V. Asteikon sisäinen yhdenmukaisuus Cronbachin alfalla mitattuna oli 0.65 nuorilla ja 0.67 vanhemmilla. Osatyössä III ja IV asteikko on jaettu kolmeen yhtä suureen osaan: Ei lainkaan vieraantuneet, jonkin verran vieraantuneet ja paljon vieraantuneet. Jako perustui nuorten alkoholinkäytön muutokseen uskonnollisuusasteikon suhteen.

Harris-Lingoes -sosiaalisen vieraantumisen asteikon yhdeksän osiota olivat: 1) Olen varma, että saan elämäältä nurjan osan, 2) kukaan ei tunnu ymmärtävän minua, 3) jolleivät ihmiset olisi sekaantuneet asioihini olisin menestynyt paljon paremmin, 4) toivoisin voivani olla yhtä onnellinen kuin muutkin näyttävät olevan, 5) teen paljon sellaista, mitä kadun jälkeenpäin (tunnen enemmän tai useammin katumusta kuin muut), 6) olen varma, että minusta puhutaan takana päin, 7) tiedän kenen syytä on suurin osa vaikeuksistani, 8) jollakulla on jotain minua vastaan, ja 9) ihmiset ymmärtävät tekoni helposti väärin.

5.4 Kaksosten tsygoottisuuden selvittäminen

Nuorten kaksosten tsygoottisuus pääteltiin ensisijaisesti 16-vuotiskyselylomakkeen kahdesta kysymyksestä: 1) Muistutitkeko sinä ja kaksosenne kou-

lun alaluokilla ulkonäöltä toisianne kuin ”kaksi marjaa” vai muistutitteko toisianne vain kuten perheen jäsenet yleensä? 2) Olitteko sinä ja kaksosesi koulun alaluokilla niin samannäköisiä, että ihmisillä oli vaikeuksia erottaa teitä toisistanne? Sarna ym. (1978) ovat osoittaneet, että käyttämällä näitä kysymyksiä kyselylomakkeessa voidaan suurella todennäköisyydellä luokitella aikuiset kaksoset oikein. Mikäli käytetty laskukaava ei erottanut kaksosten tsygoottisuutta, otettiin käyttöön tiedot kaksosten lapsuudesta. Näitä tietoja kysytään erillisessä perhelomakkeessa, joka lähetettiin toiselle vanhemmalle samalla kertaa vanhemman oman lomakkeen kanssa. Perhelomake lähetettiin ensisijaisesti äidille. Jos luokittelu ei tämänkään jälkeen ollut mahdollista, pyydettiin kaksosia otattamaan verikoe tai lähettämään valokuva. Muutamassa tapauksessa kaksosten tsygoottisuus pääteltiin myös sormenjälkinäytteen perusteella. Tsygoottisuuden määrittely verestä on kallista ja hankalaa, mistä syystä aivan kaikkia kaksosia ei ole pystytty luokittelemaan. Tällä hetkellä

Finntwin16-tutkimukseen osallistuneet kaksoset voidaan tsygoottisuuden perusteella jakaa seuraaviin ryhmiin:

Monotsygoottitytöt	497 paria
Monotsygoottipojat	353 paria
Ditsygoottitytöt	425 paria
Ditsygoottipojat	447 paria
Eri sukupuolta olevat kaksoset	912 paria
Tsygoottisuus tuntematon	97 paria
Vain toinen vastannut	101 nuorta
Yhteensä 5563 nuorta	

Tässä tutkimuksessa käytetään nimityksiä monotsygootti- ja ditsygoottikaksonen. Monotsygoottikaksoset ovat perimmältään identtisiä, mutta he kehittyvät perimän ja ympäristön vuorovaikutuksesta omiksi yksilöiksi. Ditsygoottikaksoset ovat perimmältään kuin sisarukset, mutta syntyvät samaan aikaan.

5.5 Tutkimuksen taustamuuttujat

Äidinkieltä ja syntymäaikaa koskevat tiedot saatiin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä. Perheet jaettiin kahteen ryhmään: perheet, joihin kuuluivat äiti ja isä, ja muut perhemuodot. Muihin perhemuotoihin kuului

äiti ja isäpuoli, isä ja äitipuoli, vain äiti, vain isä sekä perheet, joissa oli joku muu huoltaja. Ryhmitys perustui nuorten antamiin vastauksiin.

Isän ja äidin sosioekonomista asemaa tiedusteltiin kysymyksillä ”Mikä on Teidän ammattinne”, ”Mikä on peruskoulutuksenne” ja ”Kuinka pitkä on ammattikoulutuksenne”. Vanhempien työssäkäynti otettiin myös huomioon. Ammatit koodattiin Tilastokeskuksen vuoden 1989 sosioekonomisen luokituksen mukaan (Sosioekonomisen aseman luokitus 1989). Käytetyt sosioekonomiset ryhmät olivat ylemmät toimihenkilöt, alemmat toimihenkilöt, yrittäjät, työntekijät, maanviljelijät sekä muut tai tuntematon sosioekonominen asema.

Suomi jaettiin maantieteellisesti Tilastokeskuksen käyttämiä EU:n NUT2 ja NUT3 (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) luokitteluja hyväksi käyttäen. Alueet jaettiin neljään ryhmään: Uusimaa, muu Etelä-Suomi (mukaan lukien Ahvenanmaa), Pohjanmaa (Vaasan rannikkoseutu, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa) sekä Pohjois- ja Itä-Suomi (mukaan lukien entinen Keski-Suomen lääni). Ryhmityksellä haluttiin hyödyntää aikaisempaa tietoa Pohjanmaan ja Uuden-maan välisistä kulttuuri- ja terveystyhtymiseroista (Simpura ja Lahti 1988, Karvonen 1995). Lisäksi haluttiin erottaa Pohjois- ja Etelä-Suomi toisistaan. Tässä yhteenvedossa käytetään nimitystä muu Suomi alueesta johon kuuluvat Itä-Suomen, Väli-Suomen ja Pohjois-Suomen suuralueet.

Osatyössä IV luokiteltiin nuorten elämäntapaa kolmella muuttujalla, joilla arveltiin olevan yhteyttä nuorten raittiuteen. Nämä muuttujat ja niiden luokat olivat ”Kenen kanssa viettää vapaa-aikaansa (isossa joukossa, 1-2 ystävän kanssa, perheen kanssa, kaksosveljen/sisaren kanssa)”, ”Samaa sukupuolta olevien tuttavien oluenjuonti (melkein kaikki juovat, useimmat juovat, puolet juovat, muutamat tai tuskin kukaan juo)”, ”Koulutodistus verrattuna luokan tai kurssin keskitasoon (paljon parempi, hieman parempi, suurin piirtein luokan keskitasoa, huonompi)”. Osatyössä IV nuorten koulutodistusta koskevat tiedot saatiin Finntwin16-tutkimuksen 17-vuotiskyselyn tiedoista. 17-vuotistietoja käytettiin, koska keväällä vastanneet 16-vuotiaat olivat useimmiten vielä peruskoulussa, kun taas syksyllä vastanneet olivat jo aloittaneet lukiossa, ammattikoulutuksessa tai työelämässä.

5.6 Tilastolliset menetelmät

Aineistoa analysoitiin aluksi ristiintaulukoinnilla, korrelaatioilla ja keskiarvotarkasteluilla. Koska tutkimuksessa oli dikotominen (raitis/ei-raitis) riippuva muuttuja, käytettiin logistista regressioanalyysia pääasiallisena monimuuttuja-analyysimenetelmänä. Tämä menetelmä antoi mahdollisuuden vakioida muita muuttujia ja tarkastella mahdollisia yhdysvaikutuksia.

Menetelmä sallii käyttää luokiteltuja ja jatkuvia muuttujia.

Logistisessa regressioanalyysissä ryhmien väliset suhteelliset erot raportoidaan vakioituina ristitulosuhteina (odds ratio), joille estimoidaan 95 %:n luottamusvälit. Vedonlyöntisuhde tarkoittaa tapahtuman esiintymisen suhdetta tapahtuman ei esiintymiseen ($p/(1-p)$). Logistisen regressioanalyysin ensimmäisessä vaiheessa lasketaan kullekin luokalle vedonlyöntisuhde. Toisessa vaiheessa määritellään, minkä luokan vedonlyöntisuhdetta pidetään vertailuarvona. Muiden luokkien vedonlyöntisuhde jaetaan tämän jälkeä vertailuluokan vedonlyöntisuhdella, jolloin saadaan ristitulosuhde (odds ratio = OR). Ristitulosuhde on suhteellinen suure, joka riippuu myös muista analyysissä vakioituista muuttujista. Ristitulosuhde saadaan kaavasta:

$$\text{Ristitulosuhde} = \frac{p(1)/[1-p(1)]}{p(0)/[1-p(0)]}$$

Osatöissä III ja IV analyysit tehtiin STATA-ohjelmalla (Stata 1999), joka ottaa huomioon otantata-van ja perherakenteen (complex survey data methods) eli tässä tapauksessa sen, että nuoret olivat samasta perheestä. Tavalliseen tilastolliseen testaukseen verrattuna luottamusvälit ovat tästä syystä le-veämmät, koska tutkittava ilmiö korreloi positiivisesti perheen sisällä. (Sokal ja Rohlf 1995).

Aineistoa analysoitiin sekä perinteisellä kaksostutkimusmenetelmällä (I) että uudemmilla kvantitatiivisilla kaksostutkimusmenetelmillä (II). Kaksostutkimuksessa pyritään arvioimaan, miten suuri osuus tietystä ominaisuudesta voidaan selittää geneettisillä ja ympäristötekijöillä. Monotsygoottikaksosilla on 100-prosenttisesti ja ditsygoottikaksosilla keskimäärin 50-prosenttisesti sama geneettinen perimä. Kaksostutkimuksessa puhutaan periytyvyyskertoimesta eli heritabiliteetista. Tällä tarkoitetaan sitä, kuinka suuri osa ihmisten välisistä eroista käyttäytymisessä voidaan selittää geneettisillä ja ympäristötekijöiden vaihtelulla. Heritabiliteettiarvoja tarkasteltaessa on huomattava, että ne ovat riippuvaisia siitä, missä väestössä ja milloin arviointi on tehty. Periytyvyyskertoimet eivät myöskään kerro mitään käyttäytymistä selittävistä prosesseista. (Portin 1989, Koskenvuo 1989).

Perinteisessä kaksostutkimuksessa tutkitaan, kuinka samankaltaisia mono- ja ditsygoottikaksosparit ovat tietyn ominaisuuden suhteen. Jos monotsygoottikaksosten korrelaatiokerroin tietyn ominaisuuden suhteen on suurempi kuin ditsygoottikaksosten korrelaatiokerroin, päätellään, että ominaisuuden esiintymiseen liittyy geneettisiä tekijöitä. Tietyllä ominaisuudella on sukupuoleen liittyvä periytyminen, jos samaa sukupuolta olevien ditsygot-

tikaksosten korrelaatio tai konkordanssi poikkeaa eri sukupuolta olevien kaksosten vastaavista arvoista. Kaksosten samankaltaisuutta tutkittaessa käytetään tetrakorista korrelaatiota ja kaksosten välistä konkordanssia. Tetrakorinen korrelaatio on kahden dikotomisen tekijän välinen korrelaatio. Kaksosten yksilökohtaisella konkordanssilla tarkoitetaan tietyn ominaisuuden omaavien kaksosten lukumäärää jaettuna niiden kaksosten lukumäärällä, joilla molemmilla on kyseinen ominaisuus. Kaksosparin keskinäiskorrelaatiot laskettiin TWINAN –ohjelmalla (Williams ym. 1992).

Uudemmissa kvantitatiivisilla laskutavoilla tutkitaan periytyvyyttä tilastollisin menetelmin. Näissä tarkasteluissa ympäristötekijät voidaan jakaa kaksosten yhteisiin ympäristökokemuksiin ja kummankin kaksosen ainutlaatuisiin ympäristökokemuksiin. II-osatyössä tarkastellaan uskonnollisuuden periytyvyyttä kaksostutkimuksen uudemmilla kvantitatiivisilla menetelmillä. II-osatyössä aineistoa mallinnettiin rakenneyhtälöitä käyttävällä Mx-ohjelmalla (Neale ja Cardon 1992). Tässä tutkimuksessa otetaan huomioon vain geenien additiiviset vaikutukset. Toisin sanoen oletetaan geenien eri muotojen eli alleelien vaikutusten summautuvan yhteen. (Kaprio 1991, Silventoinen 2000).

6. Tulokset

6.1 Perhe- ja ympäristötekijöiden yhteys nuorten raittiuteen ja uskonnollisuuteen

Osatyöissä I ja II tutkittiin kaksostutkimusasetelmassa nuorten raittiuden ja uskonnollisuuden alueellista jakautumista Suomessa. Tavoitteena oli selvittää raittiuden ja uskonnollisuuden sekä geneettisiä että ympäristötekijöitä Etelä- ja Pohjois-Suomessa. Aluejakoa käytettiin, koska raittius on yleisempää ja uskonnollisuus voimakkaampaa Pohjois-Suomessa kuin keskimäärin Suomessa, kun taas Etelä-Suomessa tilanne on päinvastainen.

Osatyössä I tutkittiin geneettisten tekijöiden, vanhempien alkoholinkäytön ja muiden ympäristötekijöiden osuutta 16-vuotiaiden raittiudessa. Analyysit tehtiin kahdella alueellisella tasolla. Ensiksi tutkittiin raittiuteen liittyviä geneettisiä- ja ympäristötekijöitä koko Suomessa. Tämän jälkeen vastaavat analyysit tehtiin Uudellamaalla sekä alueella johon kuuluivat Itä-Suomen, Väli-Suomen ja Pohjois-Suomen suuralueet. Muu osa Etelä-Suomea ei sisällynyt näihin analyyseihin. Osatyössä I entistä Uudenmaan lääniä kutsutaan 'the Greater Helsinki region' ja toista aluetta 'Northern Finland'. Osatyössä II Etelä-Suomen suuraluetta ja entistä Uudenmaanlääniä kutsutaan 'Southern Finland'. Osatyössä II toinen alue 'Northern Finland' oli sama kuin osatyössä I. Tässä yhteenvedossa alueesta 'Northern Finland' käytetään nimitystä muu Suomi. Tähän alueeseen kuuluvat Itä-Suomen, Väli-Suomen ja Pohjois-Suomen suuralueet. Suuralueet vastaavat NUTS2-aluejakoa (Kunnat 1998). (Aluejako, katso myös liite).

Taulukko 2. Raittiuden tetrakorinen korrelaatio 16-vuotiaiden kaksosten välillä tsygoottisuuden mukaan koko Suomessa (2711 kaksosparia). (I)

	Monotsygootit		Ditsygootit		Eri sukupuolta olevat kaksoset
	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat	
Tetrakorinen korrelaatio	0.97	0.90	0.87	0.82	0.67
Parien lukumäärä	515	362	440	457	937

Ditsygoottisten kaksosten korrelaatiot olivat lähes yhtä suuret kuin monotsygoottisten kaksosten korrelaatiot. Tämä osoittaa, ettei geneettisillä tekijöillä ollut juurikaan merkitystä nuorten raittiudelle, vaan raittius oli riippuvaista ympäristötekijöistä. Eri sukupuolta olevien kaksosten välinen korrelaatio oli alhaisempi, mikä taas osoittaa, että raittiuteen liittyvät ympäristötekijät erosivat poikien ja tyttöjen välillä.

Taulukko 3. Raittiuden esiintyvyys ja 16-vuotiaiden kaksosten välinen konkordanssi Uudellamaalla ja muussa Suomessa (Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomen suuralueet) (N=3532). (I)

	Uusimaa	Muu Suomi (Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomi)
Raittius	%	%
Kaikki pojat	16	31
Kaikki tytöt	15	26
Kaksosten välinen konkordanssi		
Monotsygoottiset pojat	0.87	0.77
Ditsygoottiset pojat	0.50	0.77
Eri sukupuolta olevan parin poika	0.38	0.61
Monotsygoottiset tytöt	0.82	0.83
Ditsygoottiset tytöt	0.44	0.78
Eri sukupuolta olevan parin tyttö	0.29	0.59
Poikia (N)	606	1099
Tyttöjä (N)	604	1223

Raittius oli kaksi kertaa yleisempää muualla Suomessa kuin Uudellamaalla. Myös geneettisten ja ympäristötekijöiden erot olivat selvät näiden kahden alueen välillä. Uudellamaalla geneettiset tekijät olivat yhteydessä raittiuteen sekä pojilla että tytöillä, kun muualla Suomessa geneettisillä tekijöillä ei ollut merkitystä kummankaan sukupuolen raittiudelle. Molemmilla alueilla poikien ja tyttöjen raittiuteen liittyvät ympäristötekijät poikkesivat toisistaan.

Jatkoanalyysseissa tutkittiin vanhempien alkoholinkäytön yhteyttä nuorten raittiuteen. Näissä otettiin huomioon vain ydinperheet, koska perhe­muodon itsessään katsottiin olevan yhteydessä nuorten raittiuteen. Analyysseissa tarkasteltiin kahdentyyppisiä perheitä. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat perheet, joissa vanhemmilla ei ollut ongelmia alkoholinkäytön suhteen sekä perheet, joissa vanhemmat olivat raittiita (”raititit ja hillitysti juovat vanhemmat”). Toiseen ryhmään kuuluivat perheet, joissa ainakin toisella vanhemmalla oli ongelmia alkoholinkäytön suhteen (”runsaasti juovat vanhemmat”). Vanhempien alkoholiongelmia arvioitiin mmMast-asteikolla. Raittiiden ja hillitysti juovien vanhempien lapsista 18,5 prosenttia oli raittiita Uudellamaalla ja 46 prosenttia muualla Suomessa. Runsaasti juovien vanhempien lapsista 13 prosenttia oli raittiita Uudellamaalla ja 17 prosenttia muualla Suomessa. Koska ympäristötekijöillä ja vanhempien juomisel-

la oli suuri merkitys nuorten raittiuteen voidaan päätellä, että perheympäristö liittyy vahvasti nuorten raittiuteen.

Osatyössä II selvitettiin lisäksi uskonnollisuuden periytymistä. Analyysit tehtiin ensiksi koko Suomessa ja sen jälkeen Etelä-Suomessa ja alueella, johon kuuluivat Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomi. Tässä osatyössä Etelä-Suomen suuralue yhdistettiin entiseen Uudenmaan lääniin. Ilman näiden alueiden yhdistämistä aineisto ei olisi ollut riittävän suuri Mx-menetelmällä tehtyjä tilastoanalyysseja varten.

Analyysi aloitettiin laskemalla uskonnollisuuden keskiarvo ja keskihajonta alueen ja sukupuolen mukaan. Tulosten mukaan muualla kuin Etelä-Suomessa asuvat tytöt olivat kaikkein uskonnollisimpia (keskiarvo=4,96, keskihajonta =3,01). Etelä-Suomen tytöt (keskiarvo=4,15, keskihajonta=2,79) ja muualla Suomessa asuvat pojat (keskiarvo=4,08, keskihajonta=2,86) olivat suunnilleen yhtä uskonnollisia. Vähiten uskonnollisia olivat Etelä-Suomen pojat (keskiarvo=3,61, keskihajonta=2,66).

Taulukko 4. Uskonnollisuuden pareittaiset korrelaatiot (Pearson) tsysgoottisuuden mukaan koko Suomessa (2393 paria). (II)

	Monotsygootit		Ditsygootit		Eri sukupuolta olevat kaksoset
	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat	
Korrelaatio	0.71	0.67	0.67	0.54	0.51
Parien lukumäärä	460	319	386	399	829

Uskonnollisuuden geneettisten ja ympäristötekijöiden osuuden selvittely aloitettiin tutkimalla uskonnollisuuden periytymistä koko Suomessa (taulukko 4). Tulokset osoittivat, ettei geneettisillä tekijöillä ollut kovinkaan suurta merkitystä uskonnollisuuden periytymisessä, vaan periytyminen riippui kaksosten yhteisistä ympäristökokemuksista sekä kunkin kaksosen yksilöllisistä eli ainutlaatuisista ympäristökokemuksista. Monotsygoottien poikien uskonnollisuuden korrelaatio oli kuitenkin hieman suurempi kuin samaa sukupuolta olevien ditsygoottien poikien korrelaatio. Tämä viittaa siihen, että myös geneettisillä tekijöillä on jonkin verran merkitystä poikien uskonnollisuudelle.

Uskonnollisuuden periytymistä Etelä-Suomessa ja muualla Suomessa tutkittiin laskemalla uskonnollisuuden varianssin jakautuminen geneettiseen komponenttiin (A), yhteiseen ympäristökomponenttiin (C) ja ainutlaatuisen ympäristökomponenttiin (E). Mx-ohjelman ACE-mallin tulokset esitetään standardoituina prosentteina taulukossa 5.

Taulukko 5. Uskonnollisuuden periytyminen Etelä-Suomessa ja muualla Suomessa (Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomi) sukupuolen mukaan. Standardoidut varianssit ja 95 %:n luottamusvälit sekä yhteisen ympäristön korrelaatio poikien ja tyttöjen välillä (N= 2393 paria). (II)

		Mallin osatekijöiden standardoidut varianssit ja 95 % :n luottamusvälit.			Yhteisen ympäristön korrelaatio poikien ja tyttöjen välillä
		Additiivinen geneettinen	Yhteinen ympäristö	Ainutlaatuinen ympäristö	
Etelä-Suomi	tytöt	0.05 (0.00-0.25)	0.58 (0.41-0.67)	0.37 (0.31-0.43)	
	pojat	0.34 (0.14-0.53)	0.35 (0.18-0.52)	0.31 (0.25-0.38)	0.88 (0.67-1.00)
Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomessa	tytöt	0.19 (0.04-0.35)	0.59 (0.44-0.72)	0.22 (0.18-0.27)	
	pojat	0.07 (0.00-0.33)	0.55 (0.34-0.66)	0.38 (0.30-0.47)	0.85 (0.72-0.99)

Perheen yhteinen ympäristökokemus liittyi voimakkaimmin nuorten uskonnollisuuteen. Vain Etelä-Suomessa asuvilla pojilla oli geneettisillä tekijöillä merkittävä osuus uskonnollisuuden periytymisessä. Etelä-Suomessa tyttöjen ja poikien välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero geneettisen tekijän merkityksestä raittiudelle ($\chi^2=4.00$, $df=1$, $p<0.05$). Muualla Suomessa poikien ainutlaatuisella ympäristökokemuksella oli suurempi merkitys kuin tyttöillä ($\chi^2=10.85$, $df=1$, $p<0.01$). Perheen yhteisellä ympäristökokemuksella oli korkea korrelaatio poikien ja tyttöjen välillä.

Tämä osoittaa, että näillä tekijöillä oli molemmilla sukupuolilla hyvin samanlainen yhteys uskonnollisuuteen.

Osatyöt I ja II viittaavat siihen, että nuorten raittius ja uskonnollisuus riipuvat pääasiassa ympäristötekijöistä. Erityisesti perheympäristöllä on vahva yhteys sekä raittiuteen että uskonnollisuuteen. Ympäristötekijöiden yhteys raittiuteen ja uskonnollisuuteen on selvä Itä-, Väli- ja Pohjois-Suomessa, missä raittius on yleisempää ja uskonnollisuus voimakkaampaa. Etelä-Suomessa missä uskonnollisuus oli vähäisempää geneettisillä tekijöillä oli merkitystä sekä raittiuteen että uskonnollisuuteen erityisesti pojilla.

6.2 Uskonnollisuuden yhteys nuorten alkoholinkäyttöön Pohjanmaalla ja Uudellamaalla

Osatyössä III tutkittiin uskonnollisuuden yhteyksiä nuorten alkoholinkäytön alueelliseen vaihteluun. Osatyössä selvitettiin, miten alueiden väliset uskonnollisuuserot selittivät nuorten alkoholinkäytön alueellisia eroja. Pohjanmaa valittiin edustamaan alkoholinkäytön suhteen ”kuivaa” aluetta ja Uusimaa ”märkää” aluetta. Aluksi vertailtiin nuorten raittiuden yleisyyttä ja uskonnollisuuden voimakkuutta Pohjanmaalla ja Uudellamaalla. (Aluejako, katso myös liite).

Taulukko 6. 16-vuotiaiden raittiusprosentit (%) ja Wigginsin uskonnollisuusasteikon keskiarvo (\bar{x}) sekä 95 %:n luottamusvälit (95 % CI) Pohjanmaalla ja Uudellamaalla sukupuolen mukaan (N=1904). (III)

		Pojat		Tytöt	
		Pohjanmaa	Uusimaa	Pohjanmaa	Uusimaa
Raittius	(%)	34	15	29	15
Uskonnollisuus	\bar{x}	4.50	3.24	5.35	3.89
	95 % CI	(4.18-4.82)	(3.00-3.49)	(4.99-5.71)	(3.61-4.17)
	N	434	512	442	516

Alueiden väliset raittius- ja uskonnollisuuserot olivat selvät. Nuoret Pohjanmaalla olivat kaksi kertaa useammin raittiita kuin Uudellamaalla. Tytöt Pohjanmaalta olivat kaikkein uskonnollisimpia, mutta myös pojat olivat uskonnollisempia kuin tytöt Uudellamaalla.

Taulukko 7. Wigginsin uskonnollisuusasteikon korrelaatio (Spearman) ja tilastollinen merkitsevyys 16-vuotiaiden nuorten alkoholinkäytön kanssa Pohjanmaalla ja Uudellamaalla (alkoholinkäyttö, N=1904, humalajuominen, N=1475). (III)

	Nuorten alkoholinkäyttö (kaikki)		Nuorten alkoholinkäyttö (vain alkoholinkäyttäjät)	
	Pohjanmaa	Uusimaa	Pohjanmaa	Uusimaa
Poikien uskonnollisuus				
Korrelaatio	-0.20	-0.03	-0.20	-0.02
Todennäköisyys (p)	<0.001	0.438	<0.001	0.869
Lukumäärä	434	516	285	436
Tyttöjen uskonnollisuus				
Korrelaatio	-0.38	-0.14	-0.15	-0.10
Todennäköisyys (p)	<0.001	0.001	0.010	0.027
Lukumäärä	442	516	314	440
Äitien uskonnollisuus				
Korrelaatio	-0.27	-0.04	-0.004	0.01
Todennäköisyys (p)	<0.001	0.107	0.656	0.989
Lukumäärä	876	1028	599	876

Uskonnollisuuden yhteyttä nuorten alkoholinkäyttöön tutkittiin korrelaatioanalyysillä (taulukko 7). Uskonnollisuus liittyi selvemmin vähäiseen alkoholinkäyttöön Pohjanmaalla kuin Uudellamaalla. Uudellamaalla vain tyttöjen uskonnollisuus liittyi vähäisempään alkoholinkäyttöön. Tämäkin yhteys oli heikompi kuin Pohjanmaalla. Kun raittiit nuoret poistettiin analyysistä, väheni tyttöjen alkoholinkäytön yhteys uskonnollisuuteen erityisesti Pohjanmaalla.

Taulukko 8. Uskonnollisuuden yhteys raittiuteen 16-vuotiailla Pohjanmaalla ja Uudellamaalla. Logistinen regressioanalyysi, ristitulosuhteet (OR) ja niiden 95%:n luottamusvälit. N=1904, joista 429 raittiita. Sukupuoli, perherakenne, kieli, kaupunki-maaseutu, äidin sosioekonominen asema ja työllisyys on vakioitu malleissa 2 ja 3. (III)

		Malli 1	Malli 2	Malli 3
Alue	Uusimaa	1.0	1.0	1.0
	Pohjanmaa	2.67 (2.02-3.52)	2.33 (1.70-3.19)	2.04 (1.48-2.81)
Oma uskonnollisuus	Alin viidennes		1.0	1.0
	Toinen viidennes		0.76 (0.49-1.19)	0.77 (0.50-1.21)
	Kolmas viidennes		0.68 (0.47-1.00)	0.65 (0.44-0.96)
	Neljäs viidennes		0.98 (0.65-1.46)	0.81 (0.53-1.24)
	Ylin viidennes		2.55 (1.74-3.73)	1.72 (1.15-2.57)
Äidin uskonnollisuus	Alin viidennes			1.0
	Toinen viidennes			0.85 (0.50-1.43)
	Kolmas viidennes			0.92 (0.56-1.49)
	Neljäs viidennes			1.34 (0.82-2.18)
	Ylin viidennes			2.49 (1.57-3.95)

Seuraavaksi tarkasteltiin nuorten raittiutta logistisessa regressioanalyysissä. Mallintaminen aloitettiin mallilla, jossa oli vain aluemuuttuja selittävänä muuttujana (malli 1). Seuraavaksi lisättiin taustamuuttujat sekä sukupuoli-muuttuja malliin (ei esitetä taulukossa 8), jonka jälkeen lisättiin nuoren oma uskonnollisuus malliin (malli 2). Kolmannessa vaiheessa lisättiin äidin uskonnollisuus malliin (malli 3). Uskonnollisuuden ottaminen huomioon

mallissa 2 ja 3 vähensi selvästi alueen vaikutusta. Tämän osoittaa, että uskonnollisuus osittain selitti nuorten yleisempää raittiutta Pohjanmaalla. Uskonnollisuus ei kuitenkaan ole ainoa selitys alueiden väliselle raittuserolle, vaan on olemassa muita selityksiä. Nuoren sukupuolella ei ollut yhteyttä raittiuteen tässä tarkastelussa.

Uskonnollisuudella ei ollut lineaarisesta yhteyttä raittiuteen. Vasta uskonnollisuuden ylimmässä viidenneksessä raittius oli yleisempää kuin muissa ryhmissä. Mallinnuksessa todettiin myös yhdysvaikutus äidin uskonnollisuuden ja alueen välillä suhteessa raittiuteen. Yhdysvaikutuksen mukaan äidin uskonnollisuudella oli vahvempi yhteys nuorten raittiuteen Pohjanmaalla kuin Uudellamaalla. Ristiintaulukointi osoitti, että yhdysvaikutus liittyi äidin uskonnollisuuden ylimpään viidennekseen. Tämän yhdysvaikutuksen mukaan vahva uskonnollisuus liittyi nuorten raittiuteen siten, että äidin uskonnollisuudella oli Pohjanmaalla vahvempi vaikutus nuoren raittiuteen kuin Uudellamaalla.

Osatyö III:n mukaan uskonnollisuus oli yhteydessä Pohjanmaan ja Uudenmaan väliseen eroon nuorten raittiudessa. Tämä johtui osaksi siitä, että uskonnollisuus oli voimakkaampaa Pohjanmaalla, mutta myös siitä, että uskonnollisuus liittyi selvemmin raittiuteen Pohjanmaalla kuin Uudellamaalla. Tämä tuli esille sekä nuoren oman uskonnollisuuden että äidin uskonnollisuuden kohdalla. Kummallakaan alueella uskonnollisuudella ei ollut merkittävää yhteyttä nuorten alkoholinkäyttöön, jos otettiin huomioon vain alkoholia käyttävät nuoret.

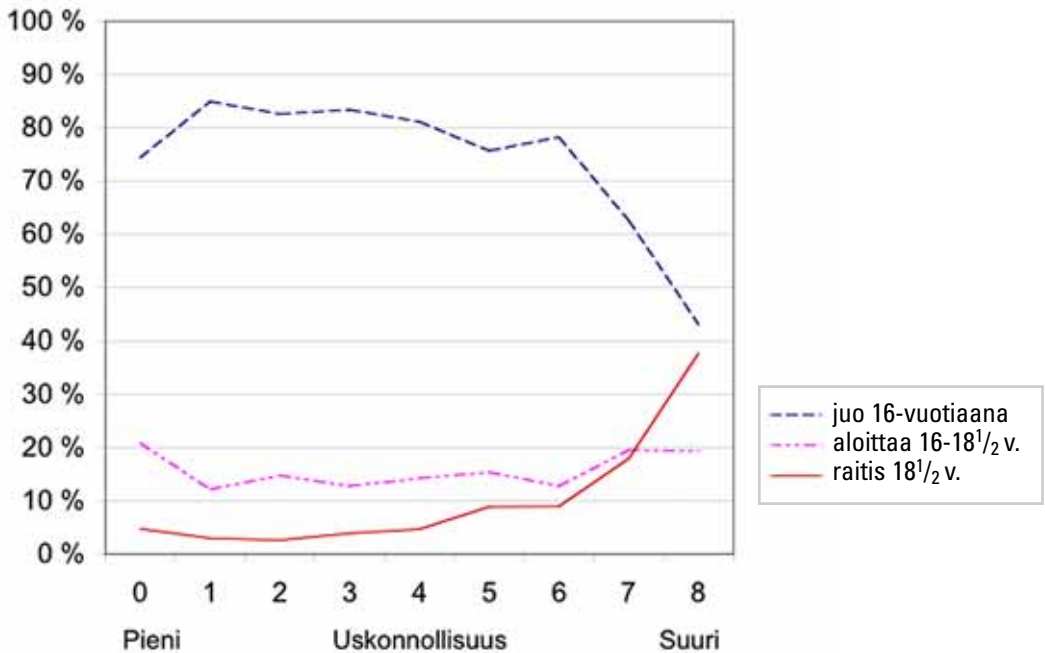
Uskonnollisuusasteikko oli positiivisesti vino Uudenmaan läänissä ja poikien keskuudessa Pohjanmaalla (III). Tästä syystä käytettiin Spearmanin järjestysasteikollista korrelaatiota osatyön korrelaatioanalyseissa. Toinen mahdollisuus olisi ollut tehdä logaritimuunnos uskonnollisuusasteikon arvoista. Tästä kuitenkin luovuttiin, koska se vaikeuttaisi tulosten tulkintaa. Spearmanin järjestyskorrelaation kuuluva oletus muuttujien tasaisesta jakautumisesta jäi siten ottamatta huomioon (Valkonen 1971). Monimuuttuja-analyseissa käytettiin luokiteltua uskonnollisuusasteikkoa, koska uskonnollisuuden ja raittiuden välillä ei ollut lineaarista yhteyttä.

6.3 Uskonnollisuuden yhteys poikien ja tyttöjen raittiuden pysyvyyteen

Osatyössä IV selvitettiin uskonnollisuuden pitkäaikaisvaikutuksia raittiuteen nuoruudessa. Sekä vanhempien että nuorten oman uskonnollisuuden yhteyttä nuorten raittiuteen 16-18,5-vuotiaana tutkittiin. Lisäksi selvitettiin, oliko uskonnollisuudella erilainen yhteys poikien ja tyttöjen raittiuteen.

Tutkimuksessa verrattiin uskonnollisuuden yhteyttä raittiuteen nuorten kahdessa raittiusryhmässä sukupuolen mukaan. 16-vuotiaana raittiina ole-

vat jaettiin kahteen ryhmään: 1) ”raittiudesta luopuviin”, toisin sanoen raittiina 16-vuotiaana, mutta ei enää 18,5-vuotiaana oleviin sekä 2) ”raittiina pysyviin”, eli raittiina sekä 16- että 18,5-vuotiaana olleisiin. Uskonnollisuutta arvioitiin tässä osatyössä IV kahdeksanosioisella Wigginsin uskonnollisuusasteikolla.

Kuvio 1. Uskonnollisuuden keskiarvon yhteys alkoholin käytön aloittamiseen ja raittiina pysymiseen 16-18,5-vuotiailla nuorilla (N=3545). (IV)

Raittiiden 16-vuotiaiden osuus kasvaa vasta uskonnollisuusasteikon korkeimmilla arvoilla. Niistäkin nuorista, jotka saivat korkean uskonnollisuuspistemäärän, monet olivat käyttäneet alkoholia 16-vuotiaana. Suurimman uskonnollisuuspistemäärän (8 pistettä) saaneista lähes 40 prosenttia oli edelleen raittiina 18,5-vuotiaana. Uskonnollisuuden ja raittiuden välillä esiintyi u:n muotoinen yhteys raittiudesta luopujien keskuudessa, sillä ei lainkaan uskonnolliset nuoret olivat useammin raittiita kuin vain vähän uskonnolliset nuoret. Vanhempien uskonnollisuuden yhteys nuorten raittiuteen muistutti nuorten uskonnollisuuden yhteyttä raittiuteen. U:n muotoista yhteyttä ei kuitenkaan esiintynyt vanhempien uskonnollisuuden ja nuorten raittiuden välillä.

Nuorten raittiuden ja uskonnollisuuden välisen yhteyden perusteella uskonnollisuus luokiteltiin ryhmiin. Tutkittaessa raittiudesta luopumista 16-

18,5-vuoden välillä nuorten uskonnollisuus luokiteltiin kolmeen ryhmään: ei lainkaan uskonnolliset (0 pistettä uskonnollisuusasteikolla), jonkin verran uskonnolliset (1-6 pistettä uskonnollisuusasteikolla), vahvasti uskonnolliset (7-8 pistettä uskonnollisuusasteikolla). Tutkittaessa raittiuden pysymistä nuorten uskonnollisuus luokiteltiin ei-uskonnollisiin ja uskonnollisiin. Tässä luokituksessa ei-uskonnollisiin luettiin edellisen luokituksen ”ei lainkaan uskonnolliset” ja ”jonkin verran uskonnolliset”. Edellisen luokituksen ”vahvasti uskonnollisia” kutsuttiin tässä luokituksessa uskonnollisiksi nuoriksi. Uskonnollisiksi vanhemmiksi katsottiin vastaavasti ne vanhemmat, joiden uskonnollisuuspistemäärät olivat joko 7 tai 8 pistettä. Tämän perusteella perheet jaettiin ”ei uskonnollisten” vanhempien perheisiin, perheisiin, joissa ”toinen” vanhemmista oli uskonnollinen, ja perheisiin, joissa ”molemmat” vanhemmat olivat uskonnollisia.

Taulukko 9. Nuorten raittiuden muutos sukupuolen sekä oman että vanhempien uskonnollisuuden mukaan (%). N= 3545 nuorta 1929 perheessä. (IV)

Nuoret	Ei uskonnolliset vanhemmat		Toinen vanhemmista uskonnollinen		Molemmat vanhemmat uskonnollisia	
	pojat %	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %	tytöt %
Ei-uskonnollinen						
Juo 16-vuotiaana	79	83	75	81	71	59
Aloittaa 16-18,5-vuotiaana	16	14	19	14	9	15
Raitis 18,5-vuotiaana	5	3	5	5	20	25
N	1205	1311	202	235	86	59
Pojat ja tytöt, korjattu χ^2 -testi	p=0.006		p=0.370		p=0.391	
Perheiden välinen korjattu χ^2 -testi						p<0.001
Uskonnollinen						
Juo 16-vuotiaana	67	77	60	52	24	36
Aloittaa 16-18,5-vuotiaana	17	19	25	25	21	12
Raitis 18,5-vuotiaana	17	4	15	24	55	52
N	36	116	55	85	58	97
Pojat ja tytöt, korjattu χ^2 -testi	p=0.050		p=0.418		p=0.274	
Perheiden välinen korjattu χ^2 -testi						p<0.001
Ei-uskonnolliset ja uskonnolliset nuoret korjattu χ^2 -testi	p=0.068		p<0.001		p<0.001	

Nuorten raittius lisääntyi 18,5-vuotiaana sekä nuoren oman uskonnollisuuden ja vanhempien uskonnollisuuden mukaan. Vähiten raittiita 18,5-vuo-

tiäitä (4 %) oli perheissä, joissa kukaan ei ollut uskonnollinen ja eniten raittiita (53 %) oli perheissä, joissa kaikki olivat uskonnollisia. Perheissä, joissa molemmat vanhemmat olivat uskonnollisia, raittiina pysyneiden nuorten määrä oli suuri sekä uskonnollisten että ei-uskonnollisten nuorten keskuudessa. Näissä perheissä 18,5-vuotiaaksi raittiina pysyneiden määrä oli kuitenkin kaksinkertainen uskonnollisten nuorten keskuudessa verrattuna ei-uskonnollisiin nuoriin. Kaikista 18,5-vuotiaana raittiista 61 prosenttia tuli perheistä, joissa ainakin toinen vanhemmista oli uskonnollinen.

Logistisella regressioanalyysillä tutkittiin uskonnollisuuden yhteyttä raittiudesta luopumiseen ja raittiudessa pysymiseen. Ensimmäisessä mallinnuksessa tutkittiin raittiudesta luopumista 16-18,5-vuoden välillä verrattuna siihen, että käytti alkoholia 16-vuotiaana. Tulos osoitti, etteivät taustatekijät, sosiaalinen vieraantuneisuus tai nuorten elämäntapaan liittyvät tekijät vaikuttaneet nuorten oman uskonnollisuuden ja raittiudesta luopumisen väliseen yhteyteen. Toisessa mallinnuksessa tutkittiin raittiina pysymistä 18,5-vuotiaaksi asti verrattuna siihen, että käytti alkoholia 16-vuotiaana. Myös toinen mallinnus osoitti, kuinka riippumaton uskonnollisuuden yhteys nuorten raittiuteen oli. Tässä mallinnuksessa perheen uskonnollisuudella oli erityisen voimakas yhteys nuorten raittiuteen, jos molemmat vanhemmat olivat uskonnollisia. Mikäli vain toinen vanhemmista oli uskonnollinen, yhteys oli huomattavasti heikompi. Tässä mallinnuksessa todettiin myös yhdysvaikutus nuoren sukupuolen ja perheen uskonnollisuuden välillä. Tämän yhdysvaikutuksen mukaan ei-uskonnollisten vanhempien lapsista pojat olivat useammin raittiita kuin tytöt, mutta perheissä, joissa toinen tai molemmat vanhemmat olivat uskonnollisia, tyttöjen ja poikien välillä ei ollut tilastollista eroa raittiudessa.

6.4 Vieraantumistunne ja sen yhteys nuorten raittiuteen

Osatyössä V tutkittiin Harris-Lingoes -sosiaalisen vieraantumisenasteikon ominaisuuksia ja validiteettia Suomessa. Asteikkoa käytettiin myös osatöissä III ja IV. Näissä osatöissä sosiaalinen vieraantumistunne vakioitiin, kun tutkittiin nuorten raittiutta monimuuttujamallissa. Seuraavaksi esitetään näiden mallinnusten tulokset sosiaalisen vieraantumistunteen osalta. Lisäksi esitetään nuorten sosiaalisen vieraantumistunteen keskiarvot raittiuden pysyvyyden mukaan (IV). Nämä tulokset ovat aikaisemmin julkaisemattomia eivätkä ne sisälly väitöskirjan osajulkaisuihin.

Sosiaalisen vieraantumistunteen 13 osiota kuuluivat lyhennettyyn MMPI-persoonallisuustestiin, jota käytettiin 16-vuotiaiden ja vanhempien lomakkeissa. Testin vastausvaihtoehdot olivat: ”tosi” eli väittämä pitää paikkansa minuun nähden ja ”ei” eli väittämä ei pidä paikkansa minuun nähden.

Harris-Lingoes -asteikkoon kuuluvat osiot on esitetty edellä jaksossa 5.3.

Sosiaalisen vieraantumisen asteikon tutkiminen aloitettiin korrelaatioanalyysillä, jonka jälkeen suoritettiin faktorianalyysi. Osoittautui, että yhdysvaltalainen asteikko ei sellaisenaan sovellu Suomeen, vaan että alkuperäisestä 13-osioisesta asteikosta oli poistettava neljä osiota, jotta asteikko olisi yhtenäinen ja soveltuisi myös nuorille. Tämän jälkeen asteikko toimi oletusten mukaan aikuisilla, koska vieraantuneisuutta esiintyi enemmän työtömillä ja ennen aikaisella eläkkeellä olevilla verrattuna työssä oleviin. Myös työntekijöiden vieraantuneisuus oli voimakkaampaa kuin ylempien toimihenkilöiden vieraantuneisuus. Lisäksi eronneiden miesten vieraantuneisuus oli selvästi yleisempää kuin parisuhteessa elävien. Tässä suhteessa asteikkoa voitiin pitää validina. Lopullinen 9-osioinen asteikko koostui kahdesta faktorista, joille annettiin nimet ”itsetunto ja yksinäisyys” (ruots. ”självkänsla och ensamhet”) ja ”kyynisyys ja epäluulo” (ruots. ”cynism och miss-tänksamhet”). Asteikon yhtenäisyyttä mittaavan Cronbachin alfa -kertoimen arvo oli aikuisilla 0.67 ja nuorilla 0.65.

Asteikon tunnusluvut vastasivat muualla saatuja tuloksia. Nuorten arvot olivat korkeammat kuin aikuisilla ja aikuisten miesten alhaisemmat kuin aikuisilla naisilla. Naisten vieraantuneisuustunne oli korkeinta Itä-Suomessa ja alhaisinta Uudellamaalla. Miesten keskuudessa ei havaittu alue-eroja.

Osatyössä III tutkittiin nuorten alkoholinkäytön välisiä eroja Pohjanmaalla ja Uudellamaalla. Tämän osatyön mukaan nuorten sosiaalisella vieraantumistunteella oli selvä yhteys nuorten raittiuteen, viikoittaiseen alkoholinkäyttöön sekä humalajuomiseen. Tutkimuksen mukaan alkoholinkäyttö oli yleisintä eniten vieraantuneiden parissa. Sosiaalinen vieraantumistunne oli yhteydessä alkoholinkäyttöön sekä Pohjanmaalla että Uudellamaalla eikä selittänyt alueiden välistä eroa nuorten alkoholinkäytössä.

Osatyössä IV tutkittiin nuorten raittiina pysymistä. Monimuuttujatarkastelujen mukaan sosiaalisella vieraantuneisuudella oli erilainen yhteys raittiudesta luopumisen ja raittiina pysymisen kanssa. Muita nuoria vähäisempi sosiaalinen vieraantuneisuus ennusti kuulumista raittiudesta luopujiin 16-18,5-vuoden välillä. Sen sijaan sosiaalisella vieraantumistunteella ei ollut yhteyttä raittiina pysymiseen 18,5-vuotiaaksi asti. Kun verrattiin kahta raittiusryhmää keskenään havaittiin myös, että voimakkaampi vieraantumistunne liittyi raittiina pysymiseen.

Seuraavaksi esitetään tätä yhteenveto-osaa varten lasketut sosiaalisen vieraantumistunteen keskiarvot 16-vuotiaan alkoholinkäytön ja raittiuden muutoksen mukaan (taulukko 10).

Taulukko 10. Nuorten sosiaalisen vieraantumistunteen keskiarvo (\bar{x}) ja 95 %:n luottamusvälit (95 % CI) 16-vuotiaana, alkoholin käytön, raittiuden pysymisen ja sukupuolen mukaan (N=3545). Kaksosuus on otettu huomioon luottamusväleissä.

	Pojat			Tytöt		
	\bar{x}	95 % CI	N	\bar{x}	95 % CI	N
Juo kerran viikossa	3,16	2,83-3,50	165	3,64	3,29-4,00	151
Juo pari kertaa kuukaudessa	2,71	2,45-2,97	281	3,20	2,97-3,42	360
Juo kerran kuukaudessa	2,42	2,15-2,68	178	2,86	2,62-3,10	244
Juo kerran parissa kuukaudessa	2,48	2,21-2,75	200	2,61	2,38-2,85	306
Juo 3-4 kertaa vuodessa	2,33	2,08-2,59	246	2,52	2,28-2,77	273
Juo kerran vuodessa tai harvemmin	2,35	2,07-2,64	161	2,39	2,06-2,71	152
Aloittaa alkoholin käytön 16-18,5-vuotiaana	1,93	1,71-2,16	276	2,38	2,14-2,63	281
Raitis vielä 18,5-vuotiaana	2,47	2,10-2,84	135	2,60	2,22-2,97	136
Kaikki	2,45	2,35-2,56	1642	2,77	2,67-2,87	1903

Alkoholia pari kertaa kuukaudessa tai useammin käyttäneet 16-vuotiaat tunsivat itsensä eniten vieraantuneiksi. Vähiten vieraantuneita olivat 16-18,5-vuoden välillä alkoholin käytön aloittaneet nuoret. Näiden kahden ryhmän välinen ero sosiaalisessa vieraantuneisuudessa oli selvä ja tilastollisesti merkitsevä. Erityisesti poikien tuloksissa voidaan käännetyn j:n muotoinen yhteys sosiaalisen vieraantumistunteen ja alkoholin käytön välillä. Sosiaalisen vieraantuneisuuden tuntemukset 18,5-vuotiaana raittiina olevien poikien parissa ovat selvästi voimakkaammat kuin alkoholin käytön 16-18,5-vuotiaana aloittavilla. Erot sosiaalisessa vieraantuneisuudessa eivät kuitenkaan aivan saavuttaneet tilastollista merkitsevyyttä.

Osatyön IV:n tulosten mukaan nuoren oma vakaumus (ei lainkaan uskonnollinen tai vahvasti uskonnollinen) ennusti kuulumista raittiudesta luopujien ryhmään. Mallinnuksen yhdysvaikutuksen mukaan tämä piti erityisesti paikkansa, jos nuori samanaikaisesti oli vähemmän sosiaalisesti vieraantunut kun muut. Vakaumuksen omaavat ja korkean vieraantumispistemäärän saaneet nuoret eivät sen sijaan kuuluneet raittiudesta luopujien ryhmään.

7. Pohdinta

Tässä tutkimuksessa on selvitetty nuorten raittiuteen liittyviä tekijöitä 1990-luvun Suomessa. Nuorten raittiutta on tarkasteltu usealla eri tavalla, koska on haluttu saada monipuolinen kuva tästä Suomessa melko vähän tutkitusta aiheesta. Tällä tavalla on pyritty saamaan sekä uutta tietoa nykyisestä tilanteesta että arvioita mahdollisesta tulevasta kehityksestä. Tutkimus koostuu viidestä osatutkimuksesta, mikä on antanut mahdollisuuden hyödyntää aiempien osatöiden tuloksia myöhemmissä osäöissä.

Tutkimuksessa pyrittiin ensiksi selvittämään nuorten raittiuden alue-eroja. Suomessa voidaan edelleen tehdä karkea erottelu raittiimman Pohjois-Suomen ja vähemmän raittiin Etelä-Suomen välillä. Tämä erottelu antoi samalla mahdollisuuden tutkia kaupungistumisen ja maallistumisen yhteyksiä nuorten raittiuteen. Näiden kahden prosessin on katsottu erityisesti liittyvän nuorten alkoholinkäytön lisääntymiseen länsimaissa toisen maailmansodan jälkeen (Rutter ja Smith 1995).

Perheellä on suuri merkitys nuorten alkoholinkäytölle ja raittiudelle (O'Connor 1978). Tämän vuoksi tutkimuksessa selvitettiin toiseksi perhe-tekijöiden merkitystä nuorten raittiudelle. Erityisesti tutkittiin vanhempien alkoholinkäytön (Leifman ym. 1995) sekä vanhempien ja nuorten uskonnollisuuden (Fillmore ym. 1998) yhteyksiä nuorten raittiuteen.

Kolmanneksi tutkimuksessa selvitettiin raittiina pysymiseen ja luopumiseen liittyviä tekijöitä. Erityisesti otettiin huomioon uskonnollisuuden merkitys poikien ja tyttöjen raittiudelle. Niin voitiin myös arvioida maallistuvan yhteiskunnan ja uskonnollisen muutoksen yhteyksiä raittiuden väheneeseen erityisesti tytöillä. Lisäksi selvitettiin vieraantuneisuuden yhteyttä alkoholinkäyttöön ja raittiuden muutokseen. Tavoitteena oli selvittää, missä määrin Suomessakin nuorten raittiuteen liittyy ongelmia sosiaalisissa suhteissa (Leifman ym. 1995, Pedersen ja Kolstad 2000).

Tutkimuksessa on käytetty vuosina 1991-1998 kerättyä Nuorten kaksosten terveystutkimusaineistoa (Finntwin16). Postikyselyaineiston kokoaminen perustui Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän tietoihin vuosina 1975-79 Suomessa syntyneistä lapsista. Kyselylomakkeet lähetettiin 16-vuotiaille ja heidän vanhemmilleen. Seurantatutkimuksessa nuorille lähetettiin kyselylomakkeet 17- ja 18,5-vuotiaana. Kyselyaineisto koostuu yli 5000:sta kaksosesta ja heidän vanhemmistaan. Koska Finntwin16 -aineisto on laaja perhe-, seuranta- ja kaksosaineisto on tässä tutkimuksessa voitu soveltaa sosiaalitieteellistä, epidemiologista ja osin myös geneettisen epidemiologian tarkastelutapaa.

7.1 Tutkimuksen päätulokset ja niiden tarkastelu

Nuorten raittius liittyy yhteiskunnan rakenteeseen, perheympäristöön ja yksilön omiin ominaisuuksiin. Geneettisillä tekijöillä on kuitenkin melko vähäinen merkitys nuorten raittiudessa. Tässä tutkimuksessa näitten tekijöiden yhteys nuorten raittiuteen ilmenee alueellisessa vaihtelussa, vanhempien alkoholinkäytössä, voimakkaasti uskonnollisten raittiudessa ja eriasteisessa vieraantuneisuudessa raittiuden pysyvyydestä riippuen. Tulos ei välttämättä ole yllättävä, sillä se vastaa myös aiemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Nuorten raittiuteen yhteydessä olevia tekijöitä ei kuitenkaan ole aikaisemmin osoitettu yhtä kattavalla aineistolla Suomessa. Ei myöskään ole ollut selvillä, miten nuorten raittiuteen vaikuttavat keskeiset tekijät liittyvät toisiinsa.

Tutkimuksen päätulokset voidaan tiivistää seuraavasti:

Ensiksikin nuorten raittiuden selitykset vaihtelevat jonkin verran alueittain. Perheympäristöllä on voimakkaampi yhteys nuorten raittiuteen muualla Suomessa kuin Etelä-Suomessa missä yksilötekijät korostuvat jonkin verran selvemmin. Uskonnollisuuden alueelliset erot selittävät osittain raittiuden alueellista vaihtelua. Uskonnollisuuden ottaminen huomioon yhdessä tavanomaisten sosiaalisten taustatekijöiden kanssa ei kuitenkaan selitä nuorten raittiuden alueellista vaihtelua kokonaan.

Toiseksi vanhempien uskonnollisuudella on suuri merkitys raittiiksi jäävillä nuorilla toisin kuin raittiudesta luopuvilla nuorilla. Perheen uskonnollisuus liittyy selvästi raittiina pysymiseen, sillä enemmistö 18,5-vuotiaana raittiina olevista tuli uskonnollisista perheistä. Molempien vanhempien piti kuitenkin olla uskonnollisia, jotta perheen lapset olisivat selvästi muita nuoria useammin raittiita. Vanhempien uskonnollisuudella ei sen sijaan ollut yhteyttä raittiudesta luopumiseen 16-18,5-vuoden välillä. Raittiudesta luopijat tunsivat vähemmän vieraantuneisuutta kuin muut nuoret.

Nuorten raittiuden alueellisen vaihtelun selitykset

Tutkimuksen mukaan nuorten raittius oli yleisempää muualla Suomessa kuin Etelä-Suomessa. Tämä vastaa aikaisempia tutkimustuloksia (Karvonen ym. 1991, Karvonen 1995). Aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna tässä tutkimuksessa voitiin raittiit nuoret jakaa kahteen ryhmään: raittiina pysyvät ja raittiudesta luopuvat. Ilmeni, että raittiina pysyminen oli yleisintä Pohjanmaalla ja raittiudesta luopuminen taas Itä-Suomessa. Molempien ryhmien osuus oli pienin entisessä Uudenmaan läänissä. Perhetekijöiden yhteydet nuorten raittiuteen vaihtelivat alueittain. Muualla Suomessa vanhempien vähäinen alkoholinkäyttö tai uskonnollisuus lisäsivät selvästi nuorten raittiutta. Sen sijaan Etelä-Suomessa vanhempien alkoholinkäytöllä tai uskonnollisuudella oli vain vähäinen merkitys nuorten raittiudelle.

Näiden tulosten voidaan katsoa heijastavan yhteiskunnan rakennemuutosta ja modernisaatiota ja ne sopivat hyvin yhteen Rutterin ja Smithin (1995) tulkintaan kaupungistumisen ja maallistumisen yhteydestä nuorten alkoholinkäytön lisääntymiseen. Modernisaatio ei ole uusi asia, vaan on jatkunut teollistumisen alkamisesta lähtien. Modernisaatio-nimitys onkin enemmän tapa ymmärtää yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosprosessia. Tähän muutokseen kuuluu yksilöllistyminen, autonomian lisääntyminen ja erilaisten sosiaalisten roolien suurempi riippumattomuus toisistaan. Eri elämänaalueet tulevat tällöin vähemmän riippuvaisiksi toisistaan eivätkä ihmisten sosiaaliset roolit vaikuta toisiinsa yhtä paljon kuin ennen (Holmila 2000). Raittiuden ja uskonnollisuuden liittyminen toisiinsa kuvastaa tämän tulkinnan mukaan perinteistä yhteiskuntaa ja niiden riippumattomuus toisistaan modernia yhteiskuntaa. Tämä voi osaltaan selittää perheen ja uskonnollisuuden voimakkaampaa yhteyttä nuorten raittiuteen muualla Suomessa kuin Etelä-Suomessa. Kun tehdään tällainen tulkinta, on kuitenkin pidettävä mielessä modernisaation jatkuvuus. Se mikä ennen liitettiin traditionaaliseen tai moderniin yhteiskuntaan, ei enää välttämättä pidäkään paikkaansa. Holmila (2000) havaitsi tämän tutkiessaan samaa maalaiskylää vuosina 1978 ja 1996. Vajaassa kahdessakymmenessä vuodessa sosiaalinen kontrolli oli huomattavasti lieventynyt. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalinen kontrolli voi lisäksi vaihdella sukupolvien välillä. Tähän viittaa tulos, joka osoitti, että uskonnollisuuden ja alueen välinen yhdysvaikutus suhteessa raittiuteen havaittiin äideillä, mutta ei nuorilla. Tässä suhteessa nuoret olisivat riippumattomampia asuinalueesta eli lähinnä sen paikalliskulttuurista kuin heidän vanhempansa.

Tutkimukset Pohjanmaan ja Uudenmaan nuorten arvoista antavat tukea tässä esitetyle tulkinnalle nuorten raittiuden alueellisesta vaihtelusta (Helve 1994, 1998). Näiden tutkimusten mukaan Pohjanmaalla uskonto ja perhetehtäjät ovat tärkeämpiä kuin Uudellamaalla, missä myös ollaan itsenäisempiä ja kriittisempiä. Helve tulkitsee tulosten osoittavan, etteivät pe-rinne ja tavat enää ohjaa ihmisten käyttäytymistä niin kuin ennen, vaan yhteiskunnan muutoksen kautta tarjoutuu uusia käyttäytymismalleja. Modernisaation myötä jokaisella on yhä paremmat mahdollisuudet rakentaa juuri hänelle sopiva yhdistelmä sosiaalisia rooleja.

Tässä tehty tulkinta kaupungistumisen ja maallistumisen yhteydestä muun Suomen ja Etelä-Suomen raittiuseroihin saa epäsuoraa tukea Karvosen (1997) tutkimuksesta. Karvosen mukaan nuorten terveystyöttäytymiserot Pohjois- ja Etelä-Suomen välillä johtuivat alueiden välisistä sosioekonomisista eroista. Kulttuurieroihin liittyviä terveystyöttäytymiseroja voitiin Karvosen (1997) tutkimuksessa havaita perinteisten maakuntien välillä. Karvosen tulosten mukaan Pohjanmaa poikkeaa muusta maasta nuorten alko-

holinkäytön suhteen. Karvonen tulkitsee tämän ainakin johtuvan osittain alueen uskonnollisesta perinteestä.

Tässä tutkimuksessa raittiina pysyviä nuoria oli enemmän Pohjanmaalla kuin muualla maassa. Sen sijaan 16-18,5-vuoden välillä raittiudesta luopujia ei ollut Pohjanmaalla enempää kuin muualla. Uskonnollisuudella oli lisäksi erityisen suuri vaikutus raittiina pysymiseen Pohjanmaalla mikä tukee Karvosen (1997) sekä myös Simpuran ja Lahden (1988) tulkintaa. Tulkittaessa tuloksia näin on kuitenkin otettava huomioon Pohjanmaan uskonnollisuuden erityispiirteet ja käytetyn uskonnollisuusasteikon ominaisuudet. Pohjanmaalla useat herätysliikkeet ovat aktiivisia ja uskonnollisuus on konservatiivisempaa kuin Etelä-Suomessa (Pentikäinen 1975, Huotari 1981, 1982). Wigginsin fundamentaalista uskonnollisuutta mittaava asteikko sisältää myös konservatiivista uskonnollisuutta mittaavia osioita. Tämä voi siis osittain selittää, miksi uskonnollisuuden ja raittiuden välinen yhteys tässä tutkimuksessa oli voimakkaampi Pohjanmaalla kuin muualla Suomessa ja erityisesti Uudellamaalla.

Tutkimuksessa käytetty jako muuhun Suomeen ja Etelä-Suomeen on melko karkea ja peittää alleen molempien alueiden sisällä vallitsevaa vaihtelua raittiuteen liittyvien tekijöiden suhteen. Aluejako ja sen perusteella saadut tulokset osoittavat kuitenkin erilaisten ympäristöjen merkityksen raittiudelle. Raittiuteen kannustavien ympäristöjen parempi tuntemus voi lisätä tietoa siitä, miten nuorten raittiutta voidaan tukea. Nuorten alkoholinikäytöstä onkin tehty tällaista paikallista tutkimusta Suomessa (Dick ym. 2001b). Siirtyminen alemmalle aluetasolle voi kuitenkin myös peittää tutkittavia ilmiöitä. Tässä tutkimuksessa havaittua alueellista vaihtelua perhe-tekijöiden ja nuorten raittiuden välillä ei ehkä olisi ollut mahdollista havaita ja sen yhdistämistä yhteiskunnan rakennemuutokseen ei ehkä olisi voitu tehdä pienempiä alueita tarkasteltaessa.

On merkille pantavaa, että uskonnollisuuden vaikutus raittiina pysymiselle oli erityisen suuri Pohjanmaalla. Pohjanmaalla asumisella oli raittiutta lisäävä oma vaikutus, vaikka uskonnollisuus otettiin huomioon. Tämä tukee Simpuran ja Lahden (1988) esittämää tulkintaa, jonka mukaan uskonnollisuuden ohella alueella on myös muita erityispiirteitä, jotka liittyvät raittiuteen. Tämä näyttää kuitenkin koskevan erityisesti raittiutta, mutta ei muuta nuorten alkoholinikäyttöä. Raittiuteen kannustavia ympäristöjä on siten etsittävä uskonnollisten parista Pohjanmaalla.

Perhe, uskonnollisuus ja raittiina pysyminen

Tutkimuksessa 16-vuotiaana raittiit jaettiin niihin, jotka aloittivat alkoholinikäytön 16-18,5-vuoden välillä, ja niihin, jotka olivat edelleen raittiita 18,5-vuotiaana. Osoittautui että, uskonnollisuus ja erityisesti perheen uskonnol-

lisuus liittyi raittiina pysymiseen. Raittiudesta luopujat olivat sitä vastoin vähemmän sosiaalisesti vieraantuneita kuin muut. Kun kahta raittiusryhmää verrattiin keskenään saatiin tulokseksi, että raittiina pysymistä ennusti molempien vanhempien uskonnollisuus, asuminen Pohjan-maalla, vieraantumistunteen lisääntyminen, vapaa-ajanvietto yksin tai kaksosen kanssa sekä ystävien vähäinen oluenjuonti.

Vanhempien uskonnollisuuden vaikutus nuorten raittiuteen kosketti melko pientä osaa perheistä. Tästä huolimatta näiden perheiden merkitys kaikkien nuorten raittiuden selittäjänä on suuri. Uskonnollisissa perheissä näyttääkin vaikuttavan toisenlainen moraalinen ja normatiivinen ilmasto kuin muissa perheissä. Uskonnollisuuden itsenäisestä vaikutuksesta kertoo se, että muut sosiaaliset tekijät eivät juurikaan vaikuttaneet uskonnollisuuden ja raittiuden väliseen yhteyteen. Uskonnollisuus ei siis sinänsä ole pelkästään nuorten raittiuden syy, vaan näyttää liittyvän myös perheen elämäntapaan yleensä. Tutkimus tukeekin käsitystä siitä, että yhteiskunnan maallistumisesta huolimatta perheellä on suuri merkitys uskonnollisten ihmisten parissa (Sundback 2000), tosin perheen vaikutus voi olla pienempää Etelä-Suomessa Pohjois-Suomeen verrattuna. Tässä on kuitenkin otettava huomioon, että puhutaan uskonnollisuudesta, johon sisältyy konservatiivisia piirteitä. Tiedetään, että perheiden asema on vahva herätysliikkeissä (Huotari 1981), joten johtopäätös perheiden merkityksen säilymisestä voi osittain selittyä sillä, miten uskonnollisuus on määritelty.

Tulosten mukaan pojat olivat useammin raittiita 16-vuotiaana kuin tytöt. Tämä piti kuitenkin paikkansa vain ei-uskonnollisissa perheissä. Uskonnollisissa perheissä lapsen sukupuolella ei ollut merkitystä raittiudelle. Tyttöjen aikaisempi sukupuolinen kehitys voi osaltaan selittää tyttöjen ja poikien raittiuseroja. Tyttöjen parissa on todettu (Dick ym. 2001a, Lanza ja Collins 2002), että aikaisemmin kehittyvät tytöt juovat enemmän alkoholia ja heillä on enemmän alkoholia käyttäviä ystäviä. Koska tytöt kehittyvät poikia varhemmin, on ymmärrettävää, että 16-vuotiaat pojat ovat useammin raittiita kuin vastaavanikäiset tytöt. Näyttää siis siltä, että vanhempien uskonnollisuus suojaa tyttöjä poikia enemmän alkoholin käytön aloittamiselta. Tämä tulkinta saa tukea aikaisemmasta tutkimuksesta, jonka mukaan vanhempien normeilla on suurempi merkitys tyttöjen kuin poikien alkoholin käytön aloittamiselle (Pedersen ja Skronnal 1998). Tulos voi myös kertoa uskonnollisen kasvatuksen merkityksestä raittiuden geneettisiin ja ei-geneettisiin tekijöihin (Koopmans ym. 1999). Koopmansin ym. tutkimuksen mukaan uskonnollisen kasvatuksen saaneiden tyttöjen raittius riippui täysin ei-geneettisistä tekijöistä, kun taas ei-uskonnollisen kasvatuksen saaneilla tytöillä myös geneettisillä tekijöillä oli merkitystä raittiudelle. Voidaan ajatella, että geneettiset tekijät välittyvät osin sukupuolisen kehityksen kaut-

ta. Toisaalta tyttöjen alkoholinkäytön on havaittu olevan enemmän riippuvaista vanhempien toimista kuin poikien (Conger ym. 1993, Griffin ym. 2000). Erityisesti tutkittaessa 14-vuotiaita nuoria Suomessa on havaittu, että tyttöjen raittius on poikien raittiutta enemmän riippuvainen siitä, miten nuoret kokivat vanhempiensa olevan kiinnostuneita nuorten elämästä (Rose ym. 2001). Tämän mukaan tyttöjen raittius poikiin verrattuna olisi yleensäkin enemmän riippuvaista ympäristötekijöistä. Sulkunen (1979) totesi saman asian tutkiessaan aikuisten raittiutta Suomessa yli 20 vuotta sitten. Hänen tuloksensa osoittivat, että naisten raittius oli miesten raittiuteen verrattuna paljon enemmän riippuvaista elinolosuhteista. Miesten raittiuteen vaikutti sen sijaan ennen kaikkea yksilön oma valinta, joka perustui terveydellisiin ja ideologisiin tekijöihin. Miesten raittius oli jo siihen aikaan melko harvinaista. Vuonna 1976 vain 9 prosenttia miehistä ja 20 prosenttia naisista ei ollut käyttänyt alkoholia viimeisten 12 kuukauden aikana (Mustonen ym. 1998). Sulkunen päätteli, että moraalisten tekijöiden merkitys raittiudessa oli kasvamassa, kun raittius ei enää perustunut siihen, mihin väestöryhmään kuului. Sulkunen ennakoiki täten tämän tutkimuksen tuloksia: moraalilla tekijöillä (uskonnollisuus) näyttää olevan yhä suurempi merkitys raittiudelle. Tämä merkitys tosin korostuu enemmän tytöillä kuin pojilla.

Aikaisemmissa tutkimuksissa (Leifman ym. 1995, Pedersenin ja Kolstadin 2000) on havaittu, että vähän alkoholia juovilla on enemmän kavereita ja he tuntevat itsensä vähemmän yksinäisiksi kuin raittiit tai paljon alkoholia juovat nuoret. Myös tässä tutkimuksessa voitiin jossakin määrin todeta tällaisia u:n tai j:n muotoisia yhteyksiä. Raittina pysyneiden keskuudessa oli korkean vieraantumistunteen omaavia enemmän kuin raittiudesta luopuvien keskuudessa. Yhteys oli u:n muotoinen, sillä 16-vuotiaana alkoholia käyttävät ja raittiina pysyvät tunsivat enemmän vieraantuneisuutta kuin raittiudesta luopujat.

Raittius on nykyään jo niin harvinaista aikuisten parissa, että sitä voidaan pitää eräänlaisena poikkeavana käyttämisena. Alkoholinkäyttöä ei tarvitse enää selitellä mutta raittiutta kyllä. (Mustonen ym. 2002). Aikuisyhteiskunnan normien mukaan siis nuorten tulisi pysyä melko pitkään raittiina, mutta aloittaa kuitenkin alkoholinkäyttö jossakin vaiheessa ja silloinkin mieluiten perheen parissa. Voidaan ajatella, että raittiudesta 16-18,5-vuoden välillä luopuvat nuoret käyttäytyvät näiden normien mukaisesti. Ajatus tällaisesta passiivisesta sopeutumisesta ei kuitenkaan ole välttämättä oikea. Näiden nuorten alkoholikäyttöön ei ole vaikuttanut vanhempien uskonnollisuus, vaan oma vakaumus. Oma vakaumus voi olla joko voimakasta uskonnollisuutta tai sen puuttumista kokonaan. Jos heillä tämän lisäksi ei ollut vieraantuneisuustuntemuksia, he kuuluivat 16-18,5-vuotiaana raittiudesta luopujiin. Myös alueella ja omalla vakaumuksella oli yhdysvaikutus raittiuteen.

Uudellamaalla, missä oli kaikkein vähiten raittiita 16-vuotiaita, raittiuden ero vakaumuksen omaavien ja vähän us-kovien nuorten raittiuden välillä oli koko maan suurin. Uudenmaan maallistunut elä-mäntyyli ei siis tue nuorten raittiutta, mutta se antaa vapauden olla raitis niille, jotka niin haluavat. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että raittiudesta luopujien ryhmästä löytyy paljon nuoria, jotka itsenäisesti päättävät omasta alkoholinkäytöstään.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että raittiuden ja vieraantumistunteen välillä on selvä yhteys. Yhteys ei kuitenkaan ole suoraviivainen, vaan käännetyn j:n muotoinen. Vieraantumista esiintyy eniten nuorilla, jotka jo varhain käyttävät paljon alkoholia. Raittiit nuoret ovat näitä nuoria vähemmän vieraantuneita, mutta enemmän kuin pieniä alkoholimääriä juovat nuoret. Vieraantumistunteen ja raittiuden välistä yhteyttä voidaan tarkastella Schimekin ja Meyerin (1975) vieraantumiskäsitteen tarkastelun kautta. Heidän mukaansa vieraantumisessa on toisaalta kyse yksilön psyykkisestä pahoinvoinnista ja huonosta suhteesta muihin ihmisiin, toisaalta viihtymättömyydestä vallitsevassa kulttuurissa. Prescott ja Kendler (1999) katsovat, että varhain alkanut alkoholin käyttö voi olla ilmentymä yksilön muista ongelmista, jotka voivat johtaa alkoholiongelmiin tulevaisuudessa. Varhain aloitettu alkoholinkäyttö ei siis tämän mukaan olisi varsinainen syy ongelmiin tulevaisuudessa. Psykkiset ongelmat ilmenisivät myös nuoren vieraantumisena. Raittiiden vieraantumisessa olisi sen sijaan kyse viihtymättömyydestä vallitsevassa kulttuurissa. Ellei koe ympäröivää kulttuuria omakseen, voi olla vaikeata oppia sosiaalisia taitoja, jotka ovat osa kulttuuria. Norjalaisessa tutkimuksessa on havaittu, että raittiiden nuorten itsenäistymisprosessi voi olla viivästynyt (Pape ja Hammer 1996). He muuttavat kotoa myöhemmin ja saavat vanhemmilta useammin rahallista tukea. Raittiilla nuorilla ei myöskään ole partneria yhtä usein kuin muilla. Tämä koski kuitenkin vain miehiä eikä naisia. Tässä tutkimuksessa voidaan myös havaita, että käyräviivainen yhteys vieraantumistunteen ja alkoholinkäytön välillä on selvempi pojilla kuin tytöillä.

7.2 Aineiston ja menetelmien luotettavuuden arviointi

Finntwin16 –aineisto on suuri väestöperustainen perheaineisto. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat kaksosia ja tutkimuksessa käytettiin seuranta-asetelmaa. Kaksoset ja heidän vanhempansa osallistuivat tutkimukseen omilla lomakkeillaan ja kaikkien kyselyjen vastausprosentit olivat korkeita. Nuorten vastausprosentit kaikkina kolmena tutkimuskertana olivat yli 90. Vanhempien vastausprosentit olivat nekin yli 80. Molempien vanhempien ja molempien kaksosten yhteinen vastausprosentti oli lähes 80. Aineisto keruussa kiinnitettiin erityistä huomiota iän merkitykseen lähettämällä kyse-

lylomakkeet syntymäkuukauden mukaan.

Tutkimusaineiston monipuolisuus antoi mahdollisuuden tutkia nuorten raittiutta usealla eri tavalla. Tiedot vanhempien ja nuorten alkoholinkäytöstä ja uskonnollisuudesta antoivat mahdollisuuden erottaa toisistaan vanhempien ja nuorten vaikutus raittiuteen. Seuranta-asetelmassa on voitu tutkia, miten raittius nuoruudessa muuttuu ja miten pysyvää uskonnollisuuden yhteys nuorten alkoholinkäyttöön on. Se, että nuoret olivat kaksosia, antoi mahdollisuuden tutkia myös geneettisten ja ympäristötekijöiden välisen yhteyden suhdetta nuorten raittiuteen. Ottamalla huomioon geneettiset tekijät on voitu erottaa perheen perintötekijät perheen ympäristötekijöistä. Näin mahdollisuudet selvittää ympäristön yhteyttä käyttäytymiseen ovat paremmat kuin epidemiologisissa tutkimuksissa yleensä.

Raittiuden määrittely vaihtelee suomalaisia nuoria koskevissa tutkimuksissa. Luokittelu on perustunut sekä alkoholinkäytön määrään että kysymykseen, käyttääkö alkoholia vai ei. Joissakin tutkimuksissa on pidetty tietoa alkoholinkäytöstä viimeisten 12 kuukauden aikana riittävänä, toisissa taas otetaan huomioon koko elinaikainen alkoholinkäyttö, vaikka sanaa "elinaikainen" ei yleensä käytetäkään. Minkä määrän alkoholia katsotaan riittävän erottamaan alkoholinkäyttäjät raittiista, vaihtelee myös tutkimusten välillä. Vaikka tutkimusmenetelmät ja kysymykset vaihtelevat, esiintyy yllättävän suuria eroja raittiiden nuorten määrän arvioinnissa. Tämä osoittaa, miten herkästi raittiuden arvioiminen vaihtelee riippuen siitä, mitä muotoiluja, kysymyksiä tai tutkimusmenetelmiä käyttää.

Tässä tutkimuksessa päädyttiin Nuorten terveystapatutkimuksen käyttämään kysymystä alkoholinkäytöstä. Myös NTTTT-tutkimus on väestöpohjainen kyselytutkimus, joka on kerätty 12-18-vuotiailta joka toinen vuosi vuodesta 1977 lähtien. Näin on voitu verrata sekä raittiuden esiintyvyyttä että sen mahdollista muuttumista vuosina 1991-1998, kun Finntwin16-aineisto kerättiin. Sekä ajanjakso että vastaajien iät vastasivat siten hyvin toisiaan. Vertailumahdollisuus oli tässä tutkimuksessa erityisen tärkeä, koska kyseessä oli kaksostutkimus. Haluttiin siis varmistaa, että nuorilta kaksosilta kerätyt tiedot olisivat vertailukelpoisia muitten nuorten kanssa. Vertailukelpoisuutta lisää myös se, että Suomessa on tehty useita nuorten alkoholinkäyttöön liittyviä tutkimuksia, jotka perustuvat NTTTT:n aineistoon (esimerkiksi Rahkonen ym. 1987, Karvonen 1995, Karvonen ja Rimpelä 1996).

NTTT-tutkimuksen mukaan 16- ja 18-vuotiaiden raittius pysyi 1990-luvulla melko vakaana (Rimpelä ym. 2002). Tämä on tärkeätä, koska yhden ikäluokan kerääminen Finntwin16-tutkimuksessa on kestänyt viisi vuotta. NTTTT-tutkimuksen mukaan 16-vuotiaiden raittius on harvinaisempaa kuin Finntwin16-tutkimuksessa. 18-vuotiaiden arvot vastaavat paremmin toisiaan. Raittiuserot 16-vuotiaana selittyvät osittain ikäeroilla, sillä NTTTT-tut-

kimukseen osallistuneet 16-vuotiaat olivat hieman vanhempia. Muita syitä erilaisiin tuloksiin voivat olla erilaiset tutkimustavat. Finntwin16 on perhetutkimus, jossa kyselylomakkeet on lähetetty samanaikaisesti perheenjäsenille. Finntwin16 –tutkimuksessa nuoret ehkä epäröivät ilmoittaa totuudenmukaisesti oman alkoholinkäyttönsä. NTTTT:ssä kyselylomakkeet sen sijaan on lähetetty vain yhdelle perheen nuorelle. Deromin ym. (1995) mukaan kaksosten vanhemmat ovat myös keskimäärin vanhempia kuin muiden vastaavan ikäisten lasten vanhemmat. Tämä voi korostaa nuorten raittiutta, kun tiedetään, että vanhemmat henkilöt usein ovat raittiimpia ja uskonnollisempia kuin nuoremmat aikuiset. Perheen merkitys voi myös korostua kaksosperheessä. Tämä voi vaikuttaa nuorten raittiuteen kun tiedetään, että kiinteät suhteet vanhempiin lisää raittiiden määrää.

Tulosten luotettavuutta arvioitaessa on tarkasteltava myös raittiutta mittaavan kysymyksen luotettavuutta. Kirjallisuuskatsauksessa (jakso 2.4, taulukko 1) on tarkasteltu, miten nuorten raittiusprosentit ovat vaihdelleet suomalaisissa tutkimuksissa. Vastaajien ja tulkinnan kannalta raittiutta mittaavaan kysymyksen mahdollisiin epäselvyyksiin tulisi kiinnittää huomiota. Ongelma ei ole mikään uusi, vaan Aalto ym. (1973) havaitsivat saman asian jo 30 vuotta sitten tekemässään nuorisotutkimuksessa Kotkassa. Heidän tutkimuksensa mukaan raittiusprosentti saattoi vaihdella 16-20 prosenttiyksikköä riippuen siitä, kuinka kysymys asetettiin. Tutkijat arvelivat eron raittiusprosentteissa johtuvan siitä, katsottiinko kysymyksen tarkoittavan säännöllistä alkoholinkäyttöä vai ei. WHO:n koululaistutkimuksesta (taulukko 1) voidaan vetää samanlaisen johtopäätöksen. Samassa tutkimuksessa käytettiin sanoja “maistanut alkoholia” ja “kuinka usein juo” kysyttäessä alkoholin käyttöä. Kun näistä kysymyksistä arvioidaan raittiusprosenttia poikkeavat arviot suuresti toisistaan.

Myös Rosein ym. (2003) tutkimuksessa kysyttiin 11-12-vuotialta suomalaisilta nuorilta, olivatko he koskaan maistaneet alkoholia. Tulosten mukaan 40 prosenttia nuorista ilmoitti, etteivät koskaan olleet edes maistaneet alkoholia. Rosein ym. (2001) tutkiessa osittain samoja nuoria heidän ollessaan 14-vuotiaita 36 prosenttia ilmoitti käyttävänsä alkoholia. Luku perustuu kysymykseen kuinka usein käyttää alkoholia. Tämä osoittaa, ettei alkoholinkäytöllä ymmärretä pelkkää alkoholin maistamista. Lisäksi on huomattava, että kysyttäessä kuinka usein juo alkoholia, on maininta alkoholin määrästä. Tosin tässä yhteydessä pyydetään huomioimaan myös hyvin pieniä määriä alkoholia kuten puoli pulloa keskiolutta tai tilkan viiniä.

Useimmat 15-16-vuotiaat käyttävät jo alkoholia ja tämänikäisten nuorten parissa on jo selvä sosiaalinen paine ainakin kokeilla alkoholia. Vastaamista “ei” kysymykseen, onko kokeillut alkoholia, voidaan ehkä jo tässä iässä pitää eräänlaisena ideologisena kannanottona raittiuden puoles-

ta samalla kun ei täytä alkoholin käyttöön liittyvää osoitusta aikuistumisesta. Kaikki raittiit eivät ehkä halua poiketa muista vaan eräänlaisena joukkoharhana (Rimpelä ym. 2003) vastaavat, että ovat ainakin maistaneet alkoholia. Kun kysytään kuinka monta kertaa on juonut alkoholia elämänsä aikana raittiiden määrä kasvaa jonkin verran (ESPAD-tutkimukset). Korkeimmat raittiusprosentit saadaan, kun raittiusprosentit perustuvat siihen, kuinka usein käyttää alkoholia. Tässä tapauksessa ei mainita sanoja kuten ”elämäsi aikana” vaan kysymys suuntaa huomion siihen, kuinka usein käyttää alkoholia, ei siihen onko raitis vai ei. Tässä tapauksessa on helpompi vastata ”en käytä” alkoholia. Riippuen siitä, miten kysymys asetetaan, saadaan siis aikaan erilaisia mielleyhtymiä, jotka vaikuttavat siihen, miten vastataan (Hellevik 1987). On kuitenkin myös huomattava, että myös kysymyksissä, jossa kysytään alkoholinkäytön useutta (esim. NTTT-tutkimukset), mainitaan ”koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit hyvin pieniä määriä alkoholia, vaikkapa vain puoli pulloa keskiolutta tai tilkan viiniä”. Kysyttäessä onko maistanut alkoholia, ei mainita ollenkaan kuinka suurista määristä alkoholia voisi olla kyse.

Vertailtaessa nuorten raittiusprosenttien eroja on myös huomioitava millä tavalla tutkimus on tehty. Onko kyseessä kouluissa tapahtunut luokkakysely vai nuorille kotiin lähetetty postikysely. Kouluissa tehdyissä tutkimuksissa vastausprosentit ovat korkeammat, koska melkein kaikki paikalla olevat vastaavat kysymyksiin. Vertailu kouluissa tehtyjen tutkimusten ja postikyselyiden välillä voidaan tehdä Kouluterveystutkimuksen ja Nuorten terveystapatutkimuksen (NTTT) välillä. Molemmista tutkimuksista on käytetty samaa kysymystä arvioitaessa nuorten raittiutta. Tulosten vertailu osoittaa, että 1990-luvulla NTTT:n raittiusprosentit olivat alemmat kuin Kouluterveystutkimuksessa. 2000-luvulla poikien raittiusprosentit ovat olleet lähes samat molemmissa tutkimuksissa, mutta tyttöjen raittiusprosentit ovat selvästi alempia NTTT:ssa. 16-vuotiaiden poikien vastausprosentit ovat NTTT:ssa olleet yli 15 prosenttia alemmat kuin tyttöjen vastausprosentit 1990-luvun alusta lähtien. Voidaan ajatella, että vähiten raittiit pojat ovat jättäneet vastaamatta, mikä selittäisi sukupuolten välisiä raittuseroja NTTT:ssa verrattuna Kouluterveystutkimukseen. NTTT:ssa on kuitenkin tutkittu vastausprosentin merkitystä tuloksiin, ja todettu ettei sillä ole merkitystä (Rimpelä ym. 2003). Verratessa Kouluterveystutkimuksen ja NTTT:n tuloksia, on lisäksi muistettava, että NTTT on otantaa perustuva tutkimus ja Kouluterveystutkimus tehdään parillisina vuosina Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kunnissa ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja entisen Oulun läänien kunnissa. Kouluterveystutkimukseen osallistuvat ovat myöskin hieman nuorempia kuin NTTT –tutkimukseen osallistujat. Myös Norjassa on havaittu eroja 15-16-vuotiaiden raittiusprosentteissa eri tutki-

musten välillä. ESPAD-tutkimuksen mukaan 15 prosenttia nuorista oli raittiita kun vastaava luku oli kaksinkertainen kansallisissa tutkimuksissa vuosina 1997-1999. Norjan kansallisessa tutkimuksessa määriteltiin alkoholin käytöksi pullo olutta tai vastaavaa määrää. ESPAD-tutkimuksen kysymyksessä ei mainita alkoholin määrästä mitään. (Hibell ym. 2000).

Kühlhornin ja Björin (1991) mukaan erilaiset raittiusprosentit voidaan ymmärtää tarkastelemalla raittiuden merkitystä raittiiden elämässä. Raittiit voidaan jakaa ideologisista ja käytännöllisistä syistä raittina oleviin. Ideologisista syistä olevat raittiit kuuluvat raittiusjärjestöihin tai perustelevat raittiutensa uskonnollisilla tai poliittisilla seikoilla. Elämäntapaan kuuluva raittius eli ns. pragmaattinen raittius perustellaan esim. sillä ettei alkoholi maistu hyvälle tai ettei omassa elämäntilanteessa kerta kaikkiaan vaan käytetä alkoholia. Pragmaattiset raittiit eivät kiinnitä raittiuteensa yhtä paljon huomiota kuin ideologisista syistä raittina olevat. Siksi he eivät myöskään kovin tarkkaan muista, ovatko he jossain tilaisuuksissa maistaneet alkoholia. Riippuen tutkimusmenetelmästä heidät voidaan siten luokitella alkoholia käyttäviksi tai raittiiksi, vaikka he käytännössä eivät käytä alkoholia. Ideologisten ja pragmaattisten raittiiden erottelu toisistaan on kuitenkin jossain määrin keinotekoinen, koska pragmaattiset raittiit usein myös perustelevat raittiutensa ideologisilla ja moraalisisilla seikoilla (Sulkunen 1979).

Uskonnollisuutta mitattiin Wigginsin fundamentaalista uskonnollisuutta mittaavalla asteikolla (Wiggins 1966). Asteikko koostui kahdesta ulottuvuudesta: ideologisesta ja konservatiivisesta uskonnollisuudesta. Asteikon sisäistä yhtenäisyyttä kuvaava Cronbachin alfa-kerroin oli korkea (0.80) sekä vanhemmilla että nuorilla, minkä vuoksi asteikkoa ei jaettu, vaan käytettiin yhtenäisenä. Asteikko mittaa hyvin suomalaisten keskeisiä ideologisen uskonnollisuuden ilmentymiä (Sihvo 1997). Siksi voi olettaa, että useimmat uskonnolliset ihmiset vastaavat myönteisesti ideologisen ulottuvuuden osioihin. Uskonnollisuusasteikon korkeampien arvojen saaminen edellytti kuitenkin positiivista vastausta joihinkin konservatiivista uskonnollisuutta mittaaviin väittämiin. Asteikon mittaama uskonnollisuus on tässä suhteessa konservatiivista. Tämä ei kuitenkaan ole välttämättä huono asia. Kendler ym. (1997) ovat arvelleet, että konservatiivinen uskonnollisuus voi liittyä enemmän siihen, aloittaako alkoholin käytön vai ei. Ideologinen uskonnollisuus taas voi liittyä siihen, pystyykö lopettamaan tai juomaan vain pieniä määriä alkoholia.

Kaksosaineistolla tehty käyttäytymistieteellinen tutkimus herättää usein kysymyksiä menetelmien luotettavuudesta ja tulosten yleistettävyydestä. Kysymykset liittyvät usein kahteen seikkaan. Ensiksikin siihen, onko oikein olettaa, että monotsygoottisen kaksosparin kokemukset poikkeavat yhtä pal-

jon toisistaan kuin ditsygoottisen kaksosparin kokemukset? Olettamus herättää epäilyjä, koska katsotaan, että monotsygoottisia kaksosia kohdellaan samankaltaisemmin kuin ditsygoottisia kaksosia. (Stewart 2000). Tiedetään myös, että monotsygoottiset kaksokset ovat useammin yhteydessä toisiinsa kuin ditsygoottiset kaksokset (Rose ym. 1990). Toiseksi voidaan ajatella, että kaksosten valtaväestöstä poikkeavat tekijät voivat vaikuttaa tuloksiin. Kaksosilla on esimerkiksi keskimäärin alhaisempi syntymäpaino ja he oppivat puhumaan myöhemmin kuin muut (Stewart 2000). Myös kaksosperheet poikkeavat muista perheistä, koska ditsygoottikaksosten vanhemmat ovat vanhempia kuin muut vanhemmat keskimäärin (Derom ym. 1995, Pulkkinen ym. 2003). Lisäksi kaksosperheen taloudellinen tilanne voi olla vaikeampi kuin muiden lapsiperheiden ja kaksosten aiheuttama lisätyö voi vaikuttaa kielteisesti vanhempien keskinäiseen suhteeseen (Stewart 2000). Toisaalta Suomessa on todettu (Pulkkinen ym. 2003), että kaksosia pidetään hieman sosiaalisempina kuin luokkakaverit yleensä.

Vertailut nuorten kaksosten ja muiden nuorten välillä eivät osoita, että kaksokset eroaisivat kovin paljon muista nuorista. Tämä on todettu kuukautisten alkamisessa (Kaprio ym. 1995), lihavuudessa (Pietiläinen ym. 1999), liikunnassa (Aarnio ym. 1997) ja terveystottumuksissa (Moilanen ja Rantakallio 1989). Myöskään nuorten kaksosten sosiaalinen tausta ei poikkea muista samanikäisistä (Moilanen ja Rantakallio 1989, Pulkkinen ym. 2003). Aikuisten osalta kaksokset eivät poikkea sosiaaliryhmän, alkoholin-käyttönsä suhteen (Andrew ym. 2001), kuolleisuuden (Christensen ym. 1995), persoonallisuuspiirteiltään (Johnson ym. 2002) tai tupakointinsa (Kaprio ym. 1990) suhteen muista aikuisista.

Aineiston suuri koko antoi mahdollisuuden arvioida tuloksia tilastollisesti luotettavalla tavalla. Monimuuttuja-analyysissa on käytetty logistista regressioanalyysia, joka sopii dikotomisen vastemuuttujan (raitis/ei-raitis) analysointiin. Nuorten kaksosuus on otettu huomioon tilastollisissa analyyseissä (complex survey data methods). Tulosten tulkinnassa on kuitenkin muistettava, että tämä vain on laskennallinen tapa korjata otoksen liittyvä riippuvuus. Kaksosuuden mukanaan tuomia erityispiirteitä tällainen menetelmä ei pysty ottamaan huomioon, vaan tulkinnat jäävät tutkijan tehtäväksi.

Käytetty tutkimusaineisto on antanut hyvät mahdollisuudet tutkia nuorten raittiutta. Tulokset vastaavat myös hyvin odotuksia ja ovat sopusoinnussa aikaisemman tiedon kanssa. Kaksostutkimusasetelma on antanut lisätietoa tavalliseen tilastolliseen tutkimukseen verrattuna. Tutkimuksen rajoitukset liittyvät osaksi kaksosaineiston käyttöön. Tämä koskee erityisesti nuorten raittiusprosenttia, joka oli selvästi korkeampi kuin muissa tutkimuksissa. Tulosten tulkinnassa on lisäksi huomattava mitattuun uskonnollisuuteen kuu-

luva konservatiivinen uskonnollisuus. Tutkimus kuitenkin selvästi ja luottavasti osoittaa, kuinka suuri merkitys uskonnollisuudella on nuorten raittiudelle.

7.3 Johtopäätökset

Tutkimuksessa on ilmennyt, että perheympäristöllä ja uskonnollisuudella on suuri merkitys nuorten raittiudelle. Näillä tekijöillä on kuitenkin jossain määrin erilainen yhteys nuorten raittiuteen Etelä-Suomessa muuhun maahan verrattuna. Tämä tarkoittaa myös sitä, että raittiuden tukemiseen tarvitaan erilaisia keinoja eri alueilla. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan ehdottaa sekä rajoittavia että kannustavia tapoja nuorten raittiuden edistämiseksi.

Tutkimuksessa ilmeni, että vanhempien alkoholinkäytöllä ja vakaumuksella oli vähäisempi yhteys nuorten raittiuteen Etelä-Suomessa kuin muualla Suomessa. Ympäristö näyttää muualla kuin Etelä-Suomessa antavan enemmän tukea vanhempien esimerkille. Ympäristön tarjoama tuki voi muodostua alkoholista vapaista alueista. Tällaiset ympäristöt ovat yleisempiä siellä missä alkoholinkäyttö on vähäisempää ja raittius yleisempää. Rajoittavana tapana edistää nuorten raittiutta voidaan siksi käyttää alkoholista vapaiden alueiden lisäämistä nuorille ja lapsille. Tämä voi vähentää nuorten riippuvuutta yhteiskunnan kollektiivisesta alkoholikulttuurista (Skog 1985) ja antaa paremmat mahdollisuudet vanhemmille toimia esikuvina alkoholinkäytössä. Ehdotus ei ole uusi, vaan vastaavia on esitetty myös aikaisemmin (WHO 2001, Terveys 2015 -kansanterveysohjelma 2001), Nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador 2001, Kohti monen polun alkoholipolitiikka 2002). Tämä tutkimus antaa ehdotukselle yhden lisäperusteen.

Tutkimuksen tuloksia on tulkittu myös yhteiskunnan rakennemuutoksen kautta. Tämän tulkinnan mukaan perinteisessä yhteiskunnassa raittiuteen liittyvät tekijät ovat osa yhteiskunnan kokonaisuutta. Modernissa yhteiskunnassa taas raittiuteen liittyvät tekijät ovat riippumattomia ja itsenäisempiä. Kannustava tapa edistää nuorten raittiutta, on nähdä monimuotoistuva yhteiskunta uutena mahdollisuutena edistää raittiutta. Tällaiseen yhteiskuntaan kuuluu myös avoimuus ja kriittisyys, jolloin alkoholin hyvistä ja huonoista puolista kerrotaan vapaasti. Ns. streittariliike on esimerkki uudesta tavasta yhdistää erilaisia rooleja uudeksi elämäntavaksi. Streittariliike (engl. straight edge) syntyi USA:ssa 1980-luvulla punkliikkeen parissa. Suomeen se tuli 1990-luvun alussa. Streittareiden tavoitteena on itse hallita omaa elämänsä. Humaltumista pidetään välinpitämättömyytenä itseä ja maailmaa kohtaan. Streittariaate on yksilön moraalinen kannanotto maailmassa, jossa perinteillä ei enää ole aikaisempaa merkitystä. Streittariliikkeen katsotaan siksi heijastavan jälkitekollisia arvoja. (Korpela 2000).

Kansainvälistyvä maailma on yksi osa yhteiskunnan monimuotoistumisesta. Myös tämä luo uusia mahdollisuuksia raittiustyölle. Uudet maahanmuuttajaryhmät voivat tuoda uusia näkemyksiä siitä, millä tavalla raittius liitetään jokapäiväiseen elämään. Toiminta kansanterveyden hyväksi voi purkaa ennakkoluuloja siirtolaisia kohtaan ja näin auttaa heitä sopeutumaan uuteen kotimaahansa. Uusien siirtolaisryhmien merkityksestä nuorten raittiudelle tulevaisuudessa antaa jo viitteitä Osllossa tehty tutkimus (Pedersen ja Kolstad 2000), jonka mukaan raittiuden kannattajia on nykyään eniten siirtolaisnuorten keskuudessa.

Tutkimus on osoittanut uskonnollisten perheiden suuren merkityksen nuorten raittiudelle. Näiden perheiden suhtautumisesta raittiuteen tarvitaan kuitenkin lisää tietoa. Miten raittiissa perheissä koetaan muiden alkoholinkäyttö ja miten pystytään vastustamaan normatiivista painetta käyttää alkoholia? Tietoja tarvitaan maan eri osista, jolloin voidaan verrata uskonnollisten perheiden käyttäytymistä raittiilla ja vähemmän raittiilla alueilla. Liittyykö raittius vain konservatiiviseen elämäntapaan vai voivatko raittiit perheet antaa jotain sellaista tietoa, mikä auttaa muita ymmärtämään elämään ilman alkoholia? Tutkimus osittaa myös, että on olemassa erilaista nuorten raittiutta, johon päädytään eri tavalla. Finntwin16-tutkimus koskee vasta nuoria, jotka ovat täyttäneet 16 vuotta. Tässä vaiheessa kolme neljäsosaa nuorista on jo käyttänyt alkoholia. Tulevien tutkimusten haasteena onkin tutkia, miten raittius määräytyy nuorempana kuin tässä tutkituilla nuorilla. Tämä voi auttaa löytämään uusia raittina olemisen tapoja nuorilla.

Raittiuden arvioiminen on herkkää ja vaihtelee melko paljon sekä nuorten iän että kysymysten sanamuodon ja tutkimustavan mukaan. Suomessa on pitkään tehty useita nuorten alkoholia koskevia tutkimuksia. Kysymysten toistaminen tarkasti vuodesta toiseen antaa hyvän mahdollisuuden arvioida alkoholin käytössä tapahtuneita muutoksia. Voitaisiin kuitenkin harkita raittiuskysymysten muotoilun muuttamista tai ottaa käyttöön täydentäviä kysymyksiä. Nykyisten kysymysten osalta törmää usein kysymykseen miten esimerkiksi pitäisi suhtautua ripillä pääsyn yhteydessä nautittuun viiniin. Täyttääkö tämä alkoholin maistamisen tai käytön kriteerit? Tästä epäselvyydestä voitaisiin päästä pois mainitsemalla ettei tarkoiteta pelkkää alkoholin maistamista vaan tietyn alkoholimäärän juomista. Määrä voisi olla pullo keskiolutta tai vastaava määrä alkoholia. Aikuisten tutkimuksissa kysytään usein viimeisten 12 kuukauden aikaista alkoholin käyttöä. Myös nuorten osalta olisi hyvä, jos voisi päätellä miten säännöllistä alkoholin käyttö on ollut. Myös tieto missä ja kenen kanssa varsinainen alkoholin käyttö alkoi olisi valaisevaa tutkimuksen kannalta. Nuoren oma kanta raittiudessa pysymisen syistä olisi myös tärkeätä tietää. Nyt tuntemus nuorten raittiudesta ja sen syistä on usein epäsuoraa päättelyä niin kuin tässäkin tutkimuksessa.

Parasta olisi siis, jos nuorten raittiuden tutkimuksessa olisi käytettävissä useita aiheeseen liittyvää kysymystä.

Valtiovallan keinot säädellä alkoholin saatavuutta vähenevät Euroopan laajentumis- ja yhdentymisprosessin myötä. Tällainen kehitys haastaa kansalaisyhteiskuntaa toimimaan. (Kohti monen polun alkoholipolitiikkaa 2002). Tähän voisi myös olla mahdollisuuksia koska mielipidetutkimusten mukaan valtaosa suomalaisista pitää nykyisiä alkoholipoliittisia rajoituksia sopivina. 1990-luvun alkuun verrattuna alkoholipolitiikkaa liian rajoittavana pitävien määrä on selvästi vähentynyt. (Österberg 2002). Tämä voi johtua alkoholinkulutuksen lisääntymisen herättämästä huolestumista tai osoitus varuillaan olosta tulevan alkoholin vapautumisen seurauksista.

Yhteiskunnan muutoksen katsotaan lisäävän elämäntapojen monimuotoisuutta (Kangas ja Karvonen 2000). 2000-luvulla tulee tämän ennusteen mukaan olemaan useampia alkoholikulttuureja kuin nyt. Tämä voi myös merkitä kasvavaa kiinnostusta raittiusaatetta ja raittiuskulttuuria kohtaan. Samalla tavalla kuin ennustetaan alkoholikulttuurien monipuolistuvan, voidaan myös ennustaa raittiuskulttuurien monipuolistuvan. Tämä voi osaltaan lisätä mahdollisuuksia säilyttää raittius myös eräänä nuorten alkoholikulttuurin vaihtoehtona. Tietoa raittiudesta ja nuorista raittiista olisi siksi oltava enemmän tarjolla, jotta nuoret itse voisivat paremmin ottaa kantaa omaan alkoholinkäyttöön.

8. Kiitokset

Olen teini-ikästä lähtien ollut kiinnostunut siitä, miten aatteet saavat ihmiset toimimaan. Kesti kuitenkin kauan, ennen kuin pystyin yhdistämään kiinnostukseni raittiusteemaan. Kiitän professori Jaakko Kapriota, että hän on antanut minulle mahdollisuuden löytää tutkimusaiheeni. Jaakko otti minut työhön Finntwin16-projektiin ja hän on aina kannustanut ja antanut mahdollisuuden tehdä omaa tutkimusta. Professori Eero Lahelma oli alussa enemmän taustalla, mutta työn loppuun saattamisessa hänen osuutensa oli ratkaisevaa. Kiitän Eeroa ja Jaakkoa hienosta ohjauksesta. Dosentti Sakari Karvonen on kolmas henkilö, joka on ratkaisevalla tavalla vaikuttanut tutkimuksen syntymiseen. Sakarin kanssa meillä on yhteinen kiinnostus Pohjanmaahan, mikä näkyy myös tässä tutkimuksessa. Sakarin väitöskirja oli eräänlainen lähtökohta tälle tutkimukselle.

Professorit Hillevi Aro ja Jussi Kauhanen olivat väitöskirjatyöni esitarkastajia. Jussi Kauhaselta sain seikkaperäisiä ohjeita, miten asioita voisi selkeyttää. Hillevi Aron kanssa kävin pidempiä keskusteluja työn rakenteesta. Kiitoksia molemmille kiinnostuksesta ja avusta.

Väitöskirjassa käytetään Finntwin16-aineistoa. Finntwin16-myllyn pyörittämisessä olivat alussa mukana erityisesti Eila Voipio, Kauko Heikkilä, Mari Siltala ja Aki Rogel. Vuodesta toiseen lähetettiin lomakkeita, testivastauksia, kiitoskirjeitä, tuloksia ja karhukirjeitä. Eilan lukuisat puhelut olivat myös tärkeitä. Viime vuodet Pirkko Särkijärvi, Anja Häppölä ja Pia Ruokolinna ovat myös olleet projektin kantavia voimia. Kiitoksia teille kaikille. Kiitokset myös kaksosille ja heidän vanhemmilleen, jotka ovat osallistuneet tutkimukseen.

Professori Richard J. Rose on Jaakon kanssa Finntwin16-projektin pääideoijia. Dick on käynyt Suomessa useaan kertaan joka vuosi projektin aikana ja on aina löytänyt aikaa keskusteluun myös omasta työstäni. Many thanks to you Dick for your very kind and helpful attitude towards my studies. Tack också till professor Olle Lundberg, som hjälpte mig att få ordning på aliensartikeln.

Väestö-, terveys- ja elinolot jatkokoulutusseminaari on antanut mahdollisuuden oppia miten tutkimusta tehdään. Erilaisten esitysten seuraaminen ja niiden kommentointi on ollut mielenkiintoista. Kansanterveystieteen tutkijakoulu (DPPH) antoi rahallista tukea kahdeksi vuodeksi, josta paljon kiitoksia. Alkoholitutkimussäätiö ja Kirkon tutkimuskeskus ovat myös myöntäneet tukea tähän tutkimukseen. Yhdysvaltain kansallinen terveysinstituutti (NIH) on ollut Finntwin16-tutkimuksen päärahoittaja.

Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos on ollut työpaikkani monen vuoden ajan. Kiitän kaikkia työtovereita ystäväydestä ja avusta erilaisissa asioissa. Erityiskiitos Maria Laiholle kaikesta avusta tutkimuksen aikana.

Helsingissä 12.12.2003

Torsten Winter

Kirjallisuus

Aalto R, Kitti M, Kurkela R, Rissanen E, Siurala L. (1973): Päihteet ja Kotkan nuoret (3): Alkoholien käyttö vuosina 1970 ja 1972. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 194.

Aarnio M, Kujala UM, Kaprio J. (1997): Associations of health-related behaviors, school type and health status to physical activity patterns in 16 year old boys and girls. *Scandinavian Journal of Social Medicine* 25(3):156-167.

Ahlström S. (1979): Nuorten juomatapojen kehityspiirteitä. Kehitys 1960-luvun alusta 1970-luvun loppuun. *Alkoholipolitiikka* (44):111-122.

Ahlström S. (1983): Alkoholien käyttö. Sivut 131-164 teoksessa Rimpelä M. (toim.): Nuorten terveystavat Suomessa. Nuorten terveystapatutkimus 1977-79. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Tutkimukset 4/1983. Lääkintöhallitus, Helsinki.

Ahlström S. (1987): Young people's drinking habits. Sivut 135-149 teoksessa Simpura J. (toim.): Finnish drinking habits - results from interview surveys held in 1968, 1976 and 1984. The Finnish foundation for alcohol studies 35. Gummerus, Jyväskylä.

Ahlström S. (1994): Naisten alkoholien käytön kulttuuriset erot. *Alkoholipolitiikka* 59(5):349-359.

Ahlström S. (1998): Spriten smakar unga på sydkusten. *Hufvudstadsbladet* 5.11.1998 (Pia Ingström).

Ahlström S, Metso L, Haavisto K, Tuovinen EL. (1996): Nuorten päihdekäyttäjien muotokuva. Päihdenuorten yhtenäinen ryhmä? *Alkoholipolitiikka* 61(6):431-445.

Ahlström S, Metso L, Tuovinen EL. (2000): Nuorten päihteiden käytössä vähäisiä eroja suuralojen välillä. *Dialogi* 3:34-35.

Ahlström S, Metso L, Tuovinen EL. (2001): Themes from Finland. ESPAD 1995 and 1999 country report Finland. Themes 1/2001. National research and development centre for welfare and health, Helsinki.

Ahlström S, Rimpelä A, Rimpelä M, Pykäri P. (1989): Nuoret ja alkoholi 1973-1989. Nuorten terveystapatutkimus julkaisuja 3/1989. Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos, alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.

Ahlström-Laakso S. (1975): Changing drinking habits among Finnish youth. Reports from the social research institute of alcohol studies 81.

Andersson B, Hibell B, Hvitfeldt T. (2001): Skolelevers drogvanor 2000: Tabeller med sammanfattande kommentarer: Resultat från riksuundersökningen i årskurs 9. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). CAN stencilserie 50, Stockholm.

Andersson ÅE, Fürth T, Holmberg I. (1997): 70-talister. Om värderingar förr, nu och i framtiden. Andra reviderade utgåvan. Natur och Kultur, Falun.

Andrew T, Hart DJ, Snieder H, de Lange M, Spector TD, MacGregor AJ. (2001): Are twins and singletons comparable? A study of disease-related and lifestyle characteristics in adult women. *Twin Research* 4(6):464-477.

Armstrong K. (2002): Kampen för Gud. Fundamentalismen inom judendom, kristendom och islam. Mån-pocket, Nørhaven paperback (Danmark).

Bahr SJ, Hawks RD, Wang G. (1993): Family and religious influences on adolescent substance abuse. *Youth & Society* 24(4):443-465.

Barnes GM, Farrel MP, Dintcheff BA. (1997): Family socialization effects on alcohol abuse and related problem behaviors among female and male adolescents. Sivut 156-175 teoksessa Wilsnack RW, Wilsnack SC. (toim.): Gender and alcohol. Individual and social perspectives. Rutgers Center of Alcohol Studies. New Brunswick, New Jersey USA.

Beeghley L, Bock EW, Cochran JK. (1990): Religious change and alcohol use: An application of reference group and socialization theory. *Sociological Forum* 5(2):261-278.

Beyer P. (2002): Religious and religiosity in global society: Secularisation, de-institutionalisation and exceptionalism? *Suomen antropologi* 3:2-18.

Biddle BJ, Bank BJ, Marlin MM. (1980): Social determinants of adolescent drinking. – What they think, what they do and what I think and do. *Journal of Studies on Alcohol* 41(3):215-240.

Boomsma DI, de Geus EJC, van Baal GCM, Koopmans, JR. (1999): A religious upbringing reduces the influence of genetic factors on disinhibition: Evidence for interaction between genotype and environment on personality. *Twin Research* 2(2):115-125.

Brummer M. (1985): Nuoret ja uskonto. Sivut 100-106 teoksessa Hägglund T-B. (toim.): Nuoruusiän psykiatria. Tammi, Jyväskylä.

Bruun K. (1963): Pohjoismaisten pääkaupunkilaispoikien alkoholinkäyttö. *Alkoholipolitiikka* 2:63-75.

Burkett SR. (1980): Religion, parental influence, and adolescent alcohol and marijuana use. *Journal of Drug Issues* 7(3):263-273.

Christensen K, Vaupel JW, Holm NV, Yashin AI. (1995): Mortality among twins after age 6: Fetal origins hypothesis versus twin method. *British Medical Journal* 310:432-436.

Cochran J. (1991): The effects of religiosity on adolescent self-reported frequency of drug and alcohol use. *The Journal of Drug Issues* 22(1):91-104.

Conger RD, Conger KJ, Elder GH, Lorenz FO, Simones RL, Whitebeck LB. (1993): Family economic stress and adjustment of early adolescent girls. *Developmental Psychology* 29:206-219.

Dahlstrom WG, Welsh GS, Dahlstrom LE. (1972): *MMPI Handbook (Vol I)*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Derom R, Orlebeke J, Eriksson A, Thiery M. (1995): The epidemiology of multiple births in Europe. Sivut 145-162 teoksessa Keith LG, Papiernik E, Keith DM, Luke B. (toim.): *Multiple pregnancy – epidemiology, gestation & perinatal outcome*. The Parthenon Publishing Group, New York - London.

Dick DM, Rose RJ, Pulkkinen L, Kaprio J. (2001a): Measuring puberty and understanding its impact: A longitudinal study of adolescent twins. *Journal of Youth and Adolescence* 30(4): 385-399.

Dick DM, Rose RJ, Viken RJ, Kaprio J, Koskenvuo M. (2001b): Exploring gene-environment interactions: Socio-regional moderation of alcohol use. *Journal of Abnormal Psychology* 110:625-632.

Djupsund G, Karvonen L. (1991): Politisk tradition: Inlägg kring begreppet och företeelsen. Forskningsrapporter. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, Åbo akademi.

Ensminger ME, Brown CH, Kellam SG. (1982): Sex differences in antecedents of substance use among adolescent. *Journal of Social Issues* 38(2):25-42.

Fillmore KM, Golding JM, Graves KL, Knip S, Leino EV, Romelsjö A, Shoemaker C, Ager CR, Allebeck P, Ferrer H. (1998): Alcohol consumption and morality. 1. Characteristics and drinking groups. *Addiction* 93(2):183-203.

Forslund MA, Gustafsson TJ. (1970): Influence of peers and parents and sex differences in drinking by high-school students. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 31:868-875.

Francis LJ. (1997): The impact of personality and religion on attitude towards substance use among 13-15 year olds. *Drug & Alcohol Dependence* 44(2-3):95-103.

Gallup Religion Data (1997). Princeton Religious Research Center. (www.ruf.rice.edu/~soci/soci430/links.html – 17.4 1999).

Ghodsian M, Power C. (1987): Alcohol consumption between the age of 16 and 23 in Britain: A longitudinal study. *British Journal of Addiction* 82:175-180.

Graham JR. (1977): *The MMPI: A practical guide*. Oxford University Press, New York.

Grant BF, Dawson DA. (1997): Age at onset of alcohol use and its association with DSM-IV alcohol abuse and dependence: Results from the National Longitudinal Alcohol Epidemiologic Survey. *Journal of Substance Abuse* 9:103-110.

- Grant BF, Stinson FS, Harford TC. (2001): Age at onset of alcohol use and DSM-IV alcohol abuse and dependence: A 12-year follow-up. *Journal of Substance Abuse* 13 (4):493-504.
- Griffin KW, Botvin GJ, Sheier LM, Diaz T, Miller NL. (2000): Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors* 14:174-184.
- Gronow J, Klemola P, Partanen J. (1977): Demokratian rajat ja rakenteet. Tutkimus suomalaisesta hallitsemistavasta ja sen taloudellisesta perustasta (TANDEM). WSOY.
- Gustafsson G. (1991): Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv. Bokförlaget Libris, Uddevalla.
- Hallman M, Kannas L, Tynjälä J. (1992): Tupakka, tuoppi ja elämäntyyli. Sosiaali- ja terveyshallitus 1992. Raportteja 61. VAPK-kustannus, Helsinki.
- Hamberg EM. (1986): Religiös tro och religiöst engagemang. En analys av material från projektet Livsåskådningar i Sverige. *Religion och Samhälle* 1988:6 nr 32. Religionssociologiska Institutet. Fyris-Tryck, Uppsala.
- Heath AC, Martin NG. (1988): Teenage alcohol use in the Australian Twin Register: Genetic and social determinants of starting to drink. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 12:735-741.
- Helakorpi S, Berg M-A, Uutela A, Puska P. (1995): Suomalaisten aikuisväestön terveyskäyttäytyminen, kevät 1995. *Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B* 14/1995, Helsinki.
- Helakorpi S, Uutela A, Prättälä R, Puska P. (1998): Suomalaisten aikuisväestön terveyskäyttäytyminen, kevät 1998. *Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B* 10/1998, Helsinki.
- Hellandsjö Bu ET, Watten RG, Foxcroft DR, Ingebrigtsen JE, Rellig G. (2002): Teenage alcohol and intoxication debut: The impact of family socialization factors, living area and participation in organized sports. *Alcohol & Alcoholism* 37(1):74-80.
- Hellevik O. (1987): Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap. Natur och kultur, Lund.
- Helmerson Bergmark K. (1999): Förändrade livsmönster – förändrade drykesmönster. *Alkohol & Narkotika* 4:17-21.
- Helve H. (1993): Uskonto ja muuttuva maailma. Suomalaisen nuoren uskonto. Sivut 351-360 teoksessa Pentikäinen J, Pentikäinen K. (toim.): Uskonnot maailmassa. WSOY, Juva.
- Helve H. (1994): The role of religion in postmodern society. A longitudinal study of the values of contemporary young Finns. *Temenos* 30:81-93. Åbo Akademi University Press.

Helve H. (1998): Reflexivity and changes in attitudes and value structures. Paper presented at the 14th Nordic conference in Sociology of religion, Helsinki, August 13-15.

Helve H. (2000): The formation of gendered world views and gender ideology. Sivut 245-259 teoksessa Geertz AW, McCutcheon RT. (toim.): Perspectives on method and theory in the study of religion, Leiden-Boston-Köln, Brill.

Hibell B, Andersson B, Ahlström S, Balakireva O, Bjarnasson T, Kokkevi A, Morgan M. (2000): The 1999 ESPAD report. Alcohol and other drug use among students in 30 European countries. The Swedish council for information on alcohol and other drugs (CAN). Modin Tryck AB, Stockholm.

Hingson R, Heeren T, Jamanka A, Howland J. (2000): Age of drinking onset and unintentional injury involvement after drinking. The Journal of The American Medical Association 284(12):1527-1533.

Holmila M. (2000): Social bonds in rural life – regulating the dangerous. Stakes research report 113. Gummerus, Saarijärvi.

Holtung A, Rossow I. (2000): Abstinence in young adulthood. Psychosocial characteristics and impact of parental drinking habits. Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift 17:57-67.

Humphrey JA, Friedman J. (1986): The onset of drinking and intoxication among university students. Journal of Studies on Alcohol 47:455-458.

Huotari V. (1981): Kirkkomme herätysliikkeet tänään. Kirjapaja, Pieksämäki.

Huotari V. (1982): Uskonnolliset liikkeet. Sivut 70-89 teoksessa Askola I, Lampinen T, Lempiäinen P. (toim.): Kirkkososiologia. Ari-paino, Saarijärvi.

Jaatinen J. (2000): Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Stakes raportteja 251. Gummerus kirjapaino, Saarijärvi.

Jallinoja R. (1990): Perhe matkalle ensi vuosituhannelle. Sivut 459-476 teoksessa Riihinen O. (toim.): Suomi 2017. WSOY, Porvoo.

Jessor R, Jessor SL. (1975): Adolescent development and the onset of drinking. Journal of Studies on Alcohol 36(1):27-51.

Johnson W, Krueger RF, Bouchard TJ, McGue M. (2002): The personalities of twins: Just ordinary Folks. Twin Research 5(2):125-131.

Kallenautio J. (1979): Kieltolaki ja sen kumoaminen puoluepoliittisena ongelmana. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 31. K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä.

Kangas I, Karvonen S. (2000): Terveys sosiologia ja postmoderni. Sivut 176-188 teoksessa Kangas I, Karvonen S, Lillrank A. (toim.): Terveys sosiologian suuntauksia. Yliopistopaino, Helsinki.

Kannas L, Brunell V. (toim.) (2000): Subjektiv hälsa, hälsovanor och skoltrivsel. Jämförelse mellan svensk- och finskspråkiga elever 1994-1998. Folkhälsan ja Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitoksen julkaisusarja 10/2000. Jyväskylän yliopistopaino ja ER-paino, Jyväskylä.

Kannas L, Tynjälä J, Brunell V. (2000): Tobak, alkohol och narkotika. Sivut 94-120 teoksessa Kannas L, Brunell V. (toim.).

Kaprio J. (1991): Perimän ja ympäristön vuorovaikutuksen selvittäminen geneettisessä epidemiologiassa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 28:377-384.

Kaprio J, Koskenvuo M, Rose RJ. (1990): Population-based twin registries: Illustrative applications in genetic epidemiology and behavioral genetics from the Finnish Twin cohort study. Acta Genet Med Gemellol 39: 427-439.

Kaprio J, Rimpelä A, Viken RJ, Winter T, Rimpelä M, Rose RJ. (1995): Genetics of age of menarche. Human Biology 67(5):739-753.

Karisto A, Takala P. (1990): Suomi muuttuu. WSOY, Porvoo.

Karvonen S. (1995): Regional differences in drinking among Finnish adolescents. Addiction 90:57-64.

Karvonen S. (1997): The regional context of health behaviour among Finnish adolescents. Stakes. Research Reports 76. Gummerus, Jyväskylä.

Karvonen S, Ahlström S, Rahkonen O. (1991): Nuorten alkoholin käyttö lääneittäin vuosina 1977-1987. Alkoholipolitiikka 56(5):297-305.

Karvonen S, Rimpelä A. (1996): Socio-regional context as a determinant of adolescents' health behaviour in Finland. Social Science & Medicine 43(10):1467-1474.

Kaukonen O, Metso L, Österberg E. (2000): Päihteiden käytön ja päihdepalvelujen kysynnän alueellinen jakautuminen. Sivut 139-156 teoksessa Loikkanen HA, Saari J (toim.): Suomalaisen sosiaalipolitiikan alueellinen rakenne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.

Kendler KS, Gardner CO, Prescott CA. (1997): Religion, psychopathology, and substance use and abuse; A multimeasure, genetic-epidemiologic study. American Journal of Psychiatry 154(3):322-29.

Kendler KS, Gardner CO, Prescott CA. (1999): Clarifying the relationship between religiosity and psychiatric illness: The impact of covariates and the specificity of buffering effects. Twin Research 2(2):137-144.

Kohti monen polun alkoholipolitiikkaa. (2002). Alkoholipolitiikka 2000 –työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2002:6. Helsinki.

Kontula O. (1990): Uskonto ja terveys. Terveyskasvatuksen neuvottelukunta. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Tilastot ja selvitykset 3/1990.

Kontula O, Meriläinen J. (1988): Nuorten kypsyminen seurusteluun ja seksuaalisuuteen. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Tutkimukset 9/1988. Helsinki.

Koopmans JR, Boomsma DI. (1996): Familial resemblances in alcohol use: Genetic or cultural transmission? *Journal of Studies on Alcohol* 57:19-28.

Koopmans JR, Slutske WS, van Baal GCM, Boomsma DI. (1999): The influence of religion on alcohol use initiation: Evidence for genotype x environment interaction. *Behavior Genetics* 29 (6):445-453.

Korpela P. (2000): Streittarit oman elämänsä tekijöinä. Pro gradu. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Koskelainen O. (1968): Maallistuva suurkaupunki. Tutkimus eräiden yhteisö-, kasvat- ja tilannetekijöiden vaikutuksesta helsinkiläisten maallistumiseen ja uskonnolliseen etsiytymiseen. WSOY, Porvoo.

Koskenvuo M. (1989): Kaksostutkimuksen periaatteet. *Duodecim* 105:1702-1706.

Kunnat 1998. (1998): Alueluokitukset. Tilastokeskus käsikirjoja 28. Hakapaino, Helsinki.

Kühlhorn E, Björ J. (1991): De nyktra och alkoholkonsumenterna. Sivut 271-293 teoksessa Gustavsson A. (toim.): Alkoholisten och nykterister. *Etnolore* 10, Uppsala.

Lanza ST, Collins LM. (2002): Pubertal timing and the onset of substance use in females during early adolescence. *Prevention Science* 3(1), 69-82.

Larkio M. (1976): Papisto ja raittiuskysymys kieltolain aikana v.1919-1932. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.

Latva T. (2000): Vapaus ja vastuu: Tutkimus Helsingin, Mikkelin ja Oulun hiippakuntien pappien suhtautumisesta alkoholinkäyttöön. Pro gradu. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta, käytännöllinen teologia.

Leifman H. (1991): Avhållsamhet – kollektivism eller individualism? Sivut 295-323 teoksessa Gustavsson A. (toim.): Alkoholisten och nykterister. *Etnolore* 10, Uppsala.

Leifman H. (2000): Ungdomar och alkohol: Trender och individuell utveckling – en genomgång av litteratur på området. Oberoende alkoholsamarbete 2000. (www.regeringen.se/oas/pdf/ungdomalkohol.pdf - 28.11.01).

Leifman H, Kühllhorn E, Allebeck P, Andréasson S, Romelsjö A. (1995): Abstinence in late adolescence - antecedents to and covariants of a sober lifestyle and its consequences. *Social Science & Medicine* 41(1):113-121.

Lintonen T. (2001): Drinking patterns among Finnish fourteen year-old from 1977 to 1999. *Acta Universitatis Tampereensis* 832, Tampere.

Lintonen T, Rimpelä M, Ahlström S, Rimpelä A, Vikat A. (2000): Trends in drinking habits among Finnish adolescents from 1977 to 1999. *Addiction* 95(8): 1255-1263.

Luopa P, Rimpelä M, Jokela J. (2000): Huumeet ja koululaiset. Tuloksia Kouluterveyskyselystä 1996-2000. *Aiheita-monistesarja 25/2000*. Stakes, Helsinki.

Marklund U. (1983): Droger och påverkan. Elevantlys som utgångspunkt för drogundervisning. *Acta Universitatis Gothoburgensis. Studies in Educational Sciences*, Göteborg.

Marklund U. (2000): Har det hänt något med föräldrars bjudvanor? *Alkohol & Narkotika* 4:32-35.

Metso L, Mustonen H, Mäkelä P, Tuovinen EL. (2002): Suomalaisten juomatavat vuonna 2000. Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja aiempiin juomatapatutkimuksiin. *Aiheita –monistesarja 3/2002*. Stakes, Helsinki.

Miller A, Hoffman J. (1995): Risk and religion: An explanation of gender differences in religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34(1):63-75.

Moilanen I, Rantakallio P. (1989): The growth, development and education of Finnish twins: A longitudinal follow-up study in a birth cohort from pregnancy to nineteen years of age. *Growth, Development & Aging* 53:145-150.

Mustonen H, Metso L, Paakkanen P, Simpura J, Kaivonurmi M. (1998): Suomalaiset juomatavat 1968, 1976, 1984, 1992 ja 1996. Juomatapatutkimuksen perustaulukoita ja julkaisuettelo. *Aiheita-monistesarja 52/1998*. Stakes, Helsinki.

Mustonen H, Mäkelä P, Metso L, Simpura J. (2002): Muutokset suomalaisten juomatavoissa: Toiveet ja todellisuus. (www.stakes.fi/neuvoa-antavat/tutkimus/pdf/juomatutkimus-25.2.2002).

Mäkelä K. (1973): Väestön alkoholinkäyttö vuosina 1968, 1969 ja 1970. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro 63.

Mäkelä K. (1976): Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja 70-luvulla. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro 98.

Mäkelä K. (1983): Alkoholkonsumtionens vågrörelser och alkoholfrågans historiska former. *Sociologisk forskning* 1:11-19.

Nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador. (2001): Regerings proposition 2000/01:20. Faktablad. Socialdepartementet nr 13, december 2001.

Neale MC, Cardon LR. (1992): *Methodology for genetic studies of twins and families*. Kluwer Academic, Dordrecht.

Niemelä K. (2002): *Hyvä rippikoulu. Rippikoulun laatu ja vaikuttavuus. Kirkon tutkimuskeskus*. Sarja A. 79/2002. Gummerus, Jyväskylä.

Nusbaumer MR. (1981): *Religious affiliation and abstinence: A fifteen-year change*. *Journal of Studies on Alcohol* 42(1):127-131.

Nyström M. (1993): *Alcohol use, drinking patterns and indicators of heavy drinking in Finnish university students*. *Yliopistopaino, Helsinki*.

O'Connor J. (1978): *The Young drinkers. A cross-national study of social and cultural influences*. Talvstock Publications Limited, London.

Pape H. (1997): *Drinking, getting stoned or staying sober. A general population study of alcohol consumption, cannabis use, drinking-related problems and sobriety among young men and women*. Thesis. NOVA – report 14/97. Norwegian social research, Oslo.

Pape H, Hammer T. (1996): *Sober adolescence – Predictor of psychosocial maladjustment in young adulthood?* *Scandinavian Journal of Psychology* (37):362-377.

Partanen J, Bruun K, Markkanen T. (1966): *Inheritance of drinking behavior, a study on intelligence, personality and use of alcohol of adult twins*. Finnish foundation for alcohol studies, Helsinki.

Patock-Peckham JA, Hutchinson GT, Cheong J, Nagoshi CT. (1998): *Effect of religion and religiosity on alcohol use in a college student sample*. *Drug and Alcohol Dependence* 49(2):81-88.

Paul C, Fitzjohn J, Eberhart-Phillips J, Herbison P, Dickson N. (2000): *Sexual abstinence in New Zealand: The importance of religion*. *Social Science & Medicine* 51(1):1-10.

Pedersen W, Skrandal A. (1998): *Alcohol consumption debut: Predictors and consequences*. *Journal of Studies on Alcohol* 59(1):32-42.

Pedersen W, Kolstad A. (2000): *Adolescent Alcohol Abstainers: Traditional patterns in new groups*. *Acta Sociologica* 43(3):219-233.

Pentikäinen S. (1975): *Herätysliikkeiden levinneisyyden tutkimus. Sivut 77-101 teoksessa Pentikäinen J. (toim.): Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino, Pieksämäki.*

Pietiläinen KH, Kaprio J, Rissanen A, Winter T, Rimpelä A, Viken RJ, Rose RJ. (1999): Distribution and heritability of BMI in Finnish adolescents aged 16y and 17y: A study of 4,884 twins and 2,509 singletons. *International Journal of Obesity* 23:107-115.

Plomin R, DeFries JC, McClearn GE, Rutter M. (1997): Behavioral genetics. Third edition. W. H. Freeman and Company, New York.

Pohjanpää K, Rimpelä M, Terho P. (1996): Turkulaisten 8.- ja 9. -luokkalaisten päihteiden käyttö. Tuloksia kouluterveys 1995 –tutkimuksesta toukokuulta 1995. Turun kaupungin terveydenhuollon julkaisuja 5:1996. Turun kaupunki painatusosasto, Turku.

Poikolainen K. (1995): Alcohol and mortality: A review. *Journal of Clinical Epidemiology* 48(4):455-465.

Portin P. (1989): Perimän ja ympäristön merkitys lapsen edellytysten synnyssä. Sivut 21-28 teoksessa Honkavaara P. (toim.): Lapsen oikeus kasvuun. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.

Prescott CA, Kendler KS. (1999): Age at first drink and risk for alcoholism: A noncausal association. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 23(1):101-107.

Pulkkinen L, Pitkänen T. (1994): A prospective study of the precursors to problem drinking in young adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 55(5):578-87.

Pulkkinen L, Pitkänen T. (2002): Nuorten alkoholinkäyttö aikuisiän alkoholiongelmien ennustajana. *Tiimi* 5:4-7.

Pulkkinen L, Vaalamo I, Hietala R, Kaprio J, Rose RJ. (2003): Peer reports of adaptive behavior in twins and singletons: Is twinship a risk or an advantage? *Twin Research* 6 (2):106-118.

Päihdetilastollinen vuosikirja 2000 (2000): Alkoholit ja huumeet. Stakes. SVT. Sosiaaliturva 2000:2

Rahkonen O, Ahlström S, Rimpelä M. (1987): Nuorten alkoholin käyttö vuosina 1973-1987. *Alkoholipolitiikka* 52:292-302.

Ramstedt M, Köhlhorn E. (1998): Eroderingen av den helnyktra sektorn i Sverige. Sivut 81-101 teoksessa Köhlhorn E, Björ J. (toim.): Svenska alkoholvanor i förändring – om utvecklingen fram till EU-medlemskapet. Sober förlag, Kristianstad.

Rehm J. (2000): Alcohol consumption and mortality. What do we know and where should we go? *Addiction* 95:989-95.

Rimpelä A, Lintonen T, Pere L, Rainio S, Rimpelä M. (2003): Nuorten terveystapatutkimus 2003. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön muutokset 1977-2003. Aiheita 13/2003. (www.stakes.fi/verkkojulk/pdf/Aiheita13-2003.pdf - 21.8.03).

Rimpelä A, Lintonen T, Pere L, Rainio S, Rimpelä M. (2002): Nuorten terveystapatutkimus 2001. Tupakoinnin ja päihteiden käytön muutokset 1977-2001. Aiheita-monistesarja 10/2002. Stakes, Helsinki.

Rimpelä M, Luopa P, Siivola M. (1996a): Kouluterveys 1995-tutkimus: Humalaa ja huumeita Helsingissä. Tutkimus peruskoulun, lukion ja ammattioppilaitosten oppilaiden alkoholin ja huumeiden käytöstä joulukuussa 1995. Peruseraportti, Helsingin sosiaalivirasto.

Rimpelä M, Luopa P, Siivola M. (1996b): Päihteet ja Nuoret Lappeenrannassa. Joulukuu 1995. Lappeenrannan kaupunki. Sosiaali- ja terveysvirasto/Raittiustoimisto.

Romanov K, Rose RJ, Kaprio J, Koskenvuo M, Langinvainio H, Sarna S. (1987): Self-reported alcohol use: A longitudinal study of 12,994 adults. *Alcohol & Alcoholism. Suppl.* 1:619-623.

Rose RJ, Kaprio J, Willimas CJ, Viken R, Obremski K. (1990): Social contact and sibling similarity. Facts, issues, and red herrings. *Behavior Genetics* 20(6):763-778.

Rose RJ, Dick DM, Viken RJ, Pulkkinen L, Kaprio J. (2001): Drinking or abstaining at age 14? A genetic epidemiological study. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 25(11):1594-1604.

Rose RJ, Viken RJ, Dick DM, Bates JE, Pulkkinen L, Kaprio J. (2003): It does take a village: Nonfamilial environments and children's behavior. *Psychological Science* 14(3): 273-277.

Rutter M, Smith D. (toim.). (1995): Psychosocial disorders in young people – time trends and their causes. John Wiley & Sons, Chichester.

Sarna S, Kaprio J, Sistonen P, Koskenvuo M. (1978): Diagnosis of twin zygosity by mailed questionnaire. *Human Heredity* 28:241-54.

Schimek JG, Meyer RM. (1975): Dimensions of alienation and pathology. *Psychological Reports* 37:727-732.

Seppä K, Koivula T, Sillanaukee P. (1992): Drinking habits and detection of heavy drinking among middle-aged women. *British Journal of Addiction* 87:1703-1709.

Sihvo J. (1997): Suomalaisten uskonnollisuus. Sivut 33-54 teoksessa Suhonen P. (toim.): Yleinen mielipide 1997. Tammi, Helsinki.

Silventoinen K. (2000): Body-height: Determinants and associations with social position and about adult health. *Kansanterveystieteen julkaisuja M* 174:2000. Yliopistopaino, Helsinki.

Simpura J. (1985): Composition of extreme populations with respect to drinking: Abstainers and the lightest and the heaviest drinkers in four Nordic countries. *Statens institutt for alkoholforskning (SIFA) no. 6/85.*

- Simpura J. (1990): Hur dricker finlandssvensken? Finska läkaresällskapets handlingar 150 (134):168-170.
- Simpura J, Lahti ML. (1988): Juomatapojen alueellinen vaihtelu Suomessa vuonna 1984. Alkoholipo-litiikka 53:114-121.
- Skog O-J. (1985): The collectivity of drinking cultures: A theory of the distribution of alcohol consumption. *British Journal of Addiction* 80:83-99.
- Sokal RR, Rohlf FJ. (1995): *Biometry. The principles and practice of statistics in biological research*. Second edition. W. H. Freeman, New York.
- Sosioekonomisen aseman luokitus 1989. (1989): Tilastokeskus, Käsikirjoja 17. Hakapaino, Helsinki.
- Stark R. (1996): Religion as context: hellfire and delinquency one more time. *Sociology of Religion*. 57(2):163-173.
- Stark R, Bainbridge W. (1996): *Religion, deviance, and social control*. New York & London, Routledge.
- Stata (1999): *Stata reference manual release 6. 4 (su-z.)*. Stata press College Station, Texas. 4(su-z.).
- Stewart EA. (2000): *Exploring twins. Towards a social analysis of twinship*. Macmillan press ltd, Great Britain.
- Streiner D, Norman G. (1989): *Health measurement scales. A practical guide to their development and use*. Oxford University Press.
- Sulkunen P. (1979): Abstainers in Finland 1946-76. A study in social and cultural transition. Reports from the social research institute of alcohol studies 133. Social Research Institute of Alcohol Studies.
- Sulkunen P. (1981): Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka 1980-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 5:240-246.
- Sulkunen P. (1987): Abstinence. Sivut 37-54 teoksessa Simpura J. (toim.): Finnish drinking habits - results from interview surveys held in 1968, 1976 and 1984. The Finnish foundation for alcohol studies 35. Gummerus, Jyväskylä.
- Sundback S. (1988): The process of secularization. A neglected issue in Finnish sociology. *Social Compass* XXXV(1):91-106.
- Sundback S. (1991): *Utträdet ur Finlands lutherska kyrka*. Åbo akademis förlag, Åbo.

Sundback S. (1994): Nation and gender reflected in Scandinavian religiousness. Sivut 129-150 teoksessa Petterson T, Riis O. (toim.): Scandinavian values. Religion and morality in the Nordic countries. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.

Sundback S. (2000): Medlemskapet i de lutherska kyrkorna i Norden. Sivut 34-73 teoksessa Gustafsson G, Petterson T. (toim.): Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen. Verbum förlag, Borås.

Terveys 2015 -kansanterveysohjelma (2001). www.terveys2015.fi - 29.4.2003

Tossavainen K. (1988): Itäsuomalaisten yhdeksäsluokkalaisten tupakointi ja alkoholin käyttö. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveyskasvatus. Tutkimukset 2/1988. Valtionpainatuskeskus, Helsinki.

Tynjälä J, Törmäkangas K. (1995): WHO-koululaistutkimuksen aineistot 1994. Sivut 193-197 teoksessa Kannas L. (toim.): Koululaisten kokema terveys, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys. WHO-koululaistutkimus. Opetushallitus. Hakapaino, Helsinki.

Vaillant GE. (1983): The natural history of alcoholism. Harvard University Press, Cambridge.

Valkonen T. (1971): Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. 2 korjattu painos. Ylioppilastuki.

Valkonen T. (1980): Alueelliset erot. Sivut 181-221 teoksessa Valkonen T, Alapuro R, Alestalo M, Jallinoja R, Sandlund T. (1980): Suomalaiset. Yhteiskuntarakenteen teollistumisen aikana. WSOY, Juva.

Viken RJ, Kaprio J, Koskenvuo M, Rose RJ. (1999): Longitudinal analyses of the determinants of drinking and of drinking to intoxication in adolescent twins. Behavior Genetics 29 (6):455-461.

Villberg J, Tynjälä J. (2000): Materialet från skolelevsstudierna 1994 och 1998. Sivut 182-187 teoksessa Kannas L, Brunell V. (2000).

WHO (2001): Declaration on young people and alcohol (Adopted in Stockholm on 21 February 2001). (www.youngalcohol.who.dk/english/declaration.htm - 13.11.2001).

Who are the abstainers? (2000). International center for alcohol policies (ICAP) reports 8. June 2000.

Wiggins JS. (1966): Substantive dimensions of self report in the mmpi item pool. Psychological Monographs 80 (22): (whole no. 630).

Williams CJ, Christian JC, Norton JA. (1992): TWINAN90: A fortran program for conducting ANOVA-based and likelihood-based analyses of twin data. *Comput Meth Programs Biomed* 38:167-176.

www.stakes.fi/kouluterveys/ - 6.11.2003.

www.tilastokeskus.fi/tk/tt/luokitukset/ - 9.12.2003

Ylikangas H. (1989): Ostrobothnia in Finnish history. Sivut 73-84 teoksessa Engman M, Kirby D. (toim.): *Finland. People – Nation – State*. Hurst & Company, London.

Österberg E. (2002): Alkoholipolitiikan murros 1990-luvulla. Sivut 230-249 teoksessa Heikkilä M, Kautto M. (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2002. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus*. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä.

Liite

1. Raittiuskysymys

Finntwin16-tutkimuksen kaikissa lomakkeissa 16-, 17-, ja 18,5-vuotiaana käytettiin samaa kysymystä alkoholinkäytön useudesta (katso alla) . Tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaan raittiita olivat nuoret, jotka vastasivat ”en käytä alkoholia”.

Kuinka usein kaiken kaikkiaan käytät alkoholia? Koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit hyvin pieniä määriä alkoholia, vaikkapa vain puoli pulloa keskiolutta tai tilkan viiniä.

- 1 päivittäin
- 2 pari kertaa viikossa
- 3 kerran viikossa
- 4 pari kertaa kuukaudessa
- 5 noin kerran kuukaudessa
- 6 noin kerran parissa kuukaudessa
- 7 3-4 kertaa vuodessa
- 8 kerran vuodessa tai harvemmin
- 9 en käytä alkoholia

2. Uskonnollisuus- ja sosiaalinen vieraantuneisuusasteikko

Vanhempien ja 16-vuotiaiden lomakkeissa oli lyhennetty MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) –persoonallisuustesti, joka koostui 163 kyllä-ei –väittämästä (Dahlstrom ym. 1972). Näistä väitteistä muodostettiin Wigginsin fundamentaalista uskonnollisuuden mittaava asteikko ja Harris-Lingoesken sosiaalisen vieraantumisasasteikko.

Uskonnollisuusasteikko:

- Kaikki tapahtuu juuri niin kuin Raamatun profeetat ovat ennustaneet.
- Käyn kirkossa melkein joka viikko.
- Uskon Kristuksen toiseen tulemiseen.
- Uskon kuolemanjälkeiseen elämään.
- Olen hyvin uskonnollinen (uskonnollisempi kuin muut).
- Uskon että paholainen ja helvetti ovat olemassa kuolemanjälkeisessä elämässä.
- Uskon että Jumala on olemassa.
- Olen varma, että on vain yksi oikea uskonto.
- Kristus suoritti ihmetöitä, kuten esim. veden muuttamisen viiniksi.
- Rukoilen useita kertoja viikossa.
- Luen Raamattua useita kertoja viikossa.
- En voi sietää ihmisiä, joiden mielestä on olemassa vain yksi oikea uskonto.

Sosiaalinen vieraantuneisuusasteikko:

- Olen varma että saan elämältä nurjan osan.
- Kukaan ei tunnu ymmärtävän minua.
- Jolleivät ihmiset olisi sekaantuneet asioihini olisin menestynyt paljon paremmin.
- Toivoisin voivani olla yhtä onnellinen kuin muutkin näyttävät olevan.

- Teen paljon sellaista mitä kadun jälkeenpäin (tunnen enemmän tai useammin katumusta kuin muut).
- Olen varma, että minusta puhutaan takana päin.
- Tiedän kenen syytä on suurin osa vaikeuksistani.
- Jollakulla on jotain minua vastaan.
- Ihmiset ymmärtävät tekoni helposti väärin.

3. Aluejako

Aluejako tehtiin Euroopan Unionin NUTS2 suuralueiden mukaan. NUTS2 alueet ovat Uusimaa, Etelä-Suomi, Itä-Suomi, Väli-Suomi, Pohjois-Suomi sekä Ahvenanmaa. Pohjanmaan alueeseen laskettiin NUTS3 alueet Etelä-Pohjanmaa, Vaasan rannikkoseutu, Keski-Pohjanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa.

Osatyössä I aluejako oli: Uusimaa – Muu Suomi (NUTS2 suuralueet Itä-Suomi, Väli-Suomi ja Pohjois-Suomi). Etelä-Suomen suuralue ja Ahvenanmaa eivät olleet mukana tarkastelussa.

Osatyössä II aluejako oli: Etelä-Suomi (NUTS2 suuralueet Uusimaa ja Etelä-Suomi) – Muu Suomi (NUTS2 suuralueet Itä-Suomi, Väli-Suomi ja Pohjois-Suomi). Ahvenanmaa ei ollut mukana tarkastelussa.

Osatyössä III aluejako oli: Uusimaa (NUTS3 alueet Uusimaa ja Itä-Uusimaa) – Pohjanmaa (NUTS3 alueet Etelä-Pohjanmaa, Vaasan rannikkoseutu, Keski-Pohjanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa).

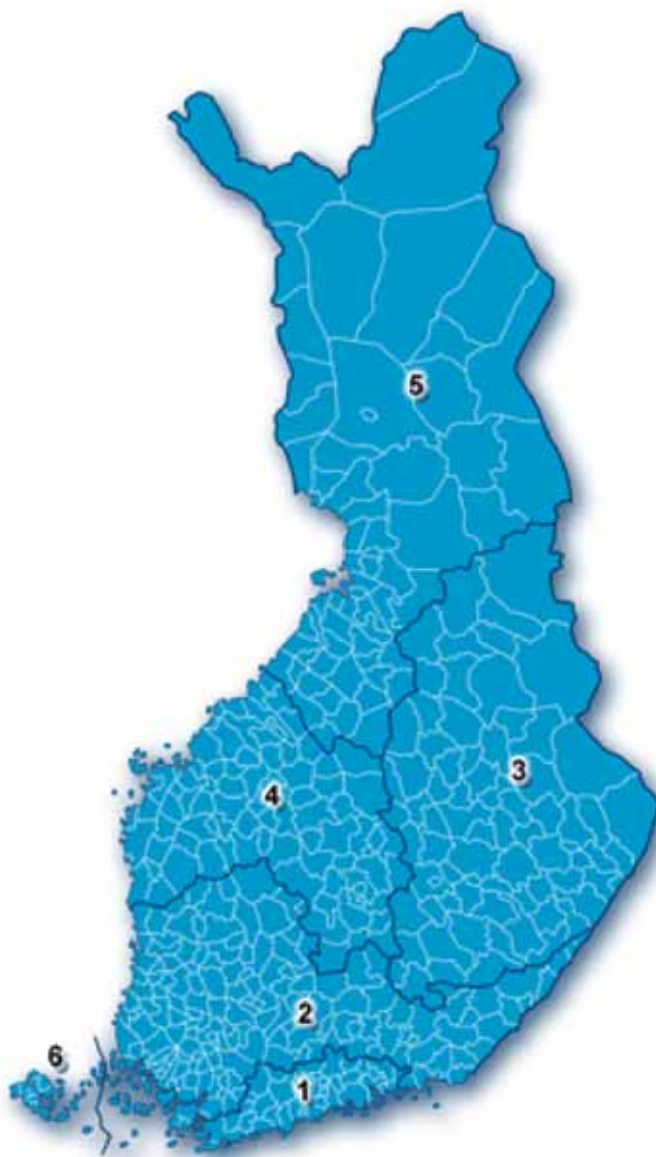
Osatyössä IV aluejako oli: Uudenmaan suuralue, Etelä-Suomen ja Ahvenanmaan suuralueet, Pohjanmaa (NUTS3 alueet Etelä-Pohjanmaa, Vaasan rannikkoseutu, Keski-Pohjanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa), Pohjois- ja Itä-Suomi (NUTS2 suuralueet Itä-Suomi, Väli-Suomi, Pohjois-Suomi paitsi Pohjanmaan alueeseen kuuluvat alueet).

Osatyössä V käytettiin NUTS2 aluejakoa: Uusimaa, Etelä-Suomi, Itä-Suomi, Väli-Suomi, Pohjois-Suomi. Ahvenanmaa ei ollut mukana tarkastelussa.

NUTS2 suuralueet ennen 11.07.2003

1. Uusimaa
2. Etelä-Suomi
3. Itä-Suomi
4. Väli-Suomi
5. Pohjois-Suomi
6. Ahvenanmaa

(www.tilastokeskus.fi/tk/tt/luokitukset/)

NUTS3 alueet eli maakunnat

Pohjanmaa:

14 Etelä-Pohjanmaa

15 Vaasan rannikkoseutu (1.3.1998 lähtien Pohjanmaa)

16 Keski-Pohjanmaa

17 Pohjois-Pohjanmaa

Uusimaa:

01 Uusimaa

20 Itä-Uusimaa

(www.tilastokeskus.fi/tk/tt/luokitukset/)

